

časopis pre výskum slovenského jazyka

Z OBSAHU

L. Bartko, Dve výročia Štefana Tóbika ■ F. Kočiš, Spisovná slovenčina a sakrálne texty ■ M. Majtán, Priezviská *Ruttkay* a *Ostrolucký* (Poznámky ku genealogickému výskumu)

DISKUSIE A ROZHĽADY

L. Dvonč, Znova o pravidle o rytmickej krátení v spisovnej slovenčine (1)

SPRÁVY A RECENZIE

Podujatie s interdisciplinárnym a špecificky ľudským rozmerom. M. Šimková ■ O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov. F. Kočiš ■ Slováci na Zakarpatskej Ukrajine. Ľ. Sičáková

KRONIKA

Významné životné jubileum Konštantína Palkoviča. I. Ripka ■ Súpis prác Konštantína Palkoviča za roky 1989 – 1998. L. Dvonč ■ Životné jubileum PhDr. Antona Bujalku. F. Kočiš ■ Súpis prác Antona Bujalku za roky 1956 – 1996. L. Dvonč

ROZLIČNOSTI

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka
orgán
Jazykovedného ústavu
Ľudovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR

Ivor R í p k a

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Silvia D u c h k o v á

REDAKČNÁ RADA

Ján B o s á k, Klára B u z á s s y o v á, Juraj D o l n í k, Sil-
via D u c h k o v á, Ladislav D v o n ě, Ján F i n d r a, Eugen
J ó n a, Rudolf K r a j ě o v i ě, Ema K r o š l á k o v á, Milan
M a j t á n, Jozef M l a c e k, Slavomír O n d r e j o v i ě,
Matej P o v a Ź a j, Ivor R í p k a, František R u š ě á k,
Miloslava S o k o l o v á

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

OBSAH

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

L. B a r t k o, Dve výročia Štefana Tóbika

.....

257

F. K o ě i š, Spisovná slovenčina a sakrálne texty

.....

268

M. M a j t á n, Priezviská *Ruttkay* a *Ostrolucký* (Poznámky ku
genealogickému výskumu)

.....

272

DISKUSIE A ROZHĽADY

L. D v o n ě, Znova o pravidle o rytmickom krátení v spisovnej
slovenčine (1)

.....

279

SPRÁVY A RECENZIE

Podujatie s interdisciplinárnym a špecificky ľudským rozme-
rom. M. Š i m k o v á

.....

292

O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovan- ských jazykov. F. K o č i š 305
Súpis prác Konštantína Palkoviča za roky 1989 – 1998. L. D v o n ě 307
Životné jubileum PhDr. Antona Bujalku. F. K o č i š 315
Súpis prác Antona Bujalku za roky 1956 – 1996. L. D v o n ě 317
KRONIKA	
Významné životné jubileum Kon- štantina Pa- lkoviča. I. R i p - k a	ROZLIČNOSTI <i>E. Téry – Téryho chata – Těrinka. J. J a c k o</i> 320

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK 64 – 1999
ČÍSLO 5

Ladislav Bartko

DVE VÝROČIA ŠTEFANA TÓBIKA*

BARTKO, L.: Two Anniversaries of Štefan Tóvik. *Slovenská reč*, 64, 1999, No. 5, pp. 257 – 267. (Bratislava)

After a lapse of time – on the occasion of 90th birth anniversary and 30th death anniversary – this paper presents and evaluates the personality as well as life's work of an important Slovak linguist and pedagogue of the second third of twentieth century. It emphasizes a great contribution of Š. Tóvik to the investigation of the Slovak dialects, first of all, from Gemer and East Slovakia region as well as to the

* Príspevok je upravenou a rozšírenou verziou prednášky na spomienkovom podujatí venovanom prof. PhDr. Štefanovi Tóvikovi, CSc., rodákovi z Hnúšte, usporiadanom v rámci Dní mesta Hnúšte 28. mája 1999.

investigation of the Slovak language history and, especially, to the investigation of co-founder of Slavonic Studies, P. J. Šafárik and to popularization of his personality.

1. Na tento kalendárny rok – rok 1999 – pripadajú dve výročia viažuce sa na osobnosť Štefana Tóbika, nášho významného jazykovedca a pedagóga: vo februári uplynulo deväťdesiat rokov od jeho narodenia a v septembri tridsať rokov od jeho úmrtia. Je to vhodná príležitosť na pripomenutie si životných osudov a celoživotného diela tohto popredného predstaviteľa našej vedy a školstva v druhej tretine nášho storočia.

Š. Tóbik patril k tej generácii slovenskej inteligencie, ktorá – po vzniku prvej ČSR – bola odchovaná už domácou, slovenskou školou a v našom kultúrnom, vedeckom, politickom a hospodárskom živote sa začala výrazne presadzovať od začiatku 30. rokov. V oblasti jazykovedy popri o niečo staršom J. Stanislavovi túto generáciu reprezentovali také osobnosti ako (rovesníci či takmer rovesníci) H. Bartek, L. Novák, J. Štolc, E. Jóna a J. Orlovský, ako aj (trochu mladší) E. Pauliny a viacerí ďalší. Jej patrí neoceniteľná zásluha na tom, že sa vo výskume slovenského jazyka, jeho nespisovných foriem i jednotlivých jazykových rovín spisovnej slovenčiny urobil v tom čase veľký pokrok a že sa v tomto výskume dosiahli výsledky zásadného významu a trvalej hodnoty. Nemalým podielom k tomu prispel aj Š. Tóbik, rodák z Gemera (či Gemera-Malohontu), ktorý bol väčšou časťou svojho aktívneho života spätý s východným Slovenskom.

2. Š. Tóbik sa narodil 7. februára 1909 v Hnúšti vo viacdetnej remeselníckej rodine. V rodinnom prostredí a jeho širšom spoločenskom zázemí malého mesta majú svoje korene viaceré z jeho charakteristických osobnostných vlastností, ako skromnosť, pracovitosť, húževnatosť, láska k prostému ľudu a jeho reči a ďalšie (porov. Sabol, 1969, s. 427).

Päť tried tzv. ľudovej školy (z toho štyri ešte v maďarskom jazyku a poslednú už vo svojej materčine) Š. Tóbik vychodil v rodnom mestečku. Nasledujúce tri roky za vzdelaním cestoval na meštiansku školu do neďalekého Tisovca a ďalších päť rokov (po vykonaní diferencnej skúšky do 4. ročníka) študoval na Československom štátnom reálnom gymnáziu v Rimavskej Sobotě, kde (s vyznamenaním) zmaturoval v júni 1928.

Na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave študoval slovan-skú a germánsku filológiu v r. 1928 – 1933, pričom v zimnom semestri šk. roku 1930/1931 si svoje znalosti nemčiny zdokonaľoval a poznatky z germánskej filoló-gie obohacoval na univerzite v rakúskom Grazi. Po skončení štúdií mal zostať pracovať na fakulte, ponuku však neprijal, lebo sa chcel vrátiť do rodného Gemera, aby bol bližšie k jeho nárečiam a mohol pokračovať v úspešne započatom dialektologickom výskume.

Od šk. roka 1933/1934 Š. Tóvik takmer celé dve desaťročia (do r. 1952) pôsobil ako stredoškolský profesor slovenčiny a nemčiny na Štátnej obchodnej akadémii v Košiciach (v r. 1938 – 1945 v Prešove), od r. 1945 ako jej riaditeľ. O rok nato bol znova pozývaný na pôsobenie v službách svojej niekdajšej alma mater v Bratislave, ale aj túto ponuku – z rodinných dôvodov – odmietol, rovnako neprijal ani neskoršie (1939) ponúknuté miesto referenta Jazykového odboru Matice slovenskej v Martine.

Po obsadení Košíc Maďarmi sa Š. Tóvik na jeseň r. 1938 aj so svojou rodinou a školou, na ktorej pôsobil (obchodnou akadémiou), presťahoval do Prešova. V ťažkých vojnových podmienkach sa tu venoval najmä organizačnej práci a školským povinnostiam. Po vypuknutí Slovenského národného povstania sa zapojil do protifašistického odboja (udržiaval kontakty s partizánmi v klenovských horách a poskytoval im rôznu pomoc).

Koniec 2. svetovej vojny znamenal aj ukončenie takmer šesťročného provizória v pôsobení Š. Tóbika a jeho školy v Prešove. Vrátil sa do Košíc a úspešne pokračoval v organizačno-pedagogickej činnosti. Keď sa v r. 1950 zriadila v Košiciach pobočka Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity a na nej Filologický ústav, stal sa jedným z externých spolupracovníkov tohto ústavu. Po reorganizácii pobočky a konštituovaní samostatnej Pedagogickej fakulty v Prešove v r. 1952 sa Š. Tóvik so svojou rodinou opäť presťahoval do Prešova a až do svojej predčasnej smrti tu pôsobil ako vedúci katedry slovenského jazyka a literatúry na „príslušnej“ vysokoškolskej či univerzitnej fakulte (bližšie o tom porov. Bartko, 1999, najmä s. 181 – 182).

Životná púť Š. Tóbika sa predčasne, uprostred tvorivej práce, nečakane a náhle – pritom nanajvýš symbolicky – ukončila tam, kde sa začala: v jeho rodisku, v jeho rodnom Gemeri, ktorý mu bol celoživotnou láskou a hlavným objektom jeho trvalého bádateľského záujmu. Ako v nekrológu napísal jeho kolega, náš významný jazykovedec a dialektológ a zároveň aj jeho osobný priateľ profesor Jozef Štolc, posledné okamihy života Š. Tóbika mali takýto priebeh: „Po návšteve svojej rodnej obce Hnúšte v malebnej Rimavskej doline v Gemeri čakal na autobusové spojenie. Prihovoril sa dvom dievččinám. V rozhovore s nimi zachytil niekoľko dialektických pozoruhodností a zaznamenal si ich. A keď nasadal do autobusu, na schodoch odpadol a na mieste zomrel. Stalo sa tak 2. septembra 1969“ (Štolc, 1970, s. 103). Š. Tóvik odpočíva na prešovskom cintoríne.

3. Vedeckovýskumná činnosť Š. Tóbika bola zameraná na dve hlavné oblasti – na výskum slovenských nárečí a na problematiku dejín slovenského jazyka. V oboch dosiahol výsledky, ktoré ho zaradili medzi popredných predstaviteľov týchto disciplín a zabezpečujú mu pevné miesto v dejinách našej jazykovedy. Zameranie jeho pedagogickej činnosti ho zároveň priviedlo aj k záujmu o otázky odbornej terminológie a neskôr aj k záujmu o problematiku jazykovej kultúry a jazykovej výchovy. Predčasná smrť mu však neumožnila dotvoriť vedecké dielo do podoby zodpovedajúcej

jeho predstavám a možnostiam ani v jednej z uvedených oblastí. Činorodá práca neúnavného a vytrvalého výskumníka bola nečakane prerušená na jej vrchole, uprostred práce a veľkých plánov na jej dokončenie.

3.1. Nárečovému výskumu sa Š. Tóvik venoval prakticky po celý svoj aktívny život. Prvým, hlavným a trvalým objektom jeho záujmov sa stali najmä nárečia jeho rodného Gemera. Neskôr, v rokoch pôsobenia na prešovských fakultách, sa jeho výskumný záber rozšíril aj na oblasť východoslovenských nárečí.

Spočiatku sa jeho záujem sústreďoval najmä na zvukovú rovinu skúmaných nárečí, ale zaznamenával si a potom aj spracúval i javy z ostatných jazykových rovín; pri výskume východoslovenských dialektov sa zamerával predovšetkým na ich slovnú zásobu. I keď najmä zo svojich výskumov gemerských nárečí Š. Tóvik stačil publikovať celý rad zásadných materiálových štúdií vrátane jednej syntetickej práce a niečo aj z výskumov východoslovenských dialektov, značná časť výsledkov jeho nárečových výskumov ostala nespracovaná, prípadne už aj spracovaná (čiastočne alebo takmer úplne) a pripravená na vydanie, no nakoniec nebola nepublikovaná.

Začiatky tejto činnosti Š. Tóbika siahajú do čias jeho vysokoškolských štúdií v Bratislave. Ako sám priznáva, priamym podnetom pre ňu mu bol živý záujem o túto oblasť vedeckej práce u jeho českých profesorov F. Ryšánka a V. Vážneho (o ústnu ľudovú tradíciu Gemera mal veľký záujem prof. F. Wollman). So zbieraním nárečového materiálu započal už v r. 1929 a usilovne v ňom pokračoval najmä počas nasledujúcich školských prázdnin (Tóvik, 1936, s. 25). Úspešne sa teda zapojil do sústavného nárečového výskumu celého Slovenska, ktorý v tom čase viedol práve V. Vážný (od r. 1921 korešpondenčnou metódou pomocou dotazníkov v Matici slovenskej v Martine a od r. 1929 formou dotazníkovej ankety v Jazykovom odbore Učenej spoločnosti Šafárikovej v Bratislave; porov. Encyklopédia jazykovedy, 1993, s. 471). Podľa svedectva rovesníkov Š. Tóbika sa tu zaradil medzi prvých, najusilovnejších a najúspešnejších zberateľov nárečového materiálu (Štolc, 1969, s. 83). Najprv sa venoval skúmaniu nárečí rodnej Rimavskej doliny a už na konci štúdií mal monograficky spracovanú ich zvukovú rovinu (*Hláskoslovie nárečí Rimavskej doliny*, 1932). Postupne rozšíril svoje výskumy na územie celého Gemera (porov. Jóna, 1969, s. 105; Tóvik, 1936 a 1939). Najdôležitejšie a najzaujímavejšie výsledky svojich intenzívnych výskumov Š. Tóvik postupne spracúval a publikoval.

Začal dvoma prácami o vybraných znakoch nárečí juhozápadnej časti Gemera, a to veľkou štúdiou (v dvoch častiach) *Charakteristické zjavy hláskoslovné v nárečiach juhozápadného Gemera* (s mapou) a štúdiou *Tvary na -ch v nárečiach juhozápadného Gemera* (bližšie bibliografické údaje k týmto a ostatným prácam Š. Tóbika porov. Dvonč, 1987), pokračoval prácou *Kvantita gemerských nárečí*, ďalej štúdiou *Prechodná jazyková oblasť stredoslovensko-východoslovenská* (s 2 mapami) a prvé obdobie svojej intenzívnej činnosti na poli slovenskej dialektológie,

trvajúce od konca 20. do konca 30. rokov, ukončil publikovaním práce *Striednice za praslov. *ort-, *olt- v gemerských nárečiach* (s mapou). Vďaka sústavnému intenzívnemu priamemu terénnemu výskumu a uvedeným materiálom aj metodologicky hodnotným publikovaným prácam Š. Tóbika sa Gemer už v tridsiatych rokoch stal jednou z najlepších a najdôkladnejšie preskúmaných nárečových oblastí u nás.

Po zhruba desaťročnej pauze vo vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti, zavinenej vojnovými udalosťami a ich dôsledkami, sa Š. Tóbik gemerským nárečiami začal opäť venovať v 50. rokoch. Výsledkom jeho ďalších výskumov a syntetizujúcej analýzy dovtedajšieho stavu poznania je jeho štúdia *Členenie a charakteristika gemerských nárečí* (so 6 mapami) z r. 1957. Prísne v nej zhodnotil všetky dovtedajšie výskumy, poukázav pritom na nepresnosti a omyly v prácach starších bádateľov, a po ich doplnení mnohými svojimi nevyhnutnými zisteniami podal ich podrobnú charakteristiku a členenie. Z ďalších výskumov gemerských nárečí stačil za života uverejniť už len prácu o dialekte svojich krajanov, ktorí sa po druhej svetovej vojne vrátili zo Zakarpatskej Ukrajiny do vlasti svojich predkov (*K charakteristike nárečia presídlencov z Nového Klenovca na Zakarpatskej oblasti USSR*). Bol to dovtedy prvý a až donedávna jediný väčší odborný príspevok zaoberajúci sa nárečiami Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine (bližšie o tom porov. Bartko, 1998a, s. 31). Po jeho smrti vyšli ešte dva referáty, ktoré predniesol na vedeckých konferenciách v Gemerí (*Význam a výskum gemerských nárečí, Profesor Juraj Palkovič ako jazykovedec a gemerský dialektológ*), ako aj jeho jediná rozsiahlejšia onomastická práca o gemerskej toponymii (*Aus der Toponymik von Gömör*). Pripravená prvá časť monografickej práce o gemerských nárečiach, žiaľ, ostala v rukopise.

Práce Š. Tóbika o gemerských nárečiach ako jednej z oblastí s najväčšou územnou rozlohou a zároveň s najväčšou vnútornou diferencovanosťou predstavujú zásadný prínos k poznaniu ich celkového charakteru, miesta medzi ostatnými stredoslovenskými a vôbec slovenskými nárečiami, k poznaniu ich doterajšieho vývinu i súčasného stavu. Členenie gemerských nárečí, ku ktorému na základe svojich výskumov dospel Š. Tóbik, sa – s výnimkou malých korektúr, aj to viac terminologického než vecného charakteru – prijímajú a uznávajú dodnes (bližšie o tom porov. Bartko, 1998b, najmä s. 181 – 182).

Z problematiky východoslovenskej dialektológie Š. Tóbik publikoval dve práce. Prvou je štúdia *Nárečie Prešova*, ktorú napísal – tak trochu polemicky voči tradovanému názoru, že reč mesta nie je vhodným objektom dialektologického výskumu – pre dvojzväzkovú monografiu mesta svojho pôsobenia. Podal v nej výstižnú charakteristiku jedného z mestských nárečí, ktoré podľa neho výrazne ovplyvňujú hovorenú podobu spisovnej slovenčiny.

Za príspevok zásadného významu možno označiť jeho programovú štúdiu *Východoslovenské nárečia*. Podal v nej jednak podrobný prehľad a kritické zhodnote-

nie všetkých dovtedajších výskumov týchto nárečí, ale najmä tu vytýčil celý komplex úloh ich ďalšieho intenzívneho a systematického výskumu. I keď sa sám nezaraduje k vyznávačom názoru, že nárečia sa môžu stratiť už v blízkej budúcnosti, predsa sa prihovára za zlepšenie organizácie a za urýchlenie tohto výskumu. Zdôraznil najmä potrebu urýchleného zachytenia slovnej zásoby tejto skupiny slovenských nárečí.

Je len prirodzené, že na plnení vytýčenej náročnej úlohy chcel sám výrazne participovať. Výskumný projekt, ktorý s týmto cieľom pripravil (séria dotazníkov, kartotéka lexikálneho materiálu a i.), sa pod jeho vedením začal aj uskutočňovať. Do dialektologického výskumu zapojil značný počet študentov vysokoškolákov i pomerne široký okruh spolupracovníkov vo východoslovenských mestách a dedinách (Tóbič, 1958; porov. Furdík – Sabol, 1969, s. 4). Nazbieraný materiál je však, pochopiteľne, neúplný, nespracovaný a do zamýšľanej podoby – východoslovenského (synchronno-diachrónneho) nárečového slovníka – prakticky aj nespracovateľný.

V ostatnej fáze svojho života z problematiky výskumu nárečí, resp. o otázkach súvisiacich s touto problematikou Š. Tóbič stačil ešte publikovať dva príspevky teoretického charakteru: *Význam jazykovedy a jazykovedcov pre spisovný jazyk a pomer medzi spisovným jazykom a nárečiami* a *K otázke metódy tradičnej dialektológie*. Svedčia o tom, že Š. Tóbič sa intenzívne zamýšľal aj nad teoretickými otázkami dialektológie, a to v širšom kontexte celkového postavenia a úloh jazykovedy v spoločnosti.

Celkove možno o práci Š. Tóbiča v oblasti slovenskej dialektológie konštatovať, že pri nárečových výskumoch dôsledne aplikoval metódu lingvistickej geografie. Vo svojej vedeckej metóde dokázal zlúčiť zmysel pre jemnú klasifikáciu bohatého materiálu s aplikáciou moderných lingvistických postupov. Na základe vlastných zistení priamo v teréne i poznatkov iných dialektológov, ktoré v mnohých prípadoch doplnil, spresnil alebo opravil, stanovil presné zemepisné rozšírenie skúmaných javov, pričom sa tieto javy usiloval vykladať historicko-porovnávacou metódou v úzkej súvislosti so získanými poznatkami o podmienkach historicko--spoločenského vývinu nositeľov nárečí (porov. Sabol, 1969, s. 428; Jóna, 1969, s. 105; Štolc, 1969, s. 84).

3.2. K hlbšiemu záujmu o otázky dejín slovenčiny a k vedeckému bádaniu v tejto oblasti jazykovedy Š. Tóbiča zrejme silne motivovalo jeho vysokoškolské pôsobenie, najmä výučba historických jazykovedných disciplín, ktorú zabezpečoval. Jeho prvou prácou v tomto smere je štúdia *Pramene Štúrovej jazykovej a pravopisnej normy*. Napísal ju v roku 100. výročia smrti kodifikátora našej druhej spisovnej slovenčiny. Správne v nej zdôraznil, že Ľ. Štúr nekodifikoval niektoré zo stredoslovenských konkrétnych nárečí, ale kultúrnu stredoslovenčinu (v jeho terminológii ešte stredoslovenské nadnárečie, stredoslovenský interdialekt). Toto svoje tvrdenie podopiera množstvom príkladov a dokazuje, že nový spisovný jazyk nevznikol z

ničoho a naraz, ale postupne zo slovakizujúcich tendencií realizovaných predchádzajúcimi generáciami vzdelancov.

Krátko nato (1958) Š. Tóvik uverejnil príspevok *Niekoľko poznámok k vývinu slovenčiny*, skromne označený len za poznámky, no predstavujúci fundovanú sondu do zložitej problematiky vývinu slovenčiny, a to jej nespisovných foriem i spisovného jazyka. Na podrobnom chronologickom prehľade jednotlivých stupňov či období vývinu jazykovej situácie na Slovensku od najstarších čias po súčasnosť v ňom objasňuje, prečo ku kodifikácii celonárodného spisovného jazyka, štúrovskej slovenčiny, došlo až na sklonku prvej polovice 19. storočia. Správne dokazuje, že jazykový vývin bol a je silno determinovaný vývinom spoločnosti.

Š. Tóvik sa venoval aj historickému výskumu jazyka starých písomných pamiatok. Z tejto oblasti sú osobitne cenné jeho štúdie *Jazyk a terminológia starých slovenských písomných pamiatok výrobných sektorov* a *Zo Štiavnických listov z rokov 1529 – 1600*. Na širokom pozadí údajov o vývine hospodárskych, spoločenských, kultúrnych a jazykových pomerov v nich podal výstižnú charakteristiku vývinu našej banskej terminológie.

Osobitné miesto v jazykovednom diele Š. Tóbika patrí jeho prácam venovaným osobnosti, dielu a významu veľkého krajana, azda najvýznamnejšieho Gemerčana, spoluzakladateľa slavistiky, významného historika, literárneho historika, jazykovedca a etnografa – Pavla Jozefa Šafárika. A nie sú to iba vedecké štúdie či ďalšie publikované práce, ale aj rôzne iné aktivity zamerané na popularizáciu života a diela tejto osobnosti.

Táto problematika sa vo vedeckej, publikačnej a organizátorskej činnosti Š. Tóbika začala častejšie objavovať, ba začala v nej výrazne dominovať od r. 1959. Stalo sa tak najmä v súvislosti so vznikom Univerzity Pavla Jozefa Šafárika so sídlom v Košiciach, ktorej súčasťou – pod novým názvom filozofická fakulta – sa stala aj dovtedajšia prešovská filologická fakulta, ako aj v súvislosti s blížiacim sa 100. výročím úmrtia tejto významnej osobnosti našich dejín v r. 1961.

Š. Tóvik ako popredný predstaviteľ vtedajších vysokoškolských aktivít na východnom Slovensku a zároveň ako vynikajúci znalec osobnosti a diela P. J. Šafárika mal tak na vzniku novej univerzity, na jej pomenovaní Šafárikovým menom, ako aj na dôstojnom pripomenutí 100. výročia Šafárikovej smrti svoj rozhodujúci podiel. Svedčí o tom rad jeho článkov vo fakultnom či univerzitnom časopise z tých rokov, v ktorých na jednej strane priblížil študentom, učiteľom a pracovníkom fakulty i celej univerzity osobnosť a dielo veľkého slavistu, na druhej strane ich podrobne oboznámil s aktivitami zameranými na oslavy jubilea (širšie o tom porov. Bartko, 1996, s. 299 – 300).

Odborno-vedeckým výsledkom publikačných aktivít Š. Tóbika zameraných na osobnosť a dielo P. J. Šafárika sú jeho dve vedecké štúdié (s jednou redakčnou účasťou), jedno encyklopedické heslo a jedna monografická práca.

V štúdiu *Šafárikov jazyk*, publikovanej vo fakultnom Sborníku šafárikovskom, ktorý bol vydaný k 100. výročiu Šafárikovej smrti a venovaný V. medzinárodnému zjazdu slavistov v Sofii v r. 1963 (bol aj hlavným redaktorom tohto zborníka), Š. Tóbik podáva podrobnú analýzu celého komplexu otázok súvisiacich s jazykom diel P. J. Šafárika. Uvádza podrobný prehľad dovtedajšej odbornej literatúry o skúmanom predmete v širších dobových kultúrno-spoločenských súvislostiach a podáva vyčerpávajúci rozbor jazyka (pravopis, hláskoslovie, menná a slovesná flexia, syntax, štýl, frazeológia, lexika, tvorenie slov) vybraných častí Šafárikovej poézie (zbierky Tatranská Múza s lyrou slovanskou z r. 1814 a iných básní), ako aj niektorých básnických prekladov (napr. Aristofanových Oblakov a Schillerovej Márie Stuartovej).

Druhú svoju šafárikovskú vedeckú štúdiu (*Pavel Jozef Šafárik a slovenské nárečia*) Š. Tóbik venoval analýze Šafárikovho vzťahu k slovenským nárečiam. Konštatuje v nej, že tento vzťah formovalo už Šafárikovo domáce gemerské prostredie a prehľbil ho najmä jeho päťročný pobyt v Kežmarku, kde sa začal venovať teoretickým otázkam ľudových piesní vrátane ich jazyka. Š. Tóbik tu zdôrazňuje Šafárikovu myšlienku, že reč ľudu sa nedá nikde inde poznať v takej čistote ako práve v piesňach, ako aj jeho požiadavku zapisovať ľudové piesne podľa ľudovej výslovnosti. Pripomína, že Šafárik ľudové piesne okrem východoslovenského a gemerského prostredia zapisoval aj na západnom Slovensku, a keďže prostredníctvom priateľov spoznal aj charakter a jazyk novohradsko-liptovských piesní, mal určitý obraz o nárečovej situácii na celom Slovensku. Dodáva, že otázkami slovenských nárečí (najmä ich prepisovaním) sa Šafárik teoreticky najviac zaoberal v korešpondencii s Jánom Kollárom (bližšie o tom porov. Bartko, 1993).

Do Slovníka českých a slovenských slavistov Š. Tóbik napísal encyklopedické heslo o P. J. Šafárikovi. Nepochybne to možno označiť za prejav uznania jeho dovtedajších aktivít vo vzťahu k osobnosti a dielu nášho významného slavistu zo strany zostavovateľov tohto diela a zároveň – v čom je tiež kus symboliky – aj za výraz úcty a obdivu Š. Tóbika k svojmu veľkému krajanovi.

Vyvrcholenie Tóbikovho mnohoročného štúdia osobnosti a jazykovedného diela P. J. Šafárika predstavuje jeho doteraz nedocenená monografia *Šafárikov a Kollárov jazyk* (1966). Nejde tu o nové vydanie už predtým publikovanej rozsiahlej štúdie o Šafárikovom jazyku, rozšírenej o analýzu jazyka diel Jána Kollára. V monografii autor síce na predchádzajúcu štúdiu zjavne nadväzuje a využíva z nej aj mnohé údaje, avšak svojím spracovaním je to celkom nová práca. Okrem poznatkov o J. Kollárovi a jeho jazyku sú tu nové aj tie výsledky analýz jazyka Šafárikových prác, ktoré sa do prvej štúdie nedostali (teda rozbor jazyka jeho literárnoteoretickej práce Po-

čátkové českého básnictví, obzvláště prozodie, zbierky ľudových piesní Písňě světské lidu slovenského v Uhřích a niektorých vedeckých prác), ako aj ďalšie zistenia o oboch skúmaných veľikánoch a dobe, v ktorej žili a tvorili. V kapitole o Šafárikovom a Kollárovom jazyku Š. Tóvik hovorí nielen o jazykovej praxi oboch skúmaných autorov, ale aj o ich jazykovej teórii, a to na pozadí dôkladnej charakteristiky doby a jazykových pomerov na Slovensku v rokoch ich mladosti i neskoršieho pôsobenia. Jazykovednú charakteristiku Šafárikovho a Kollárovho jazyka Š. Tóvik robí podľa jednotlivých období, ktoré sám vymedzil, podľa diel autorov, vrstiev a štýlov ich jazyka, pritom robí jazykovo-gramatickú charakteristiku aj analýzu z hľadiska dynamiky a iných stránok jazykového vývinu.

Práce Š. Tóbika venované šafárikovskej problematike nesú na sebe výraznú pečať autorovho veľkého obdivu k osobnosti a dielu P. J. Šafárika a jeho veľkého úsilia maximálne napomôcť, aby tento jeho veľký gemerský krajan, spoluzakladateľ slavistiky a jeden z najväčších predstaviteľov nášho národného obrodenia zaujal v našich národných dejinách to miesto, ktoré mu právom patrí. Na ich základe sa o Š. Tóvikovi oprávnené začalo hovoriť ako o jednom z našich najväčších šafárikológov (bližšie o tom porov. Bartko, 1996).

Celkove práce Š. Tóbika z oblasti dejín slovenčiny charakterizuje dôsledné rešpektovanie doložených jazykových faktov, dôraz na každý detail a interpretácia javov na širokom pozadí charakteristiky kultúrno-spoločenských a jazykových pomerov príslušného časového obdobia.

4. Ako sme už naznačili, typ strednej školy, na ktorej Š. Tóvik v prvých rokoch svojej pedagogickej praxe pôsobil, a najmä problémy s neustálenou odbornou terminológiou, s ktorými na nej prichádzal do styku, ho priviedli k hlbšiemu záujmu aj o súčasný spisovný jazyk a k pokusu prispieť k náprave neuspokojivej situácie v uvedenej oblasti jeho používania. Svojimi dvoma príspevkami z konca 30. a začiatku 40. rokov *Úvod k slovenskej obchodnej terminológii* a *Obchodná terminologia (Názvoslovie praktického obchodného života)*, publikovanými v Slovenskej reči, Š. Tóvik výrazne prispel k tvorbe slovenskej obchodnej terminológie a k jej uplatňovaniu v školskej i verejnej jazykovej praxi.

Neskôr, v 60. rokoch, jeho vystúpenie v diskusii na známej konferencii o kultúre spisovnej slovenčiny v Smoleniciach v decembri r. 1966, publikované pod názvom *Z otázok jazykovej výchovy*, je zasa svedectvom, ako dobre poznal školskú prax, postavenie učiteľa, osobitne slovenčinára, a ako ho trápili pretrvávajúce problémy s nízkou úrovňou jazykovej kultúry a jazykovej výchovy. Okrem iného tu napríklad požadoval uvádzať do praxe všeobecne uznávanú a platnú tézu, že jazyková výchova je nerozlučne spätá s rozumovou výchovou.

5. Z uvedených údajov o životných osudoch a vedeckej činnosti Š. Tóbika sa zreteľne črtajú aj obrisy i detaily jeho portrétu ako pedagóga: erudovaný

a zaniatený učiteľ najprv stredoškolskej a potom vysokoškolskej mládeže, príkladný vychovávateľ učiteľského a vedeckého dorastu (porov. Sabol, 1969, s. 428), jeden z najagilnejších budovateľov vysokého školstva na východnom Slovensku. Okrem už spomenutej funkcie riaditeľa Štátnej obchodnej akadémie v Košiciach sa Š. Tóbič výrazne podieľal na vzniku a rozvoji vysokoškolských fakúlt v Prešove, a to napríklad aj vo funkciách vedúceho katedry slovenského jazyka a literatúry (od jej vzniku v r. 1952 až do svojej smrti), prodekana pre vedeckú činnosť i dekana fakulty, v rámci Slovenska ako člen rôznych odborných komisií v SAV, na ministerstve školstva a pod. (bližšie o tom porov. Bartko, 1999, s. 185).

Prirodzenou súčasťou jeho pedagogicko-výchovného a pedagogicko-organizátorského pôsobenia na vysokej škole bola aj jeho pozitívna organizátorská práca na poli vedeckého výskumu. Katedra slovenského jazyka a literatúry príslušnej prešovskej fakulty sa pod jeho vedením popri plnení pedagogických úloh sústavne a účinne zapájala aj do plnenia vytýčených úloh vedeckovýskumnej činnosti v oblasti jazykovedy, literárnej vedy a metodiky (Tóbič, 1958, 1969), takže sa z nej postupne stalo vysokoškolské vedecké pracovisko, ktoré v slovakistických výskumoch zaujalo čestné miesto aj v celoslovenských reláciách (porov. Furdík – Sabol, 1969, s. 3). Š. Tóbičovi patrí aj prvoradá zásluha na vzniku a úspešnej činnosti prešovskej pobočky vtedajšieho Združenia slovenských jazykovedcov, bezprostredného predchodcu terajšej Slovenskej jazykovednej spoločnosti (tamže, s. 4).

Na záver aspoň niekoľko slov charakterizujúcich Š. Tóbiča ako človeka – človeka vedca, pedagóga a verejného činiteľa.

Hoci bol žiakom českých profesorov (Vážný, Ryšánek, Kalda a i.), ktorí boli zväčša reprezentantmi a aktívnymi propagátormi ideológie čechoslovakizmu, v zásadných otázkach postoja k slovenčine, teda v otázkach jej pôvodu, vývinu, charakteru a miesta medzi ostatnými slovanskými jazykmi, Š. Tóbič ostával a ostal na pozíciách jej hodnotenia ako samostatného slovanského národného jazyka, jazyka s vlastnými dejinami a osudmi. V tomto zmysle je nezanedbateľná napríklad skutočnosť, že svoje prvé dve vedecké štúdie uverejnil síce ešte v revue Bratislava, ktorá ako orgán Učenej spoločnosti Šafárikovej bola orientovaná na propagáciu idey čechoslovakizmu, ale už tretiu a nasledujúce vedecké práce v 30. rokoch publikoval v orgáne Matice slovenskej – v Sborníku Matice slovenskej. Zrejme aj z tohto faktu pramení dôvod spomenutého pozvania do Martina na prácu vo funkcii referenta Jazykového odboru Matice slovenskej.

Rovnako nezanedbateľné je – a o tom sa doteraz ešte nepísalo –, že v r. 1968, teda v roku druhého oživotvorenia činnosti Matice slovenskej, sa Š. Tóbič veľmi aktívne zapojil do matičného hnutia. Spočiatku sa ujal funkcie predsedu jazykovednej sekcie výboru prešovského matičného miestneho odboru a od výročného valného

zhromaždenia tohto odboru v máji 1969 pracoval ako jeho predseda (porov. Smatana, 1994). Pravdepodobne pre tieto matičné aktivity sa nenašlo miesto pre heslo o ňom v príslušnom zväzku ani Encyklopédie Slovenska, ani Pedagogickej encyklopédie Slovenska, vydaných v 70. – 80. rokoch.

Š. Tóbič sa do srdca svojich kolegov, spolupracovníkov, priateľov a študentov zapísal ako človek pevných a čistých životných zásad, nositeľ takých hodnôt a vlastností ako osobná statočnosť, skromnosť, čestnosť, obetavosť, priamosť, úprimnosť, disciplinovanosť a vyrovnanosť (porov. Jóna, 1969, 1970; Sabol, 1969, 1970; Štolc, 1969, 1970). Takým aj ostáva v ich pamäti.

Literatúra

BARTKO, L.: Pavol Jozef Šafárik a začiatky slovenskej dialektológie. In: Pavol Jozef Šafárik v slovenskej a českej slavistike. Zborník venovaný XI. medzinárodnému zjazdu slavistov v Bratislave. (Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae. Literárnovedný zborník. 10 / Jazykovedný zborník. 11 / Historický zborník. 4. 1993.) Red. P. Petrus et al. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1993, s. 197 – 203.

BARTKO, L.: Pavol Jozef Šafárik vo vedeckom diele Štefana Tóbiča. In: Pavol Jozef Šafárik a slavistika. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie a dokumentov z osláv 200. výročia narodenia P. J. Šafárika. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae. Literárnovedný zborník. 12 / Jazykovedný zborník. 13 / Historický zborník. 5 (AFPh UŠ 79). 1996. Red. P. Petrus et al. Prešov – Martin, Filozofická fakulta v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach – Matica slovenská v Martine 1996, s. 298 – 303.

BARTKO, L. (1998a): O doterajších výskumoch a niektorých morfológických osobitostiach nárečí Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine. In: Slováci na Zakarpatskej Ukrajine. Zborník materiálov z odborného seminára konaného v Bratislave 19. 12. 1997. Red. L. Čáni a Š. Lipták. Bratislava, Dom zahraničných Slovákov 1998, s. 29 – 39, 43 – 49.

BARTKO, L. (1998b): K charakteristike gemerských nárečí. In: Studia Academica Slovaca. Prednášky XXXIV. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. 27. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1998, s. 180 – 185.

BARTKO, L.: Katedra slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity. In: Filozofická fakulta v Prešove (1959 – 1999). Jubilejný zborník. Zostavil a na vydanie pripravil M. Otčenáš. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 1999, s. 181 – 194.

DVONČ, L.: Tóbič, Štefan. In: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1925 – 1975). Martin, Matica slovenská 1987, s. 1129 – 1134.

Encyklopédia jazykovedy. Sprac. J. Mistrík s kolektívom autorov. Bratislava, Obzor 1993. 515 s.

FURDÍK, J. – SABOL, J.: Úvodom. In: Jazykovedný zborník venovaný prof. PhDr. Štefanovi Tóbičovi, CSc., k šesťdesiatym narodeninám. (Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae Prešovensis. Jazykovedný zborník. 2.) Red. P. Bunganič. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1969, s. 3 – 4.

JÓNA, E.: Životné jubileum Štefana Tóbiča. Slovenská reč, 34, 1969, s. 104 – 106.

JÓNA, E.: Za profesorom Štefanom Tóbičom (1909 – 1969). Slovenská reč, 35, 1970, s. 57 – 58.

SABOL, J.: Šesťdesiatka významného slovenského jazykovedca. In: Nové obzory. Spoločenskovedný zborník východného Slovenska. 11. Red. I. Michnovič. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1969, s. 427 – 429.

SABOL, J.: Za profesorom Štefanom Tóbičom. Jazykovedný časopis, 21, 1970, s. 106 – 107.

SMATANA, P. P.: Štefan Tóbič (1909 – 1969), popredný slovenský jazykovedec, vynikajúci pedagóg, oddaný matičný činovník, organizátor vysokého školstva. Prešovské noviny, 16. 9. 1994, s. 5.

ŠTOLC, J.: Prof. Štefan Tóbič šesťdesiatročný. Jazykovedný časopis, 20, 1969, s. 83 – 84.

ŠTOLC, J.: Univ. prof. PhDr. Štefan Tóbič zomrel. Slavica Slovaca, 5, 1970, s. 103 – 104.

TÓBIK, Š.: Zprávy o sbieraní a štúdiu nárečí gemerských, najmä z juhozápadného Gemera z prechodnej oblasti gemersko-novohradskej a z východného Gemera z prechodnej oblasti gemersko-spišskej. Carpatica, 1, zv. 1, 1936, s. 181 – 186.

TÓBIK, Š.: Zpráva o výsledkoch prázdninových štúdií gemerských nárečí. Carpatica, 1, zv. 2, 1939, s. 177 – 183.

TÓBIK, Š.: O práci katedry. In: Sborník Filologickej fakulty Vysokej školy pedagogickej v Prešove. 2. časť: Slovenský jazyk a literatúra. Red. Š. Tóbič. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1958, s. 175 – 177.

TÓBIK, Š.: Výskum slovenčiny na Filozofickej fakulte UPJŠ v Prešove. Pravda na weekend, 2, 1969, č. 6, s. 6.

František Kočíš

SPISOVNÁ SLOVENČINA A SAKRÁLNE TEXTY

KOČIŠ, F.: The Slovak Literary Language and the Sacral Texts. Slovenská reč, 64, 1999, No. 5, pp. 268 – 271. (Bratislava)

In his paper, the author refers to some language shortcomings within the translation of liturgic texts of the 4th Fasting Sunday, namely, to inappropriate use of non-literary expression „pašienka“, „pasienka“. In the second part of the paper, the author contemplates the translation of the first part of 23rd psalm of the king David into the Slovak Language.

1. Odvtedy, ako sa národné jazyky stali aj bohoslužobnými jazykmi najmä pri slávení eucharistie, ale aj pri vysluhovaní sviatostí, slovenčina, presnejšie povedané, spisovná slovenčina vošla do bližšej pozornosti aj katolíckej cirkvi na Slovensku. Pri prekladoch textov z latinčiny sa preverili dispozície spisovnej slovenčiny aj schopnosti príslušných prekladateľov, ktorí prednedávnom často nemali potrebné odborné znalosti najmä o slovnej zásobe, ale ani o morfológii, predovšetkým však o syntactickej rovine spisovnej slovenčiny. Navyše tu dlhé roky vládla marxistická ideológia, ktorá nedovoľovala, aby sa schopní slovenskí jazykovedci zúčastňovali na prekladateľských prácach a vôbec na tvorbe odborného náboženského textu.

Dnes je v ideologickom smere situácia úplne iná, ale na druhej strane pretrvávajú nedostatok jazykovedcov, ktorí by dôkladne poznali aj sakrálne texty, latinský jazyk a boli aj duchovne hlbšie orientovaní. Takáto generácia jazykovedcov sa už začína alebo sa už začala formovať, ale, žiaľ, nateraz iba v pedagogickej, nie vo vedeckovýskumnej oblasti. Toto konštatovanie je, pravda, veľmi všeobecné, bolo by ho treba podložiť konkrétnymi príkladmi. Je to však téma, ktorá by si zaslúžila viac pozornosti zo strany cirkevnej hierarchie, viac kontaktov aj medzi jazykovedcami, napr. na dobre pripravených vedeckých podujatiach (konferenciách, sympóziách, semi-

nároč a pod.), účinnejšiu spoluprácu jazykovedcov s náboženskými vydavateľstvami a pod.

Aj v tomto príspevku chceme poukázať na jeden jazykový problém, ktorý je v porovnaní s celkovým využívaním spisovnej slovenčiny v liturgických, resp. širšie náboženských textoch miniatúrny, ale dosť výrečný.

2. Na štvrtú pôstnu nedeľu (v roku 1999 pripadla na 13. marca) sa veriacim v prvom čítaní predstavuje udalosť, ako Samuel pomazal Dávida za kráľa. V responzóriovom žalme sa Boží ľud priznáva ku Kristovi ako k svojmu pastierovi slovami žalmu: *Pán je môj pastier, nič mi nechýba...* Celý 23. žalm kráľa Dávida hovorí o Bohu ako o dobrom pastierovi. Na začiatku žalmu sa nám predkladá niekoľko reálií, ktoré výstižne predstavujú niektoré situácie z pastierskeho života. V Lekcionári (porov. aj Katolícke noviny, 1999, č. 11, s. 12) druhý verš žalmu znie takto: *pasie ma na zelených pašienkach*. Každému poučenému Slovákov tvar „pašienkach“ znie podozrivo z hľadiska jeho jazykovej správnosti. Treba ešte uviesť, že vo sv. omši vysielanej v onú nedeľu rozhlasom sme počuli aj tvar „pasienkach“, čo tiež treba kvalifikovať ako jazykovú chybu.

Treba sa preto pýtať, ako sa obidva výrazy dostali do slovenského prekladu, kto ich schválil a napokon aká je tu náležitá podoba latinského pomenovania *pascuum*. Podľa použitých tvarov v čítaní možno usúdiť, že ekvivalenty tohto latinského slova sú dva: *pašienka*, *pasienka*, sú ženského rodu a odlišujú sa iba výslovnosťou (*s* – *š*). Tieto otázky sú z jazykového hľadiska aktuálne preto, lebo slovenské normatívne príručky čiže slovníky už skoro polstoročie ako základnú spisovnú podobu uvádzajú pomenovanie *pasienok*. Ide o podstatné meno mužského rodu a píše sa so spoluhláskou *s*, nie *š*. Naše súčasné liturgické knihy nie sú až také staré, žeby sa texty v nich neboli mohli porovnať a skontrolovať podľa súčasných normatívnych príručiek, konkrétne slovníkov: Slovník slovenského jazyka (3. zv. z roku 1963), tri vydania Krátkeho slovníka slovenského jazyka (1987, 1989, 1997), Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1953 – 1971, novšie vydania z roku 1991, 1998 (slovníková časť). Kodifikácia základného slova a od neho odvodených derivátov je takáto: *pasienok* (gen. *pasienka*, lok. pl. *pasienkoch*), *pasienkový*, *pasienkar*, *pasienkarský*, *pasienkarstvo*.

Podoba *pašienka* a od nej utvorené deriváty sa hodnotia v slovníkoch ako krajové, teda nespisovné (porov. Slovník slovenského jazyka, 3, 1963, s. 40).

Netreba vari pripomínať, že táto kodifikácia platí aj v náboženských textoch, lebo spisovná slovenčina je iba jedna a má sa uplatňovať vo všetkých typoch štylistických textov. Zopakujme si ešte raz, že v Lekcionári, ako aj vo všetkých textoch, kde sa uvádza alebo cituje 23. žalm, sú v tomto ohľade dve jazykové chyby – jedna v gramatickom rode, druhá v nenáležitom použití nárečovej podoby namiesto spisovného slova.

Hodno ešte poznamenať, že v slovníkoch sa k výrazu *pasienok* uvádzajú synonymné výrazy *pastvina*, *pastvisko*, *pastva*. Prvý uvádzaný výraz použili prekladatelia žalmu v slovenskom ekumenickom preklade z roku 1995: *Vodí ma na zelené pastviny*. Druhé synonymum (*pastva*) použil v preklade M. Rúfus (*na sviežich pastvách ma pasie*). Toto synonymum však nepokladáme za veľmi vhodné, lebo slovo *pastva* má viac významov, je blízke slovu *paša*.

3. Pri sledovaní prekladu a náležitého ekvivalentu latinského výrazu *pascuum* – *pasienok* sme iba tak zo zvedavosti porovnali prvé tri verše latinského textu zo súčasného vydania Svätého písma (Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum Editio) so slovenským prekladom, ktorý je aj v slovenskom Lekcionári. Citujeme latinský text:

Dominus pascit me, et nihil mihi deerit:
in pascuis virentibus me collocavit,
super aquas quietis eduxit me,
animam meam refecit.
Deduxit me super semitas iustitiae propter nomen suum.

Pri porovnávaní latinského textu so slovenským prekladom sme nadobudli pochybnosti o náležitom znení tohto latinského textu v slovenčine. Usudzujeme tak napr. už podľa latinských tvarov slovíec *deerit*, *collocavit*, *eduxit*, *refecit*, *deduxit*. To nie sú tvary prítomného času, ktoré figurujú v slovenskom preklade (ale aj v iných prekladoch). Zaiste to nemožno hodnotiť ako čosi rozhodujúce pre súčasný slovenský preklad, ale nám sa tak vidí, že pri adekvátnom a vernom preklade týchto tvarov by aj v slovenčine prvé tri verše vyznievali v žalme podstatne inak. Už tvar budúceho času *deerit* signalizuje, že v nasledujúcich veršoch bude reč o niečom inom. Podľa nášho názoru by adekvátny preklad tvaru *deerit* s ostatnými výrazmi mal byť takýto: *nič mi nebude chýbať* (porov. aj Rúfusov preklad: *nebudem cítiť nedostatku*). Tento budúci čas je tu v príčinnom vzťahu s ďalšími slovesami v nasledujúcich veršoch, v ktorých sa deje logicky kladú do minulého času: *nič mi nebude chýbať*, lebo Pán mi pripravil všetky dobré podmienky na pokojný život. Náš návrh na preklad by bol takýto:

Pán je môj pastier, a tak mi nič nebude chýbať:
usadil ma na zelenajúcich sa pastvinách,
vyviedol ma k prameňom odpočinku,
mojej duši dodal síl.
Uviedol ma na chodníky spravodlivosti pre slávu svojho mena.

Terajší slovenský preklad (aj ekumenický) navodzuje predstavu alebo obraz niekdajšieho idylického pastiera oviec, ktorý ide pred svojím kráľom a vedie ho na pašu, privádza k vode a vyberá mu bezpečné chodníky. Latinský text z Neovulgáty (ale aj z Vulgáty) takúto predstavu však nenavodzuje, lebo sa v ňom explicitne (hoci

v istej symbolike) vyjadruje starostlivosť Boha o človeka v duchovnom zmysle, pričom živé obrazy vo všetkých veršoch predstavujú dobrodenia telesnej obživy.

V latinskom texte z Neovulgáty tvar *virentibus* v spojení *in pascuis virentibus* treba preložiť nie prídavným menom *zelených* (resp. *sviežich*), ale *zelenajúcich sa*. Spojenie *super aquas quietis* by sme neprekladali „k pokojným vodám“, lebo tvar množného čísla *aquae* značí skôr „pramene“ (porov. aj M. Rúfus) a latinské slovo *quies* má skôr význam „odpočinok, oddych, ticho“.

4. Do istej miery prekvapuje, že tie isté biblické texty sa v rozličných vydaniach alebo aj v nových prekladových edíciách značne odlišujú, pravda, nie vo svojej autentickosti, ale vo veľkej miere v lexickej variantnosti. Ako príklad uvedieme tú istú slohu 23. žalmu z Vulgáty:

Dominus regit me, et nihil mihi deerit.
In loco pascuae ibi me collocavit,
super aquam refectionis educavit me,
animam meam convertit,
deduxit me super semitas iustitiae propter nomen suum.

Prvá časť prvého verša *Dominus regit me* priamo nenaznačuje, že Boh tu vystupuje ako pastier stáda (hoci u starozákonných prorokov – Izaiáša, Jeremiáša, Ezechiela a iných – sa veľmi výrazne konkretizuje do podoby pastiera Izraela), druhá časť verša je totožná so znením v Neovulgáte, je tu teda uplatnený budúci čas, ktorý sa v mnohých prekladoch často nerešpektuje. Spojka *et* má tu podľa nás dôsledkový význam (a tak, a preto, a teda), ale nemusí sa explicitne prekladať, súvetie sa môže chápať ako nepravá parataxa s dôsledkovým vzťahom. Až v druhom verši sa explicitne naznačuje súvis s pasením, s pastierskou prácou a potom doznieva v 5. verši. I napriek tomu pre celý 23. žalm je dominantný pastiersky motív, hoci 6. – 9. verš hovorí o starostlivosti Boha o človeka, ale je to skôr starostlivosť hostiteľská. V jednom nemeckom breviári (P. Parsch, *Der Wochenpsalter des römischen Breviers*, 1936) sa celý žalm člení na dva významové celky, ktoré sú označené takto: 1. – 5. verš je nadpísaný *Der Herr mein Hirt (Pán je môj pastier)*, 6. – 9. verš je nadpísaný *Der Herr mein Wirt (Pán je môj hostiteľ)*.

5. Naším zámerom nebolo poukázať na všeobecnú problematiku prekladov sakrálnych textov, ale na niektoré konkrétne súvislosti ich prekladania do spisovnej slovenčiny, najmä keď ide o lexikálnu stránku textov, ktoré sa často používajú. Je to známa skúsenosť, že keď sa do týchto textov dostanú nejaké jazykové chyby, len veľmi ťažko ich možno napraviť alebo už vôbec ich nemožno korigovať z najrozličnejších dôvodov (napr. text vyšiel vo veľkom náklade, veľmi často sa používa a je tu už istý návyk, ktorý sa tiež veľmi ťažko odstraňuje, a napokon u mnohých používa-

teľov spisovného jazyka aj v náboženskej oblasti dosť často prevláda nechut' priznať si, že naozaj ide o jazykovú chybu).

Milan Majtán

PRIEZVISKÁ RUTTKAY A OSTROLUCKÝ (Poznámky ku genealogickému výskumu)

MAJTÁN, M.: Surnames *Rutt kay* and *Ostrolucký* (Notes to Genealogical Investigation). Slovenská reč, 64, 1999, No. 5, pp. 272 – 278. (Bratislava)

The paper deals with the origin of surnames *Rutt kay* and *Ostrolucký*. Surname *Rutt kay* is derived from an aristocratic predicate of Hungarian name *Vrútok/Vrútek – Ruttka* and, particularly, surname *Ostrolucký* as the personal name of a serf coming from municipality *Ostrá Lúka*, although in *Ostrá Lúka* there were also family manors of yeowmen with predicate *Ostrolucký*.

Štúdium rodinných a rodových súvislostí nie je možné a mysliteľné bez osobných mien, ktoré boli a sú identifikačnými znakmi, symbolmi osôb, rodín a rodov od začiatkov ľudskej spoločnosti. Každý, kto sa chce venovať genealogickému výskumu* (napr. iba vlastnej rodiny), musí sa oboznámiť aspoň so základnými poznatkami o vývine osobného pomenúvania a pomenúvacích sústav v slovenčine. Nemusí si pritom, samozrejme, klásť za cieľ zistiť pôvod a pôvodný lexikálny význam svojho (či rodinného) priezviska; musí sa v prvom rade usilovať presne zachytiť všetky staršie, i deformované podoby zápisov z matrík, súpisov obyvateľov, urbárov, mestských a obecných kníh, testamentov a iných historických písomností, pretože iba na takomto základe sa možno potom pokúšať o vysvetlenie priezviska.

Priezviská *Rutt kay* a *Ostrolucký* na prvý pohľad naznačujú, že ide o pôvodné šľachtické prídomky, predikáty utvorené podľa pôvodu rodu. Priezvisko *Rutt kay* vzniklo naozaj ako zemiansky predikát vrútockých zemianskych rodín. Priezvisko *Ostrolucký* v konkrétnom prípade vzniklo z prímena utvoreného podľa pôvodu nositeľa rovnako ako šľachtický prídomok, ale pomenúvalo poddanských nositeľov pochádzajúcich z obce Ostrá Lúka, v ktorej mal sídlo (a kúrie) aj zemiansky rod Ostrolúckych. Rozdiel však spočíva v nerovnakom spôsobe tvorenia; priezvisko *Rutt kay* je utvorené z maďarskej podoby názvu obce maďarskou príponou a priezvisko *Ostrolucký* zo slovenského názvu obce slovenskou odvodzovacou príponou. Priezvisko nemusí odrážať etnickú príslušnosť prvých nositeľov. Pri priezvisku *Rutt kay* nemožno preto hovoriť o neslovenskom pôvode jeho prvých nositeľov.

Osada *Vrútok* podľa vynikajúcej monografie J. Beňka Starý Turiec (1996), z ktorej sú takmer všetky historické údaje, existovala pravdepodobne už niekedy na

* Slovo *genealógia* sa v moderných slovníkoch uvádza s viacerými významami. V prvom rade sa takto nazýva pomocná historická veda zaoberajúca sa štúdiom rodokmeňov, rodových a rodinných súvislostí jednotlivcov; slovom *genealógia* sa označuje aj zachytený vývoj rodu, rodopis, rodokmeň; napokon sa takto označuje aj metóda genetického výskumu založená na štúdiu rodokmeňa určitého jedinca.

začiatku 10. stor., hoci sa v listinách spomína až od polovice 13. stor. (*villa Vruthk* 1255, *Vruthk* 1271). Viac pomad'arčené podoby zápisov sú známe od konca 13. stor. (*Ruthk* 1285, *Ruthk* 1312, *Rut* 1332, *Ruthk* 1340), avšak popritom sa v listinách zaznačovali aj menej deformované alebo nedeformované podoby (*de Wruthk* 1361, *Wrutok* 1391, *possessio Wruthk* 1431, *nobiles de Wrutek* 1438 a pod.). Už niekedy koncom 13. stor. sa dedina Vrútok delením rodových majetkov začala deliť na dvoje, na Dolný Vrútok a Horný Vrútok. Pisomné doklady na používanie týchto názvov sú známe od polovice 14. stor. (*Inferior, Also Ruthk – Superior, Felso Ruthk* 1363, potom *de Inferiori Wrutok, de Superiori Wrutok* 1501 a pod.). V slovenských písomnostiach od 16. stor. prevažujú podoby *Nižny Wrutek, z Nyžnyeho Wrutku, z Nyssnyeho Wrutku, z Hornyeho Vrútku, Wissny Wrutek*. Z r. 1623 sa spomína *chotar wrutocky* aj *Wruttcanga, Wručanga, od Wrucanou*. V maďarčine sa ustálila podoba názvu *Rutka (Ruttka)*. Pretože išlo o dve obce s názvom *Vrútok*, vžila sa pre ne ešte pred 18. stor. aj akási spoločná podoba v množnom čísle – *Vrútky*. Tá sa potom uplatňovala aj pri samostatnom používaní – *Nižné Vrútky, Dolné Vrútky, Vyšné Vrútky, Horné Vrútky*. Napokon sa koncom minulého storočia obidve obce aj administratívne zlúčili a ich spoločný názov *Vrútky* množným gramatickým číslom vyjadruje skutočnosť, že ide o niekdajšie dve obce. Starobylé slovanské slovo, ktoré by dnes v spisovnej slovenčine znelo *vrútok*, malo význam „prameň, žriedlo“. Ako apelatívum sa dodnes zachovalo napr. v južnoslovanskom macedónskom jazyku, v geografických názvoch je známe z viacerých slovanských jazykov. Z apelatívnej časti slovnej zásoby slovenčiny toto slovo dávno vypadlo, nepoznáme ho ani z najstarších slovenských jazykových pamiatok. A tak sa názov *Vrútky* začal dávať do súvislosti so slovom *vrútiť sa*. V minulom storočí ho na základe takejto asociatívnej ľudovej etymológie vysvetľovali ako názov osady, kde sa vrúti Turiec do Váhu alebo Váh z Turca do Trenčianskej. Vedecký výklad podal V. Šmilauer vo svojom klasickom diele *Vodopis starého Slovenska* (1934).

V osobných menách, spočiatku v prídomkoch (zemianskych predikátoch), sa pôvodný názov *Vrútok* (existoval v jednotnom čísle v podobe *Vrútok* i *Vrútek*) vyskytuje od 13. stor. V latinskej forme mali tieto prídomky podoby *de Wruthk, de Ruthk, de Vrutka*, v maďarskej forme *Rutkai, Ruttkay*, ale aj *Wruttkay*. Slovenské formy týchto prídomkov *Vrútocký* alebo *Vrútecký* sú známe od prvej polovice 16. stor. Hoci meno *Vrútecký* bolo v minulých storočiach dosť bežné, uplatnila sa napokon ako prídomek i ako priezvisko maďarská podoba *Ruttkay*. Je to po maďarsky utvorené priezvisko (pôv. prídomek) z pomad'arčeného názvu osady *Ruttka*, pričom *-i (-y)* je maďarská odvodzovacia prípona zodpovedajúca slovenskej prípone *-ský*.

Široko rozvetvené rody nevystačovali svojimi prídomkami plniť všetky funkcie rodinných mien, t. j. prímien a priezvisk. Preto sa často stretávame s presnejšími identifikáciami jedincov aj pomocou prímien a prezývok. Na Vrútkach je viac ako

dvesto rodín Ruttkayovcov, preto sa jednotlivé rodiny odlišujú ešte (aj dvoma) prímenami. To je pre Vrútočanov a Ruttkayovcov samozrejmá vec, ale ináč je to zvláštnosť, lebo prímená patria do neúradného pomenúvania, vyskytujú sa všade, kde sa v obci nachádza viac rodín s tým istým priezviskom.

V súpisoch turčianskych zemanov z r. 1755 sa v Hornom Vrútku spomínajú rody *Ruttkay Nedeczky* (5 rodín), *Ruttkay Matussovicz* (3), *Matussovicz* (3), *Dauko* (2) a *Miklian* (5), v Dolnom Vrútku rody *Miklian* (5), *Dauko* (17), *Korda* (4) a *Lamoš* (7). Na Dolnom Vrútku bolo teda sedemnást' rodín Davkovcov a dve rodiny, na čele ktorých boli vdovy (*Joannes sen.*, *Martinus*, *Sigismundus*, *Joannes jun.*, *Stephanus jun.*, *Andreas*, *Stephanus sen.*, *Mathias*, *Ladislaus*, *Gabriel sen.*, *Gabriel jun.*, *Emericus*, *Nicolaus*, *Daniel*, *Samuel*, *Georgius*, *Mathias sen.*, *relicta Joannis*, *relicta Nicolai*).

Aj staršie údaje uvádzajú Davkovcov bez predikátu *Ruttkay*. Z r. 1435 je známy *Matej Dawkowicz*, z r. 1560 *Martin Daffko* a *Mikuláš Daffko*, z r. 1578 *Marko Davko z Nyznyeho Wrutku*. V matrikách záturčianskej evanjelickej cirkvi a. v. sa predikát *Ruttkay* pri zápisoch o Davkovcoch zaznamenáva až od začiatku 18. stor. a ďalšie prímeno *Žigmondeje* od r. 1820.

Hlavou jednej z 19 dolnovrútockých „ruttkayovských“ rodín Davkovcov z r. 1755 bol Žigmund (*Sigismundus*).

R. 1825 bol konfirmovaný *Petrus Ruttkay Dauko Zsigmondeje* (nar. r. 1812). Bol to syn Žigmunda Ruttkaya Dauka, avšak nemohol mať prímeno podľa otca, pretože už r. 1820 bol ako otec v matrike zapísaný *Joannes Dauko Zsigmondeje*, mladší brat spomenutého Žigmunda Ruttkaya Dauka, a ten dozaista nemal prímeno podľa staršieho brata. Ich otec Adam Ruttkay Dauko zomrel r. 1797 ako sedemdesiatdvaročný, narodil sa teda r. 1725; pri súpise zemanov r. 1755 mal 30 rokov, ale v súpise sa neuvádza (bol ešte slobodný?), bol to azda syn tam uvádzaného Žigmunda.

V štyridsiatych rokoch 19. stor. sa už v matrikách zaznačuje aj 13 „druhých prímen“ Davkovcov: *Adamusé*, *Burišé*, *Ferencé*, *Ferjenčíké*, *Gašparé*, *Horebys-tričané*, *Horedvorom*, *Juričke*, *Knapiké*, *Marké*, *Pavké*, *Ragané*, *Žigmondé*. Moja matka má v občianskom preukaze podľa rodného listu z r. 1912 zapísané svoje rodné, dievčenské priezvisko *Ruttkayová Davko Žigmondé* a na starého otcovom rodnom liste z r. 1876 písanom po maďarsky sa uvádza meno jeho otca ako *nemes Ruttkay Davko Zsigmondé Lajos, földbirtokos*, t. j. zeman Ľudovít Ruttkay Davko Žigmondé, roľník. (Náčrt rodokmeňa tejto vetvy Ruttkayovcov uvádzame na konci štúdie.)

Druhé prímená Daukovcov majú dolnoturčianske domáce podoby priezvisk a prímen utvorené pomocou prípony *-é*, v hornom Turci sa častejšie tvoria príponou *-eje*.

Priezvisko *Ruttkay* vzniklo z prídomku, zo šľachtického predikátu.

Z názvov miest a obcí sa tvorili aj prímená „nešľachticov“, poukazujúce na staršie alebo pôvodné bydlisko nositeľa. Ako príklad môže poslúžiť priezvisko *Ostrolucký*, rovnozvučné so slovenským predikátom zemianskeho rodu, ktorý mal sídlo (a kúrie) v obci Ostrá Lúka (1332 *Stroluca*, 1393 *Oztralika*, 1424 *Oztralwka*, *Oztraluka*, 1518 *Oztrahwka*, 1773 *Ostra Luka* a pod.). Pôvodný lexikálny význam názvu obce iste súvisí s členením terénu, v ktorom obec vznikla.

V matrikách evanjelickej cirkvi a. v. vo Zvolenskej Slatine sa objavuje toto priezvisko r. 1784 v mene nezemana, pastiera Jána Ostroluckého (*Joannes Ostrolutsky vulgo Szebenynszky*) pri zápise narodenia a krstu syna Ondreja. Rodičia tohto Jána, Martin a Anna, žili predtým v Sebedíne, pochádzali pravdepodobne z Ostrej Lúky. Ján Ostrolucký prišiel do Slatiny za pastiera, spočiatku býval na lazoch na panskom majeri. Jeho syn Tomáš, narodený r. 1793, bol sluhom u mäsiara Goldbergera, oženil sa r. 1820 (*Thomas Osztroluczky vulgo Santa*) s mäsiarovou slúžkou Máriou Laukovou a potom r. 1827 s Annou Greňovou. To už býval v mestečku, bol sluhom (*servus, famulus*) u poštmajstra Bitteru, r. 1837 bol aj hlásnikom (*vesprillo*), r. 1851 sa spomína ako hrobár. Jeho syn Ondrej (*Andreas Osztriluczky vulgo Schanta*), narodený r. 1829 z druhého manželstva, sa oženil so Zuzanou Poliovkovou, býval v obecnom dome č. 24 (*domus communitatis*) a bol hlásnikom (*vesprillo et vigil nocturnus*) a hrobárom (1873) ako otec. Druhý syn Pavol (*Pavel Ostrelucky*), narodený r. 1845, sa oženil s Annou Paškovou, býval v dome č. 144 (*domus foresti magni*) a bol obecným pastierom. Ondrejov syn Ondrej (1862 – 1927) dal svojmu najstaršiemu synovi (1891 – 1977) meno *Ondrej* a tento zasa už podľa rodinnej tradície svojmu najstaršiemu synovi (1921 – 1998). Rodinné priezvisko tejto rodiny Ostroluckovcov nepochádza zo zemianskeho predikátu, ale z prímena vyjadrujúceho pôvod, pôvodné bydlisko rodiny. Prímeno *Šanta* sa ako rodinná prezývka tejto rodiny používa dodnes. (Náčrt rodokmeňa jednej vetvy slatinských Ostroluckovcov uvádzame na konci štúdie.)

Vysvetlenie pôvodného významu, motivácie a pôvodného lexikálneho významu súčasných priezvisk si vyžaduje odborný prístup, a to i napriek tomu, že mnohé z nich sú aj pre neязыkovedca významovo priezračné (*Ostrolucký* < *Ostrá Lúka*). Naopak, viaceré priezviská sú aj pre odborníka hlavolamom, najmä keď nemá pritom naporúdzi historickú dokumentáciu priezviska. Ako príklad možno použiť priezvisko *Ružanský*, utvorené napohľad rovnako ako priezvisko *Ostrolucký*.

Priezvisko *Ružanský* je na prvý pohľad významovo celkom zreteľné, v jeho základe je slovo *ruža*. Priezviská s takouto štruktúrou sa tvorili z osadných názvov, napr. *Dubovský* (< *Dubová*, *Dubové*), *Malatinský* (< *Malatiná*), *Piešťanský* (< *Piešťany*) a pod. Podľa tohto slovotvorného modelu by sa priezvisko *Ružanský* tvorilo z osadného názvu **Ružany*, avšak nijaký takýto názov na Slovensku neexistoval a neexistuje. Priezvisko *Ružanský* nemohlo vzniknúť z názvov *Ružín* alebo *Ružiná*, tým

menej z názvov *Ružindol* alebo *Ružomberok*. Záhadu rieši jednoduchá nejazyková skutočnosť: Traja bratia z rodiny *Ruttkay Davko Žigmundé* sa r. 1945 rozhodli zmeniť si priezvisko a zvolili si nové priezvisko *Ružanský*. Zákonitosťami tvorenia slovenských priezvisk sa nikdy nezaoberali, s nikým sa neporadili – a výsledkom je hádanka pre bádateľa, ktorý nepozná mimojazykovú skutočnosť.

Pri uvažovaní o pôvode priezviska je preto dôležité poznať staršie, historické podoby priezviska, ako aj ďalšie údaje zo starších matrík. Často práve ony (ako sme uviedli pri náčrte dejín rodiny slatinských Ostroluckovcov) pomôžu odhaliť rozličné podrobnosti o živote rodiny v predchádzajúcich storočiach, ktoré sa v rodinnej pamäti nemuseli zachovať.

Literatúra

BEŇKO, J.: Starý Turiec. Martin, Osveta 1996. 280 s.

MAJTÁN, M.: Vývin priezvisk na Slovensku. Slovenská reč, 59, 1994, s. 30 – 37.

ŠIKURA, J. Š.: Miestopisné dejiny Turca. Bratislava, Slovenská akadémia vied a umení 1944. 166 s.

ŠMILAUER, V.: Vodopis starého Slovenska. Bratislava a Praha, Učená spoločnosť Šafaříkova 1932. 564 s.

Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Bratislava, Veda 1977 – 1978.

Náčrt rodokmeňa

jednej vetvy vrútockej rodiny Ruttkay Davko Žigmundé
podľa matrik záturčianskej ev. cirkvi a. v.
(vľavo sú uvedené mená starších, vpravo mladších súrodencov)

[Matej Dawkowicz, 1435]
[Martin a Mikuláš Daffko, 1560]
[Marko Davko, 1578]

[Žigmund Davko]
[1755]

||

Adam Davko
[*1725] †1797

||

Mária
Anna
Zuzana
Alžbeta

Žigmund R. D. Ž.
[*1764] †1837

Ján jun. [1780]

||

Alexander 1800
Anna 1804
Mária 1805
Mária 1807
Žigmund 1811

Peter R. D. Ž.
*1812 †1873

Eva 1815

||

František 1831
Terézia 1833
Žigmund 1839
Anna 1839
Jozef Ján 1843
Gabriel 1846

Ludovít R. D. Ž.
*1849 †1924

||

Peter Ludovít R. D. Ž.
*1875 †1922

Alexander Samuel 1877
Ján Gabriel 1879
Zuzana Emília 1881
Imrich 1883
Teofil 1884
Teofil 1886
Juliana Hermína 1888
Terézia Augusta 1890

||

Ludovít 1900
Jozefína 1901
Viktor 1903
Emil 1905
Irena 1907
Anna 1908

Elena R. D. Ž.
*1912

Július 1914
Margita 1916
Jolana 1918
Ludovít 1921

Náčrt rodokmeňa

jednej vetvy slatinských Ostroluckovcov
podľa matrik zvolenskoslatinskej ev. cirkvi a. v.

[Martin Ostrolucký v Sebedíne]

Ján O. – 1784 *Joannes Osztrolutsky*
*(1744) †1814 *vulgo Szebenynszky*

Ondrej 1784
Anna 1790

Tomáš O. *vulgo Šanta*
*1793 †1858

Zuzana 1796

Ján 1821
Matúš 1824
Zuzana 1826
Pavol 1827

Ondrej O. *vulgo Schanta*
*1829

Anna 1833
Mária 1836
Zuzana 1839
Katarína 1842
Pavol 1845

Anna 1854
Pavol 1857
Ján 1860

Ondrej O.
*1862 †1927

Zuzana 1865
Martin 1867
Zuzana 1873

Ondrej O.
*1891 †1977

Ján 1897
Jozef 1903
Mária 1906
Martin 1908
Juraj 1912
Eva 1918

Zuzana 1920

Ondrej O.
*1921 †1997

Ján 1924
Pavol 1933

DISKUSIE A ROZHĽADY

Ladislav Dvonč

ZNOVA O PRAVIDLE O RYTMICKOM KRÁTENÍ V SPISOVNEJ SLOVENČINE (1)

DVONČ, L.: Again on Rhythmic Rule in the Slovak Language. *Slovenská reč*, 64, 1999, No. 5, pp. 279 – 291. (Bratislava)

The paper is an answer of L. Dvonč to the paper of J. Kačala *Trend of the Rhythmic Law* (2) published in *Slovenská reč*, 64, 1999, No. 3, pp. 150 – 157.

V 3., doplnenom a prepracovanom vydaní Krátkeho slovníka slovenského jazyka z r. 1997 (ďalej KSSJ), ktoré pripravila trojica autorov J. Kačala, M. Pisárčiková a M. Považaj, sa uplatnili niektoré zmeny, ktoré sa týkajú pravidla o rytmickom krátení v spisovnej slovenčine. K týmto zmenám, ktoré sa uskutočnili bez súhlasu pravopisnej komisie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV ako všeobecne uznávaného najvyššieho orgánu v oblasti kodifikácie spisovnej slovenčiny, som sa kriticky vyjadril v osobitnom príspevku (Dvonč, 1997, s. 218 – 226), na ktorý reagoval J. Kačala (1998, s. 230 – 237). Na jeho jednotlivé argumenty som podrobne odpovedal v ďalšom svojom príspevku (Dvonč, 1998, s. 291 – 299), na ktorý zas reaguje J. Kačala (1999, s. 150 – 157). Na tomto mieste chcem venovať pozornosť výkladom v tomto najnovšom Kačalovom príspevku.

Vo svojom predchádzajúcom príspevku z r. 1998 som nastolil otázku, či v prípade uplatňovania sa krátenia dĺžky po predchádzajúcej dĺžke a zároveň aj neuplatňovania sa takéhoto krátenia v istých prípadoch je na mieste používať tradičný termín rytmický zákon. Konštatoval som, že v Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1998 (ďalej PSP) sa uvádza šesť prípadov dodržiavania krátenia dĺžky po predchádzajúcej dĺžke, pričom sa tu zároveň spomína dvanásť prípadov, v ktorých sa takéto krátenie nedodržiava. Uviedol som, že by bolo vhodnejšie hovoriť iba o rytmickom krátení, najsprávnejšie však o krátení dĺžky po predchádzajúcej dĺžke. PSP z r. 1998 nepoužívajú termín rytmický zákon, ale hovoria o pravidle o rytmickom krátení a toto pomenovania alebo termínu sa budeme v tomto svojom príspevku pridržovať aj my, pričom pod rytmickým krátením budeme rovnako ako v iných príspevkoch rozumieť krátenie dĺžky po predchádzajúcej dĺžke; pod výnimkami treba rozumieť prípady, keď sa toto krátenie nedodržiava, keď po dĺžke nasleduje dĺžka. Vo svojom príspevku z r. 1998 som zároveň uviedol, že počet výnimiek z pravidla o rytmickom

krátení v PSP nie je úplný, lebo s dĺžkou po predchádzajúcej dĺžke sa stretávame aj v prípade slova či podoby *mliečnik*, ktorá sa uvádza v slovníkovej časti PSP popri podobe *mliečňak*, a ďalej v prípadoch *orientácia*, *orientálec*, *orientálny* a *preorientovať*, ktoré sa spomínajú v Pravidlách slovenskej výslovnosti s výslovnosťou *ie* ako dvojhĺasky. Podľa J. Kačalu je to typický registrátorský a povrchný a celkom asystémový prístup (bežná je podoba nesystémový, podobu asystémový, hoci je systémová, nezaznamenáva ani jeden náš slovník). Tento prístup podľa neho vonkoncom neberie do úvahy rozdielnosť prípadov zahrnutých v týchto údajoch a najmä si vôbec nevšíma rozdielnu váhu porovnávaných prípadov, t. j. prípadov, v ktorých sa dodržiava krátenie dĺžky po predchádzajúcej dĺžke, a prípadov, v ktorých sa takéto krátenie nedodržiava. Podľa neho v časti o dodržiavaní rytmického zákona v PSP (v PSP je to časť o dodržiavaní pravidla o rytmickom krátení alebo časť o rytmickom krátení) sa uvádzajú paradigmatické prípady, ktoré majú veľmi široké vyústenie do početných tvarov konkrétnych slov, kým v časti o nedodržiavaní rytmického zákona (resp. v časti o výnimkách z pravidla o rytmickom krátení, ako je to v PSP) sa najmenej v polovici prípadov vyratúvajú jednotlivé tvary, ako je gen. pl. *piesní*, alebo dokonca jednotlivé výrazy a len v menšej časti ide o paradigmatické prípady (za také pokladá „povedzme“ zvieracie adjektíva typu *pávi* alebo slovesá typu *zvážniť*). My sa však nazdávame, že za paradigmatické (a azda až za veľmi paradigmatické) treba pokladať slovesné tvary typu *chvália*, *chváliac*, *chváliaci* (ktoré sa v rámci výnimiek z pravidla o rytmickom krátení uvádzajú ako výnimka č. 6), paradigmatické sú slovesné tvary typu *blúdiavať*, paradigmatické sú aj substantíva typu *miliar*, *triediareň* (prípony *-iar* a *-iareň* sa po predchádzajúcej dĺžke nikdy nekrátia) atď. Ani v prípade tvarov typu *piesní* nejde o jednotlivé tvary, veď v gen. pl. substantív v zoru *ulica* alebo *dlaň* sa prípona *-í* nikdy nekráti, čo postihuje značný počet slov s dĺžkou pred príponou *-í*; nie je to veru nijaký neparadigmatický alebo azda asystémový prípad, ako nám to chce predstaviť autor v urputnom úsilí zmenšiť váhu výnimiek z pravidla o rytmickom krátení. Počet slov, v ktorých ide o takéto porušovanie pravidla o krátení dĺžky po predchádzajúcej dĺžke, nie je pritom uzavretý, ale je, naopak, otvorený, ako je otvorený celý jazyk alebo jazykový systém. Navyše, ako autor píše ďalej, ani počty nie sú v poriadku, veď pod niektorými bodmi uplatňovania rytmického zákona sa v PSP uvádza ďalšie členenie podľa písmen abecedy. Keby sme podľa J. Kačalu postupovali iba touto metódou počítavania, bolo by treba prirábať aspoň odseky uvedené písmenami abecedy, a tak by vyšiel výsledok desať, nie šesť. Takto sa autor priblížil k počtu výnimiek z pravidla o rytmickom krátení. Ale rovnakou metódou by sme mohli postupovať aj my pri výnimkách. Veď pod jedným číslom (č. 6) sú slovesné prípony *-ia*, *-iac* a *-iaci*. Ide tu o rozdielne slovesné tvary, takže by sme mohli hovoriť nie o jednej výnimke, ale o troch výnimkách. Podobne by sme mohli postupovať v prípade bodu č. 11, kde je reč o zámenách *niekým*, *niečím* a *niečí*, hoci tu

ide o dva rozdielne prípady, t. j. na jednej strane *niekým, niečím* a na druhej strane *niečím*. Autor ďalej hovorí, že stále platí to, čo povedal o rozdielnej systémovej váhe týchto pravidelných prípadov v porovnaní s prípadmi, ktoré sa hodnotia ako výnimky. Jemu zrejme prípady, ktoré sa hodnotia ako výnimky, napr. slovesné tvary na *-ia, -iac* a *-iaci*, nie sú pravidelné. Na druhej strane, pokračuje autor, zložené slová typu *viacmiestny, druhýkrát*, ako aj predponové slová typu *nátierka, zásielka, súčiastka* jednak predstavujú osobitnú problematiku, lebo tu nemáme pred sebou neskrátenú kvantitu v gramatickej alebo slovotvornej prípone, a jednak sa dajú vyvážiť podobnými prípadmi, v ktorých sa rytmický zákon (prípadne regulácia dĺžky) v slove pravidelne uplatňuje, napr. *piatykrát, jedenástykrát, výčin* (od *vyčínať*), *prítok* (od *prítieť*), *návod* (od *naviesť*), *niešť*, ale *nesiem*. Bez ohľadu na to, či sa niečo dá alebo nedá vyvážiť, ostáva skutočnosťou, že v prípadoch *druhýkrát, tretíkrát* ide o porušovanie pravidla o krátení dĺžky po predchádzajúcej dĺžke, sú to výnimky z tohto pravidla. Okrem toho slová *piatykrát* a *jedenástykrát* atď. sú zložené zo slov *piaty, jedenásty* atď. a *krát*, pričom v slovách *piaty, jedenásty* sa kráti prípona po predchádzajúcej dĺžke, takže tu nejde o krátenie alebo nekrátenie na hranici dvoch slov, ktoré tvoria zložené slovo (na hranici medzi prvou a druhou časťou zloženého slova). V slovách typu *vyčínať – výčin, prítieť – prítok, niešť – nesiem* v nijakom prípade (aspoň podľa mňa) nejde o rytmický zákon ani o rytmické krátenie, ale tu ide o uplatňovanie vokalickej alternácie, teda v prípade *vyčínať – výčin* ide o vokalickej alternáciu *i/i*, v prípade *naviesť – návod* ide o alternáciu *ie/o* a v prípade *niešť – nesiem* ide o vokalickej alternáciu *ie/e*. O kvantitatívnej alternácii pri slovesách vzoru *niešť* hovorí výslovne E. Pauliny (1968, s. 113) a uvádza príklady: *niešť – nesiem, viesť – vediem, plieť – pletiem, miest – metiem, pieť – pečiem* atď. E. Pauliny, na ktorého sa J. Kačala veľmi rád a veľmi často odvoláva, nikdy takéto a podobné prípady nespájal s rytmickým krátením. J. Kačala si znovu, ako to už bolo aj v minulosti, zamieňa rytmický zákon a alternácie (nekombinačné zmeny). Ja som už v minulosti trval a aj dnes trvám na rozlišovaní rytmického krátenia ako krátenia dĺžky po predchádzajúcej dĺžke a vokalickej alternácii alebo striedaní, ktoré nie sú vyvolané tendenciou vyhnúť sa dĺžke po predchádzajúcej dĺžke.

V ďalšom odseku J. Kačala hovorí o tom, že ako jednotlivosť možno v súvisi s výpočtom výnimiek z rytmického zákona pripomenúť na jednej strane Dvončovu obhajobu (treba povedať, ako výslovne uvádza, že odôvodnenú) presného chápania rytmického zákona v zmysle progresívneho pôsobenia kmeňovej kvantity na neutralizáciu kvantity v príponovej slabike, na druhej strane však medzi výnimky z rytmického krátenia (výraz rytmického krátenia dáva do úvodzoviek) L. Dvonč v rozpore s týmto chápaním zahŕňa prípady typu *viacmiestny, druhýkrát, niečím, nátierka, zásielka, súčiastka*. Ponajprv ja som nikdy nehovoril o progresívnom pôsobení kmeňovej kvantity na neutralizáciu kvantity v príponovej slabike, ale všeobecne o

krátení dĺžky po predchádzajúcej dĺžke. To všetko som podľa neho urobil v zápale za rozmnoženie a rozmnožovanie výnimiek, menší zápal by podľa neho možno priniesol vyváženejšie výsledky. Uvádzanie príkladov ako *viacmiestny*, *druhýkrát*, *niečím* ako výnimiek z rytmického krátenia a či krátenia dĺžky po predchádzajúcej dĺžke nie je v rozpore s mojím chápaním rytmického krátenia, lebo v týchto prípadoch sa jednoducho dĺžka po predchádzajúcej dĺžke nekráti, čiže ide tu podľa tradičného vyjadrenia o výnimky (môžeme to, pravda, nazývať aj inak, čo však na podstate veci nič nemení). Prípady ako napr. *viacmiestny*, *druhýkrát*, *niečí*, *nátierka*, *zásielka*, *súčasť* sa ako príklady na porušovanie pravidla o rytmickom krátení, teda ako výnimky z tohto pravidla spomínajú v našich gramatických a iných jazykových príručkách už od minulého storočia, o čom sa možno presvedčiť v kapitole Prehľad výnimiek v gramatikách a v Pravidlách v mojej knižnej práci o pravidle o rytmickom krátení (Dvonč, 1955, s. 202 – 206). Ja som tieto prípady ako výnimky nevymyslel a chápanie týchto prípadov ako výnimiek z pravidla o rytmickom krátení nie je v rozpore s mojím chápaním rytmického krátenia. Nie je to teda výsledok nejakého môjho zápalu za rozmnoženie a rozmnožovanie výnimiek. A autorova rada, že menší zápal by možno priniesol vyváženejšie výsledky, by mala platiť predovšetkým pre neho samého. O tom, či ja trpím iba zápalom za rozmnoženie alebo rozmnožovanie výnimiek z pravidla o rytmickom krátení alebo pravidla o krátení dĺžky po predchádzajúcej dĺžke, bude reč ešte ďalej.

V ďalšom odseku autor vysvetľuje, čo myslí spomínanou váhou porovnávaných prípadov. Netreba brať bod ako bod, t. j. povedzme nemožno porovnávať typ *krátky* a *cudzí* s typom gen. pl. *básní*. Tu sa vlastne vracia k tomu, čo už povedal predtým. Autor spočítava, v koľkých tvaroch prídavných mien typu *krátky* a *cudzí* sa krátenie dodržiava, a vychádza mu to na tridsaťtri tvarov. Ponajprv je čudné, prečo hovorí o type *krátky*, v ktorom je krátenie, a o type *cudzí*, v ktorom niet krátenia. Tieto prípady stavia, ako výslovne hovorí, proti jednému tvaru genitívu pl. *básní*. Svoj výklad podáva tak, akoby išlo iba o porušovanie v tvaroch substantív vzoru *dlaň* s príponou *-í* aj po predchádzajúcej dĺžke. Autor presne nehovorí o tom, čo rozumie pod typom *báseň* (na predchádzajúcej strane hovorí o type *pieseň*). V súčasnej spisovnej slovenčine však o porušovanie pravidla o rytmickom krátení ide nielen v prípade pádovej prípony *-í* genitívu množného čísla podstatných mien ženského rodu (v PSP v rámci výnimiek z pravidla o rytmickom krátení je to výnimka č. 2), ale takéto porušovanie nastáva aj v tvaroch genitívu množného čísla s vkladnou dvojhláskou *ie* pri podstatných menách ženského i stredného rodu, ktoré sa skloňujú podľa vzoru *žena*, *ulica* a *mesto*, napr. *výhra* – *výhier*; *výzva* – *výziev*; *Mlynárce* – *Mlynáriec*, *hospodárstvo* – *hospodárstiev*, *cigánstvo* – *cigánstiev* (pri slovách na *-stvo* a *-ctvo* sú iba tvary s vkladným *ie*). To znamená, že porušovanie rytmického krátenia nie je také úzke, ako to podáva J. Kačala vo svojom zápale za znižovanie počtu alebo

váhy prípadov, v ktorých nastáva porušovanie pravidla o krátení dĺžky po predchádzajúcej dĺžke. Ako zdanlivo rovnocenné by sa podľa neho mohli porovnávať adjektíva typu *krátky*, prípadne *cudzí* a z druhej strany adjektívum *pávi*. Tu však podľa neho treba brať do úvahy najmä kvalitu a rozsah množiny výrazov stojacich za typmi *krátky* a *cudzí* (pri adjektívach typu *cudzí* nespomína nijaký prípad, v ktorom by sa uplatňovalo krátenie dĺžky po predchádzajúcej dĺžke; ak sa však už uvádza typ *krátky* s krátením dĺžky po predchádzajúcej dĺžke, potom by sa malo uvádzať nie slovo *cudzí*, v ktorom sa krátenie neuplatňuje, ale výraz na *-í* s krátením *-í* na *-i*). Kým množina adjektív patriacich podľa autora do typov *krátky* a *cudzí* nie je obmedzená nejakým sémantickým hľadiskom, typ *pávi* podľa neho predstavuje iba adjektíva utvorené od zvieracích názvov, aj to len ich veľmi malú časť. Do typu *pávi* patria však nielen zvieracie prídavné mená (adjektíva utvorené od zvieracích názvov), ale aj osobné prídavné mená, napr. *človek – človečí*, *trpaslík – trpasličí*, *boh – boží* (*Boh – Boží*), *baba – babí*, *umrlec – umrlčí*. PSP z r. 1998 hovoria ako o jednej výnimke z pravidla o rytmickom krátení nie o pádových príponách zvieracích prídavných mien, ale o pádových príponách živočíšnych prídavných mien. Azda nateraz neexistuje nijaké prídavné meno na *-í*, ktoré by bolo utvorené od pomenovania osoby a v ktorom by sa uplatňovala dĺžka po predchádzajúcej dĺžke, ale takáto možnosť nie je vylúčená, preto je vhodnejšie hovoriť o živočíšnych prídavných menách, a nie o zvieracích (pravda, v prípadoch *páv – pávi*, *baran – baraní* ide o zvieracie prídavné mená). Navyše, pokračuje autor, k typom *krátky* a *cudzí* patria aj adjektíváliá, t. j. výrazy istými svojimi významovými, ako aj výrazovými vlastnosťami pripomínajúce prídavné mená (konkrétne sú to trpné prídavné a činné prítomné prídavné tvary, ako aj viaceré druhy čísloviek). V zátvorke poznamenáva, že medzi adjektíváliá patria aj viaceré druhy zámen, ale tie z hľadiska uplatňovania rytmického zákona nie sú relevantné. Pritom tieto pády adjektív a adjektíválií sa realizujú vo veľkom množstve tvarov nekonečného počtu slov. Z toho autor vyvodzuje, že prípady, ktoré porovnáva L. Dvonč, sú v absolútnej miere neporovnateľné. J. Kačala síce správne uvádza, že medzi adjektíváliá patria aj viaceré druhy zámen, neviem však, prečo tvrdí, že z hľadiska uplatňovania rytmického zákona nie sú relevantné. Neviem, ako to autor chápe. Pri skloňovaní zámen *niekto* a *niečo* sa rytmické krátenie neuplatňuje, tvary *niekým* a *niečím* predstavujú výnimky, rovnako sa rytmické krátenie neuplatňuje pri skloňovaní zámena *niečí*, je to takisto výnimka z rytmického krátenia. V PSP z r. 1998 sa ako výnimka č. 11 uvádzajú tvary neurčitých zámen s časticou *nie-*, napr. *niekým*, *niečím*, *niečí*, *niečia*, *niečie*, *niečieho*, *niečiemu*, *niečím*, *niečiu*, *niečích*, *niečimi*. Z hľadiska uplatňovania alebo neuplatňovania rytmického krátenia sú zámenné tvary, ktoré takisto patria medzi adjektíváliá, dôležité a vždy sa spomínali v rámci výnimiek z pravidla o rytmickom krátení v spisovnej slovenčine, a to tak v minulosti, ako aj dnes.

Autor v ďalšej časti svojho príspevku prechádza na moju pracovnú metódu, ktorá sa mu veru nijako nepáči. Pre Dvončovú pracovnú metódu, ako píše, je oddávna charakteristické zaznačovanie jednotlivých a často veľmi kuriózných prípadov porušovania rytmického zákona v písomných prejavoch, pričom regulárne použitie daného slova či tvaru neberie do úvahy. Ide priam o vyzdvihovanie prípadov nedodržania rytmického zákona v takých jednotlivých slovách ako *mliečnik*, *orientálny*, *teréniak*, *preorientovať*, *drôtiak*, ktoré J. Kačalovi vo vážnej vedeckej diskusii prichodia ako nevhodné a vecne neodôvodnené. Nevie, čo je na týchto slovách kuriózne. Nevie ani, aké použitie daného slova alebo tvaru je regulárne a mal by som ho brať do úvahy. Pri slove *mliečnik* je azda podľa autora regulárnym použitím iba použitie podoby *mliečňak*, ktorá sa uvádza spolu s podobou *mliečnik* v najnovších PSP. Ak sa však obidve podoby uvádzajú v PSP, potom sú vari regulárne obidve podoby. Ja si pritom myslím (túto mienku nevnucujem J. Kačalovi ani nikomu inému), že na mieste je tu skôr podoba *mliečnik* bez ohľadu na to, že v tomto prípade nastáva porušenie pravidla o rytmickom krátení. Už vo svojej knižnej práci z r. 1955 som pri rozbere slov na *-ár* a *-áreň* upozornil na to, že prípony *-iar* a *-iareň* ako varianty prípon *-ár* a *-áreň* sa po predchádzajúcej dĺžke neskracujú, napr. *míla* – *míliar*; *triediť* – *triediareň*. Slovo *triediareň* sa spomína už aj v 1. vydaní KSSJ bez akéhokoľvek hodnotenia ako nesprávneho výrazu alebo nesprávnej podoby, najnovšie PSP z r. 1998 uvádzajú slová na *-iar* a *-iareň* ako jednu výnimku z pravidla o rytmickom krátení (výnimka č. 9) s príkladmi *míliar*, *múčiar*, *bieliareň*, *rýchliareň*, *triediareň*. Tak ako sú správne a odôvodnené podoby s dlhými príponami *-iar* a *-iareň* po predchádzajúcej dĺžke, rovnako sú správne aj podoby na *-iak* po predchádzajúcej dĺžke, teda oprávnená je tu podoba *mliečnik*, resp. je skôr oprávnená ako podoba *mliečňak*. Môžeme to povedať aj takto: pri slovách na *-iar* nie sú aj skrátené podoby na *-ar* a rovnako ani pri slovách na *-iareň* nie sú aj skrátené podoby na *-areň*, napr. popri *míliar* neexistuje aj *mílar*, rovnako popri podobe *triediareň* neexistuje podoba *triedareň*, a preto niet nijakého dôvodu, aby sme popri deriváte *mliečnik* uznávali aj podobu *mliečňak*. Ďalej je pre mňa dôležité aj to, že ak existuje podoba *mliečnik*, a tá sa v pravopisnom slovníku PSP výslovne spomína, potom je na mieste uvádzať toto slovo a aj iné slová na *-iak* po predchádzajúcej dĺžke ako výnimku či výnimky z pravidla o rytmickom krátení. Veľmi rád by som vedel, prečo je tvar *mliečnik* kuriózný a vo vážnej vedeckej diskusii nevhodný a vecne neodôvodnený. Ak sa už vo vážnej vedeckej diskusii nemôžeme zaoberať ani prípadmi, ktoré sa spomínajú v PSP alebo v inej normatívnej jazykovej príručke, potom by som rád vedel, čím sa vôbec môžeme zaoberať. Rovnako je zaujímavé, že vo vážnej vedeckej diskusii sa nemôžeme zaoberať ani výrazmi *orientálec*, *orientálny*, *preorientovať*, ktoré zaznamenávajú Pravidlá slovenskej výslovnosti. Prípad s náhodným výrazom *drôtiak*, ako hovorí ďalej autor, ktorý som zaznamenal v prvej polovici 50.

rokov a ktorý dnes nikto nepozná a nepoužíva, ba nepoznám ho ani ja, by sa podľa J. Kačalu mohol stať priam vzorom nepresvedčivej, ba pochybnej vedeckej argumentácie. Ja som príklad *drôtiak* uvádzal vo svojej publikácii z r. 1955 z publikácie K. Zatloukala Chov zvierat, ktorú do slovenčiny preložil, resp. poslovenčil V. Hečko (vyšla v r. 1953). Nie som chovateľom zvierat a ani sa vedecky nezaobieram chovom zvierat. Ak výraz *drôtiak* použil v spomenutom preklade V. Hečko, asi vedel, čo má na mysli. Autor suverénne tvrdí, že dnes toto slovo nikto nepozná a ani nepoužíva. Ja by som niečo podobné nedokázal tvrdiť, o tom by sa naozaj zodpovedne mohli vyjadriť iba tí, čo sa v chove zvierat vyznajú. Bez ohľadu na to, či toto slovo niekto pozná alebo nepozná a či ho používa alebo nepoužíva, toto nie je dôležité. Dôležité je to, že sa použilo vo vážnej vedeckej publikácii (možno to nie je vážna vedecká publikácia) alebo aspoň v publikácii, ktorú V. Hečko pokladal zrejme za dôležitú, a preto ju preložil do slovenčiny. A ďalej dôležité je to, že je tu prípona *-iak* a táto prípona je po predchádzajúcej dĺžke. Máme tu teda tvorenie *drôt – drôtiak* so zachovaním *ô* a s príponou *-iak* (azda to len môžeme povedať, aj keď nevieme presne, aký je význam slova *drôtiak*) a v dôsledku toho aj porušovanie pravidla o krátení dĺžky po predchádzajúcej dĺžke (azda aj to môžeme povedať), ale na druhej strane máme tvorenie *drôt – drotár* so skracovaním *ô* na *o*, čo je alternácia alebo striedanie *ô/o*, a s použitím prípony *-ár*. V prípade *drôt – drôtiak* nejde o alternáciu, ale o porušovanie rytmického krátenia, v prípade *drôt – drotár* ide o alternáciu, nie však o rytmické krátenie (krátke *o* v slove *drotár* nie je vynútené dĺžkou v predchádzajúcej slabike, lebo pred slabikou *drô-* dlhej slabiky jednoducho niet). Bez ohľadu na to, či poznám alebo nepoznám napr. význam slova *slávka*, môžem povedať, z akých foném sa skladá, môžem konštatovať, že je tu dlhé *á*, a preto musím tvoriť tvar gen. pl. s vkladným *o*, aby to bolo v súlade s pravidlom o rytmickom krátení, môžem povedať, z koľkých slabík sa skladá, atď. Ani slovo *drôtiak* nemusím posudzovať iba z hľadiska významu (a ak ho nepoznám, tak si ho môžem zistiť v príslušnej publikácii, kde sa použilo), ale ho môžem posudzovať aj z iných hľadísk, teda napr. morfe-matického, slovotvorného, fonologického, pravopisného atď. Moja argumentácia však nakoniec nestojí iba na výraze *drôtiak*, ktorý J. Kačala nepozná, pokladá ho za kurióznym a predstavujúci vzor nepresvedčivej, ba pochybnej vedeckej argumentácie L. Dvonča. Možno sa pridlho zaobieram výrazom *drôtiak*, lenže na rozbere tohto prípadu chce J. Kačala ukázať pochybenosť mojich vedeckých postupov, s čím rozhodne súhlasiť nemôžem. Keby som postupoval ako J. Kačala, mohol by som povedať, že v mnohých prípadoch, ktoré sa rozoberajú v Slovenskej reči alebo v Kultúre slova (autorom niektorých príspevkov je J. Kačala), ide o kuriozity alebo azda kvázikuriozity, ako napr. *nedaj mi od seba odlúčiť ma*, *bonsaj štúdio* a pod. Jednako sa týmto vyjadreniam venuje pozornosť a ukazuje sa na primerané ekvivalenty.

Ďalej autor píše, že L. Dvonč sa nezaujíma ani o prípady, v ktorých sa oproti staršej kodifikácii nepriaznivej k rytmickému zákonu v reči jednoznačne presadili podoby so skrátenou príponovou slabikou, ako je to v adjektívach *kolibričí, chrobačí, slimačí*. V článku, v ktorom som reagoval na Kačalove námietky proti mojím výkladom, tieto prípady jednoducho nespomínam preto, lebo o nich nehovoril sám Kačala. O týchto a podobných prípadoch som písal v osobitnom menšom príspevku už pred štyridsiatimi rokmi (Dvonč, 1959, s. 59 – 60). V tomto príspevku, ktorý bol reakciou na starší Peciarov príspevok, som dôsledne odlíšil vokalicke alternácie a rytmické krátenie. V minulosti a aj dnes sa v jednotlivých prípadoch pri tvorení prídavných mien od substantív *kolibrík, stehlík, trpaslík, chrobák, slimák* prejavuje kolísanie. Stretávame sa s tvorením *trpaslík – trpasličí* aj *trpasličí, chrobák – chrobáci* aj *chrobačí*. V prípade tvorenia *trpaslík – trpasličí* ide o zachovávanie kvantity v prídavnom mene podľa stavu v základnom slove, v prípade tvorenia *trpasličí, chrobák – chrobačí* a pod. ide o vokalicke alternácie typu dlhý vokál – krátky vokál, teda pri tvorení *trpaslík – trpasličí* ide o alternáciu *í – i*, v prípade *chrobák – chrobačí* alebo *slimák – slimačí* atď. o alternáciu *á – a*. V nijakom prípade tu nejde o rytmické krátenie. Je pravda, že takto nastal stav, keď v slovách *trpasličí, chrobačí* a pod. nie sú v susedných slabikách dve dĺžky, ale skrátenie *í* na *i* a *á* na *a* v týchto a podobných prípadoch nie je výsledkom snahy vyhnúť sa dĺžke po nasledujúcej dĺžke, lebo pred slabikami s dlhým *í* alebo *á* v slovách *trpasličí, chrobačí* jednoducho niet slabiky s dĺžkou. Znovu opakujem, ide tu o alternácie alebo nekombinačné zmeny, v danom prípade o vokalicke alternácie, a ešte presnejšie o vokalicke alternácie typu dlhý vokál – krátky vokál čiže kvantitatívne alternácie. Tieto alternácie sa pritom neuplatňujú pri všetkých takýchto prídavných menách, veď je napr. *páv – páví, diviak – diviačí, krokodíl – krokodilí* atď. so zachovaním kvantity vo fundujúcich výrazoch aj v adjektívnych derivátoch. Prípady ako *trpaslík – trpasličí, chrobák – chrobačí* sú vlastne podobné, akými sú napr. prípady *medovník – medovníkár, umývať – umývareň* atď., kde sa tiež uplatňuje skrátenie, hoci nepredchádza dĺžka. Na môj výklad nadviazal M. Považaj (1994, s. 341 – 345), ktorý takisto celkom správne rozlišuje vokalicke alternácie a rytmické krátenie a dokonca tieto pojmy aj presne definuje. Staršia kodifikácia nebola nepriaznivá k rytmickému zákonu, ako o tom hovorí J. Kačala. Staršia kodifikácia mala iba za následok, že sa vedľa seba vyskytujú v prípade podôb *slimačí, trpasličí* dve dĺžky, ale prvá dĺžka tu nie je výsledkom nedodržania rytmického krátenia (opakujeme, pred dlhým *í* alebo *á* sa nevyskytujú dlhé slabiky, ale krátke, napr. v slove *trpaslík* je pred slabikou *-lík* krátka slabika *pas*, v prípade *chrobák* je pred slabikou *-bák* krátka slabika *chro-* atď.). S rytmickým zákonom a či pravidlom o rytmickom krátení súvisia tieto tvary iba z toho hľadiska, že po dĺžke, ktorá je v poslednej slabike odvodzovacieho základu, nasledujú pádové prípony, ktoré sa po predchádzajúcej dĺžke nekrátia. O rytmické

krátenie by išlo iba v prípade, ak by sa používali podoby *pávi*, *pávim*, *pávich* atď., *trpaslíči*, *trpaslíčim*, *trpaslíčich* atď. Tu ešte spomeniem aj to, že vokalické alternácie typu dlhý vokál – krátky vokál v spisovnej slovenčine všeobecne ustupujú, čo sa prejavuje aj v ústupe podoby *vtačí* v prospech podoby *vtáčí*, podoby *kohutí* v prospech podoby *kohútí*. Je len samozrejmé, že dôsledkom je potom nedodržiavanie rytmického krátenia, pretože stále platí poučka, že dlhé prípony sa tu po predchádzajúcej dĺžke neskracujú. V duchu tejto tendencie najnovšie vydanie PSP zaviedlo podoby *vtáčí* a *kohútí*. V tejto súvislosti sa mylí aj E. Tibenská (1999, s. 100), ktorá hovorí o avizovanom rušení výnimky z pravidla o rytmickom krátení pri tvorení slov podľa vzoru *pávi*. Podľa nej by išlo o jednotlivé viacslabičné slová, v ktorých by sa pripustilo krátenie pred ohýbacou, resp. derivačnou príponou, napr. *kohutí* popri *kohútí*, *vtačí* popri *vtáčí* podobne ako dávno kodifikovaná podoba *slimačí*. Autorka hovorí o skracovaní pred ohýbacou alebo derivačnou príponou, ale rytmické krátenie nepredstavuje krátenie pred príponami, ale po predchádzajúcej dĺžke. Podľa nej v 2. vydaní PSP (t. j. v PSP z r. 1998) k avizovanej zmene nedošlo. Nevieme o ničom takom, že by bolo avizované takéto krátenie v PSP. Podľa autorky sa takto 2. vydanie PSP dostalo do rozporu s 3. vydaním KSSJ, čo podľa nej určite neprospeje školskej praxi, ktorá vyžaduje jednoznačné a jednotné riešenie jazykových problémov. Tu treba uviesť, že v jazyku sa prejavuje vždy istý pohyb, zmena a tento pohyb musí kodifikácia zachytávať, ak nemá byť v rozpore so stavom v jazyku. Ďalej treba zdôrazniť, že publikáciou s najvyššou autoritou v oblasti kodifikácie spisovnej slovenčiny sú Pravidlá slovenského pravopisu, ktoré sú výsledkom práce pravopisnej komisie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV ako orgánu, ktorý rozhoduje o kodifikácii spisovnej slovenčiny. Spomenutý slovník bol vydaný pred najnovším vydaním PSP a navyše bol vydaný bez súhlasu pravopisnej komisie. Pre používateľov jazyka sú záväzné PSP, a to najnovšie vydanie PSP. Aj v školskej praxi, o ktorej hovorí autorka, sa musí rešpektovať stav v PSP, resp. v najnovšom vydaní PSP z r. 1998. Nie PSP sa dostávajú do rozporu s uvedeným slovníkom, ale každá jazyková príručka sa dostáva alebo dostane do rozporu s PSP, ak nerešpektuje stanovisko PSP ako výsledok práce pravopisnej komisie. Aj pri vydávaní niektorých iných jazykových príručiek sa stretávame so stavom, že autori v nich uplatňujú niektoré zmeny, ktoré sú v rozpore so stavom v PSP a na ktoré si nevyžiadali ani súhlas alebo vyjadrenie pravopisnej komisie. Nie je to dobrá prax, lebo takto sa zbytočne rozkolísava kodifikácia aj v bodoch, v ktorých predtým neboli nijaké problémy, resp. v prípadoch, ktoré boli predtým ustálené a nepôsobili v praxi nijaké ťažkosti. J. Kačala nakoniec hovorí o tom, že sa priamo pred našimi očami odohráva zápas medzi podobami s neskrátenou dĺžkou, napr. *súcitiť*, *súputník* a podobami so skrátenou slovnou dĺžkou, napr. *súcitiť*, *súputník*. O týchto prípadoch chce autor písať v osobitnom príspevku, preto tento prípad tu nebudem komentovať. Pýta sa veľavravne, či aj to sú prípady

obmedzovania platnosti rytmického zákona. Vyzerá to tak, akoby som vždy hovoril iba o obmedzovaní platnosti rytmického krátenia. Vec však vyzerá celkom inak.

Vo svojej knižnej práci z r. 1955 som prebral všetky prípady dodržiavania aj porušovania rytmického krátenia v spisovnej slovenčine. Zdôrazňujem pritom, že moja práca má názov Rytmický zákon v spisovnej slovenčine, nie Rytmický zákon v slovenčine, ako moju prácu citujú niektorí autori. Všimol som si pritom rytmické krátenie v celom období od založenia spisovnej slovenčiny L. Štúrom, predovšetkým však v súčasnej spisovnej slovenčine, pod ktorou rozumiem spisovnú slovenčinu po r. 1918. Rozobral som napr. slová na *-ár* a *-áreň*, ktoré podľa vtedy platnej kodifikácie predstavovali výnimku z rytmického krátenia, lebo prípony *-ár* a *-áreň* sa po predchádzajúcej jednoduchej dĺžke ani po predchádzajúcej dvojhláske nekrátili, napr. *bájkár*, *mliekár*, *prevádzkáreň*, *mliekáreň*. Ukázal som, že jazyková prax je iná, že prípony *-ár* a *-áreň* napriek platnej kodifikácii sa skracujú na *-ar* a *-areň*. Vyslovil som sa za to, aby sa používali tvary na *-ar* a *-areň* po predchádzajúcej jednoduchej dĺžke, ako to bolo v bežnej jazykovej praxi. Toto riešenie sa uplatnilo v PSP z r. 1991. Bolo to riešenie, ktoré sa opieralo o pozorovanie, že v spisovnej slovenčine sa prejavuje tendencia zachovávať skracovanie jednoduchej dĺžky po predchádzajúcej jednoduchej dĺžke, ale už sa prejavuje tendencia nedodržiavať rytmické krátenie v prípade stretávania sa jednoduchej dĺžky a dvojhlásky alebo v prípade stretávania sa dvoch dvojhlások v susediacich slabikách. V súlade s týmto zistením bolo aj naše ďalšie zistenie, že prípony *-iar* a *-iareň*, ktoré predstavujú varianty prípon *-ár* a *-áreň*, sa po predchádzajúcej jednoduchej dĺžke a ani po predchádzajúcej dvojhláske neskracujú, napr. *míliar*, *múčiar*, *rýchliareň*, *triediareň*. Výnimka z rytmického krátenia po predchádzajúcej slabike s dvojhláskou v prípadoch *mliekár*, *mliekáreň* v PSP z r. 1991 nebola teda nedôslednosť, ako sa o tejto veci dnes hovorí (Blanár, 1999, s. 53), ale bola výsledkom pozorovania rozdielnosti uplatňovania sa rytmického krátenia v prípade stretávania sa dvoch jednoduchých dĺžok a v prípade stretávania sa jednoduchých dĺžok a dvojhlások alebo stretávania sa dvojhlások. V súčasnosti sú síce kodifikované podoby *mliekar*, *mliekareň* so skracovaním, ale v jazykovej praxi sa toto riešenie neprijíma jednoznačne, uplatňuje sa skôr riešenie, ktoré som obhajoval a obhajujem. V tejto súvislosti pripomíname, že v spisovnej slovenčine sa už uplatňuje v rámci rovnakého tvorenia slov skracovanie jednoduchej dĺžky po predchádzajúcej dĺžke a neskracovanie dvojhlásky po predchádzajúcej dĺžke: *za kútom* – *zákutie*, ale *za riekou* – *záriečie*, *za tóňou* – *zátônie*. Sú aj obce s názvom *Záriečie* a *Kostolná-Záriečie* (vznikla zlúčením obcí Kostolná a Dolné Záriečie). Jednoznačne bez akýchkoľvek námietok sa prijalo moje tvrdenie, že prípony *-iar* a *-iareň* sa po predchádzajúcej dĺžke (akejkoľvek dĺžke) neskracujú, tieto prípony sa v najnovších PSP uvádzajú ako jedna z výnimiek z pravidla o rytmickom krátení. Mne nešlo jednostranne iba o rozmnoženie počtu výnimiek z uvedeného pravidla. Ja som

síce prispel k rozmnoženiu výnimiek v prípade prípon *-iar* a *-iareň*, ale som zároveň prispel k odstráneniu porušovania rytmického krátenia v prípadoch *bábkar*, *bájkar*, *obrázkar*, *prevádzkar*, *prevádzkareň* atď. Túto zásluhu mi nemôže uprieť ani J. Kačala, aj keď čitateľom chce natlačiť tvrdenie, že mne ide iba o rozmnoženie alebo rozmnožovanie počtu výnimiek z pravidla o rytmickom krátení. Myslím, že mám zásluhu na tom, že som prispel k rozmnoženiu počtu prípadov, v ktorých sa toto pravidlo dodržiava. Písal som aj o slovách na *-ák/-iak*. Tu som navrhoval podobné riešenie ako pri slovách na *-ár/-iar* a *-áreň/-iareň*. Nezamlčoval som pritom a ani dnes to netajím, že sa zaužívali podoby *piatak*, *šiestak*, *siedmak*, *ôsmak*, *deviatak*, *desiatak* so skracovaním prípony po dvojhláske, zrejme pod vplyvom názvu knihy F. Gabaja *Moji piataci*. Neskôršie sa v kodifikácii aj tu prejavilo kolísanie, čo som už spomínal. Požadoval som kodifikovať aj podoby *mliečnik*, *drôtiak*, ktoré J. Kačala pokladá za kuriózne a ktoré ho tak trápia. Neskôr som pripomenul existenciu slova *teréniak*, ktoré J. Kačala takisto odmieta. Ani toto slovo som si nevymyslel, uviedol som presne (čo bežne robievam), kde som ho našiel. V najnovších PSP sa hovorí o skracovaní pri tvorení podstatných mien príponami *-ník*, *-ík*, *-íček*, *-íctvo*, *-ák*, *-ár*, *-áreň* a pri tvorení prídavných mien príponami *-ný*, *-ský*, *-cký*, *-iansky*, pričom sa tu spomínajú aj príklady *piatak* a *siedmak*. V pravopisnom a gramatickom slovníku sa spomína heslo *mliečňak*, *mliečnik* so skráteným tvarom *mliečňak* a neskráteným tvarom *mliečnik*. Pritom v časti o výnimkách z pravidla o rytmickom krátení sa slovo *mliečnik* ako ďalší prípad porušovania tohto pravidla nespomína, nehovorí sa výslovne o prípone *-iak*, ako sa hovorí o prípone *-iar* a *-iareň*. Nejde pritom iba o slovo a či podobu *mliečnik*, ale aj o slová *drôtiak*, *teréniak*, a to bez ohľadu na to, čo si o týchto slovách myslí J. Kačala. V PSP by bolo vhodné spomínať nielen slová *piatak*, *siedmak* (s dvojhláskou v základe slova), ale napr. aj slová *pás* – *pásak*, *jedenásť* – *jedenástak*, *dvanásť* – *dvanástak* (s jednoduchou dĺžkou v základe). Tieto slová sa v minulosti bežne používali, písali o nich aj Š. Peciar a V. Uhlár. Nazdávam sa, že ich ako príklady možno používať, veď do súčasnej spisovnej slovenčiny patria nielen slová, ktoré sa práve dnes používajú, ale aj slová z nedávnej minulosti. Chcem znovu uviesť, že skracovanie *-ák* na *-ak* som požadoval už v r. 1955, aj keď v trochu inom rozsahu, ako je to v súčasnej spisovnej slovenčine, resp. kodifikácii prípadov dodržiavania rytmického krátenia. Vo svojej knižnej práci z r. 1955 som sa zaoberal aj slovami so suffixom *-áč/-iač*. Vo vtedy platných PSP sa uvádzalo slovo *fúzáč* so skrátením *ú* na *u*, čo predstavuje alternáciu *ú* – *u*. Uviedol som, že sa niekedy používa aj podoba *fúzač*, v ktorej sa zachováva dĺžka v základe slova (nie je tu alternácia) a pripája sa skrátená prípona (variant) *-ač*. Túto podobu som doložil z časopisu *Orol*. Známy odborník O. Ferienc, ktorý sa zaoberal aj zoologickou terminológiou a nomenklatúrou, má vo svojej učebnici zoológie podoby *fuzáč* aj *fúzač*. PSP z r. 1971 majú *fuzáň/fuzáč*, PSP z r. 1991 *fúzač*, *fuzáč*, *fuzáň* a tak je to aj v

PSP z r. 1998. V podobe *fúzač*, ktorá sa dnes už uvádza pred podobou *fuzáč*, ide o krátenie dĺžky po predchádzajúcej dĺžke. Myslím, že v PSP v rámci výpočtu prípadov, v ktorých sa dodržiava pravidlo o rytmickom krátení, treba ako jeden prípad spomínať aj príponu *-áč*, ako sa spomínajú prípony *-ár* a *-áreň*. Uvedenie prípony *-áč* s príkladom *fúz – fúzač* bude znamenať ďalšie posilnenie počtu prípadov, v ktorých sa dodržiava pravidlo o rytmickom krátení. Ide tu zase o krátenie jednoduchej dĺžky po predchádzajúcej jednoduchej dĺžke. Môžem spomenúť ďalší prípad, v ktorom som sa vyslovil za skracovanie jednoduchej dĺžky po predchádzajúcej jednoduchej dĺžke a za neskracovanie dĺžky po predchádzajúcej dvojhláske. Jednu z výnimiek z pravidla o rytmickom krátení sú prídavné mená typu *pávi*, v ktorých sa akékoľvek dlhé prípony po predchádzajúcej dĺžke neskracujú: *pávi, pávieho, páviemu, páviu, pávim, pávich, pávimi, diviači, diviačieho, diviačiemu, diviačiu, diviačím, diviačich, diviačimi* a pod. Túto výnimku zaviedol J. Damborský. Ako som zistil v spomenutej publikácii z r. 1955, už pred ním sa v bežnej jazykovej praxi (aj tu som sa odvolával na bežnú jazykovú prax, čo J. Kačala neuznáva) skracovali jednoduché dĺžky po predchádzajúcej jednoduchej dĺžke, ale dvojhlásky sa neskracovali, teda napr. *vtáči*, ale *vtáčia* atď. Pripomenul som, že aj niektorí známi slovenskí jazykovedci skracovali v období platnosti tejto výnimky jednoduchú dĺžku po predchádzajúcej jednoduchej dĺžke. Zastával som názor a zastávam tento názor aj dnes, že by sme mali používať skrátene podoby *vtáči, kohúti, vtáčim, vtáčich* atď., ale neskrátene podoby *vtáčia, vtáčieho, vtáčiemu, vtáčiu*. Takáto kodifikácia by v každom prípade lepšie vystihovala stav v jazyku ako súčasná platná kodifikácia. S podobami *líšči, vtáči, líščimi, vtáčimi* sa aj dnes stretáme v tlačených jazykových prejavoch, namiesto podôb *líščie, líščieho, líščiemu* atď. sa však nikdy nepoužívajú podoby *líšče, líščieho, líščemu* atď.

Na základe toho, čo som tu uviedol, môžem konštatovať, že L. Dvonč netrpí jednostranným zápalom za rozmnoženie alebo rozmnožovanie výnimiek, ale bol a aj je za väčšie dodržiavanie krátenia v istých prípadoch.

Na autorove ďalšie výklady odpoviem v druhej časti tohto príspevku.

Literatúra

- BLANÁR, V.: Niekoľko myšlienok o Pravidlách (a pravidlách) slovenského pravopisu. *Slavica Slovaca*, 34, 1999, s. 52 – 63.
- DVONČ, L.: Rytmický zákon v spisovnej slovenčine. 1. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1955. 256 s.
- DVONČ, L.: Kvantita zvieracích prívlastňovacích prídavných mien *slimačí* a *trpasličí*. *Slovenská reč*, 24, 1959, s. 59 – 60.
- DVONČ, L.: Najnovšie zmeny v oblasti kodifikácie rytmického krátenia v spisovnej slovenčine. *Slovenská reč*, 62, 1997, s. 218 – 226.
- DVONČ, L.: Rytmické krátenie v spisovnej slovenčine. *Slovenská reč*, 63, 1998, s. 291 – 299.
- KAČALA, J.: Smerovanie rytmického zákona. *Slovenská reč*, 62, 1998, s. 230 – 237.
- KAČALA, J.: Smerovanie rytmického zákona (2). *Slovenská reč*, 63, 1999, s. 150 – 157.
- PAULINY, E.: Fonológia spisovnej slovenčiny. 2. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968. 128 s.
- POVAŽAJ, M.: O slovách typu *trpasličí* a *slimačí*. *Kultúra slova*, 28, 1994, s. 341 – 345.
- Pravidlá slovenského pravopisu. 2., dopl. a preprac. vyd. Bratislava, Veda 1998. 576 s.
- TIBENSKÁ, E.: Nad novým vydaním Pravidiel slovenského pravopisu. *Kultúra slova*, 33, 1999, s. 98 – 102.

SPRÁVY A RECENZIE

Podujatie s interdisciplinárnym a špecificky ľudským rozmerom

Pracovníčky Inštitútu sociálnych a kultúrnych štúdií Fakulty humanitných a prírodných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici usporiadali v dňoch 29. – 30. septembra 1999 vedecký seminár *Text modlitby a jej literárne, jazykovo--štylistické a spirituálne parametre*. Na podujatí sa v plodných výmenách názorov stretli teológovia, jazykovedci, literárni vedci, pedagógovia i umelci. Seminár v prítomnosti hostí (Tomáš Gális, pomocný banskobystrický biskup, a Vojtech Nepšinský, rektor Teologického inštitútu v Badíne) otvorila dekanka FHPV UMB Jana Klincková, ktorá usúvzt'ážnila čas konania seminára so 45. výročím existencie vysokého školstva v Banskej Bystrici a s 250. výročím úmrtia Mateja Bela, významného slovenského polyhistora, teológa i jazykovedca. Počas dvoch dní rokovania odznelo 18 referátov a množstvo diskusných príspevkov.

V prvom bloku vystúpil J. B e n k a (EBF UK, Bratislava) s príspevkom *Modlitba z biblicko-teologického hľadiska*. Analyzoval krízu modlitby a jej prejavy dnes, pričom upozornil na kladné hodnotenie modlitby aj z hľadiska psychológie. A hoci modliť sa v istom zmysle znamená čakať, kým nepočujeme Boha, majú tu svoje miesto aj jazykové prostriedky: verbálnej modlitbe síce etymologicky predchádzali gestá (pokľaknutie, žehnanie, tanec) a iné neverbálne prostriedky (architektúra), ale už o jazyku Starého zákona vieme povedať, že je emocionálne nasýtený a odráža denný život jednotlivca i celého národa (jasanie, chválenie, žiale, ponosy), a jazyk Nového zákona je obraznejší. P. F a r k a š (Teologický inštitút RKCMBF UK, Badín) sa venoval exegéze a teológii textu modlitby Otče náš. Celý text obsahuje 48 slov rozdelených presne po 24 do dvoch častí. V texte je 7 prosieb – v hebrejskej symbolike číslo 7 znamená úplnosť. V prvej časti sú tzv. veľké, všeobecné prosby, v druhej časti prosby konkrétne, vlastné. Autor osobitne rozoberal náročnosti a rozdielnosti v prekladoch niektorých častí modlitby: napr. klasická gréčtina nepozná výraz *každodenný* (*chlieb náš každodenný daj nám dnes*), rôzne sú preklady a interpretácie záveru modlitby (*neuved' nás do pokušenia* – nedaj nám podľahnúť v pokušeníach, *ale zbav nás zlého* – od zlého/od Zlého/Pokušiteľa) a pod. D. H a j k o (Národné informačné centrum, Bratislava) nazval svoj referát *Modlitba a existencia*. Z hľadiska existencializmu rozoberal otázku svedomia, kto vlastne volá v hlase svedomia, a zdôraznil výlučne subjektívny charakter viery a modlitby. M. Š i m k o v á (JÚLŠ SAV, Bratislava) v príspevku *Žáner modlitba?* upozorňovala aj na objektívny charakter modlitby a náboženského štýlu, a to v textoch, ktoré v rámci

žánru môže jazykovedec skúmať ako verejné, oficiálne, kánonické (Sväté písmo, liturgické texty, piesne, Liturgia hodín, texty modlitieb zhrnuté v modlitebných knihách). Sú však aj „texty“ (komunikáty) neverejné, neoficiálne, spontánne, ktoré sú výsostne osobné, neuzualizované a lingvisticky v podstate nepreskúmateľné (kontemplácia ako vnútorná, neverbálna modlitba, ale aj bežné osobné rozjímania). Len ak sa obsahy súkromných rozjímaní dajú do textovej podoby a zverejnia sa, sú prístupné klasickým lingvistickým metódam výskumu. Treba však mať na zreteli, že to, čo sa nám javí ako dialogické (kňaz – ľud, exercitátor – exercitant a pod.), je pri skutočnej modlitbe vždy trilogické (vo vzťahu k Bohu), a to, čo sa nám javí ako monológ (osobné modlitby), je vlastne dialóg (vo vzťahu k Bohu). S. O č e n á š o v á - Š t r b o v á uzavrela prvý blok vystúpením *K hodnotovej orientácii prosieb Modlitby Pána v básnických textoch*. V adaptáciách M. Luthera, M. Šuleka, K. Kuzmányho a ďalších zisťovala mieru zastúpenia jednotlivých skupín prosieb: duchovné (v ich obsahu je hriech, ľútosť a pod., samostatnou skupinou sú adoračné prosby), psychosociálne (hovoria o rôznych individuálnych stavoch a pocitoch, ale aj o globálnych, spoločenských otázkach, ako je vojna, mier, dobro, zlo) a materiálne prosby (jedlo, teplo, zdravie). Jazyk týchto textov je dosť individuálny v závislosti od jednotlivých autorov. Napr. Šulekov jazyk je strohý, vecný, ovplyvnený Kralickou bibliou, Kuzmány je charakteristický poetickým spracovaním a až pokornou úctivosťou. V diskusii boli o. i. ocenené lingvistické prístupy k problematike, účasť jazyka a jazykovedcov pri ekumenických prekladoch Biblie (ekumenický preklad Starého zákona by však potreboval väčšiu lingvistickú podporu) a bola opäť nastolená otázka charakteru náboženského štýlu (subjektívny alebo subjektívno-objektívny?).

Jazykovo či jazykovedne orientovaných referátov bolo v nasledujúcich dvoch blokoch ešte päť. E. K r o š l á k o v á (FF UKF, Nitra) predniesla *Jazykovú charakteristiku modlitebnej knihy sv. škapuliara* – porovnávala švabachom písaný text z r. 1892 a latinkou písaný text z r. 1946. V prvom vydaní sú napr. zaujímavé vokatívne podoby *bráno, nádobo, dúho* (v Loretánskych litániách), tvary *pápežovia*, ale *mužia; časiech*, ale *zomret*; *povinnosťam, sviatosťam*, ale *večernie modlitby, poslednie pomazanie*; ďalej tvary *povinen, žiadon, Elyzeusa* a pod. V druhom vydaní sú mnohé lexikálne bohemizmy (*mluviti, rozmluva, obtížno, drahne, brater, braterstvo*) a archaizmy (*úd* ako člen organizácie, *držat* vo význame „konať, uskutočňovať“; tvar *kromä* „ak by“ a pod.). Vo všeobecnosti je pre tieto modlitebné knihy príznačná patetickosť a úprimnosť. Podobne analyzovala jazyk liturgických textov zo 16. storočia J. S k l a d a n á (JÚLŠ SAV, Bratislava) v rovnomennom príspevku. Keďže v 16. storočí nebola na slovenskom území záväzná kodifikácia, pôsobila tu v tom čase zväčša čeština a ešte stále bol značný vplyv aj latinčiny a nemčiny. Aj v úradnom styku sa však už presadzovali slovakizačné tendencie. Zápisy v biblickej

češtine obsahovali slovenské tvary v skloňovaní a časovaní a z českých javov sa zachovávali najmä tie, pre ktoré bola opora v slovenských nárečiach. V latinských textoch sa takisto nachádzali poznámky v slovenčine (napr. nebolo české *Bůh*, ale slovenské *Bôh*). M. H l a v a t á (Gymnázium sv. Cyrila a Metoda, Nitra) doplnila informácie tohto druhu referátom *Jazykovo-štylistický rozbor kázne vybraných bernolákovcov v pobočnom stánku Slovenského učeného tovarišstva v Nitre. Z jazykovednej, historickej a inej odbornej činnosti nitrianskych autorov* (napr. L. Alagovič, O. Turzo, A. Rudnay, V. Šimko) vybrala predovšetkým ich náboženskú spisbu, ktorú produkovali v duchu hesla, že k ľudu treba hovoriť ľudovo, a preto aj informácie spoločenskovedného charakteru, ktoré v týchto kázňach ľuďom sprostredkúvali, prednášali im prístupným jazykom. V textoch týchto nitrianskych autorov sa vyskytujú aj typické nezápadoslovenské znaky (stredosl. *skúsenosť, plné, prvé, štepíte* a pod.).

S aktuálnym pohľadom na kresťanstvo ako jednu životno-filozofickú orientáciu vystúpil V. P a t r á š (FHV UMB, Banská Bystrica), analyzujúc synergiu štýlov v rozhlasových ranných zamysleniach. Synergiu predstavil v dvoch etapách: na tvorbe textov náboženského štýlu sa podieľajú prostriedky hovorového, umeleckého, rétorického, esejistického a náučného štýlu. V konkrétnych ranných zamysleniach, ktoré vysiela Slovenský rozhlas pre široké spektrum poslucháčov (nielen veriacich), sa okrem špecifického zoskupenia uvedených prostriedkov prejavuje silná funkčná závislosť od publicistického štýlu (ako subjektívno-objektívneho), mediálna sila, verejnosť a všeobecnosť týchto textov. Keďže sa autor prikláňa k názoru, že preklad Biblie je archaický a dnešným prijímateľom nevyhovuje, ba vo všeobecnosti sa prejavuje trend beletrizovať aj texty náučného štýlu, osobitne ocenil, že ranné zamyslenia sú koncipované čo najprijateľnejším jazykom. Gramatická stránka pritom zodpovedá norme, štylizácia je priam precízna, prejavuje sa rétorickosť s ódicko-patetickými prvkami.

Prednáška M. L i g o š a (KPF ŽU, Ružomberok) *Text modlitby vo vyučovaní materinského jazyka* súvisí s jazykovo orientovanými príspevkami práve len tým, že sa zaoberá materinským jazykom. Autorovi však išlo predovšetkým o zdôraznenie potreby realizovať vyučovaciu komunikáciu ako istú podobu/formu modlitby a o naznačenie možnosti jej napĺňania na hodinách slovenského jazyka, kde by sa jednak prejavil pokorný vzťah k jazyku a jednak by sa rozvinula nová kvalita vzťahov medzi učiteľom a žiakmi. Podobne bol zameraný podrobný metodický návod *Hodina slovenčiny v chráme Božom*, ktorý autor J. L o m e n č í k (FF UMB, Banská Bystrica) predstavil ako netradičné a komplexné (zahŕňajúce literárne, výtvarné, hudobné, historicko-spoločenské prostriedky a javy) sprostredkovanie duchovných hodnôt žiakom základnej školy.

Ostatné prednášky boli orientované prevažne literárne – S. L a u k o v á (FF UKF, Nitra): *Modlitbové prvky v Cantus Catholici*, E. G o m b a l a (FHV UMB Banská Bystrica): *Básnická podoba modlitby v eposoch Jána Hollého*, I. P ú c h y o v á (FHV UMB Banská Bystrica): *Spiritualita v poézii E. Gombalu*, Ľ. K o v á č i k (PF UMB Banská Bystrica): *Hodžova duchovná pieseň v Hodžovom spevníku*, ale odzneli aj značne špecifické vystúpenia – P. Ž e ň u c h (Slavistický kabinet SAV Bratislava): *Z problematiky modlitby a piesne v Predslove k prvému tlačenému Bohohlasniku z roku 1790* (išlo o analýzu textov z prostredia byzantsko-slovanských veriacich), D. S e b e r í n i (Banská Bystrica): *Fenomén glosolálie v súčasnosti* (venoval sa tzv. modlitbe, resp. hovoreniu v jazykoch), M. H o r í n e k (Evanjelický farský úrad Bratislava-Prievoz): *Antropologické a spirituálne východiská modlitby v rozličných náboženstvách*. Hlavným obsahom všetkých vopred pripravených i nepripravených prehovorov bol nielen text modlitby ako nejaký produkt myšlienkovej abstrakcie, ale mnohí sme počas celého podujatia cítili prítomnosť modlitby ako živého prostredníka medzi ľuďmi a Bohom.

Ďakujeme ešte raz organizátorom, že pripravili všetky podmienky na príjemné pracovné stretnutie a dialóg ľudí rôznych vedeckovýskumných, umeleckých i svetonázorových orientácií. Poďakovanie patrí aj účastníkom, ktorí využili ponúknutú príležitosť vymeniť si poznatky a skúsenosti z jednej špecifickej oblasti a ktorí sa vedeli vzájomne počúvať i obohacovať vo videní sveta a v prístupe k nemu.

Mária Šimková

O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov. Red. J. Doruľa. Slavistický kabinet SAV 1997. 284 s.

V dňoch 21. – 26. 10. 1996 sa v Martine konala medzinárodná konferencia o preklade Biblie do slovenčiny a iných slovanských jazykov za účasti slovenských jazykovedcov a prekladateľov, ako aj niektorých odborníkov z Ruska, Poľska, Bieloruska (L. N. Smirnov, D. Bieńkowska, R. Tuguševová). Medzi slovenskými účastníkmi figurovali najmä pracovníci Slavistického kabinetu SAV (J. Doruľa, E. Krasnovská, P. Žeňuch, V. Gregor), iní jazykovedci (J. Skladaná, E. Krošlákova, J. Sabol), literárni vedci (J. Chovan-Rehák, I. Vaško, Z. Vašková), historici (E. Frimová, A. Semeš, J. Vozár), teológovia katolíckej a evanjelickej cirkvi (J. Ďurica, V. Judák, J. Pavlovič, J. Zemánek). Konferencia sa konala – ako píše v úvode J. Doruľa – pri príležitosti začatia prác spojených s jazykovo-kritickým vydaním prvého slovenského prekladu celého Svätého písma, tzv. kamaldulskej Biblie z 18. stor. v

Slavistickom kabinete SAV. Podľa všetkých indícií rokovanie bolo dosť komorné, zúčastnili sa na ňom zväčša tí, ktorých prednášky a referáty obsahuje recenzovaný zborník. V zborníku chýba diskusná časť, ktorá by z názorovej i vecnej stránky mohla čitateľovi zborníka ešte väčšmi priblížiť rozličné postoje najmä v citlivých jazykových a exegetických problémoch. Je zrejmé, že s väčším rozsahom zborníka nebolo možné počítať zo známych finančných dôvodov.

Obsah zborníka možno rozčleniť do niekoľkých tematických celkov či okruhov. Na poprednom mieste sa v zborníku uvádza súbor prednášok týkajúcich sa kamaldulského prekladu Biblie (J. Doruľa, E. Krasnovská, V. Gregor, P. Žeňuch a J. Skladaná). J. D o r u ľ a sa vo svojom príspevku *Jazyková situácia na Slovensku v čase vzniku kamaldulského prekladu Biblie* (s. 10 – 18) zameral na proces rozvíjania sa kultúrnych foriem jazyka slovenského etnika na západnom, strednom i východoslovenskom komunikatívnom podloží najmä vo vzťahu k vtedajšiemu používaniu češtiny na Slovensku. Autor hovorí o prirodzenom intenzívnom rozvoji slovenčiny najmä v náboženských, administratívnych a kázňových písomnostiach. Tento vývin slovenského jazyka potom celkom prirodzene vyústil do bernolákovskej kodifikácie. Závažné je konštatovanie J. Doruľa, že „čeština nemala vplyv na prirodzený jazykovo-historický vývin slovenského jazyka v jeho predpisovných podobách“. V Doruľovom príspevku pokladáme za diskutabilné používanie výrazov *protireformácia*, *protireformačný* (napr. protireformačná činnosť jezuitov a františkánov). Je zrejmé, že tu nešlo o obranný alebo útočný postup týchto reholí, ale o obnovu a prehĺbenie katolíckeho ducha v slovenskom etniku. Vyhovujúcejší je tu termín *rekatolizácia* a príslušné prídavné meno *rekatolizačný*.

E. K r a s n o v s k á v príspevku *O jazyku žalmov v Blossiovom preklade a v kamaldulskom preklade Biblie* (s. 19 – 33) predniesla s priam minucióznou pravopisnou a lexikálnou analýzou porovnanie prekladov žalmov v uvedených dvoch verziách. Podľa presvedčenia autorky obidva preklady vznikli v Červenom Kláštore, pričom skôr bol preložený výber žalmov z Blossia. V závere príspevku tiež konštatuje, že slovenčiace úsilie v prekladoch zákonite vyústili do kodifikácie A. Bernoláka. Špecifickou problematikou sa v zborníku zaoberá V. G r e g o r, a to v príspevku *Latinské exegetické marginálie v kamaldulskej Biblii* (s. 34 – 40). Autor v ňom uplatnil cit pre exegetický výklad latinských poznámok či vysvetliviek k textu slovenského prekladu. Škoda len, že neuviedol faksimile aspoň jednej či dvoch strán z prekladu. P. Ž e ň u c h sa predstavuje špecifickou témou *K otázkam prekladu žalmov kamaldulskej Biblie a kalvínskeho žaltára z roku 1752* (s. 41 – 52). Autor sa však zväčša sústredil na dejiny a jazykovú charakteristiku kalvínskych tlačí a kalvínskeho prekladu žalmov na východnom Slovensku. Ich vydávanie sa podľa autora realizovalo v Debrecíne, ktorý bol vtedy centrom maďarského kalvinizmu. Dôležité je aj jeho konštatovanie, že kalvíni na východnom Slovensku prekladali biblické texty do

ľudového jazyka a že neboli v spojení s protestantmi ani na Slovensku, ani v Čechách. Komplementárnym príspevkom do konferencie o prekladoch Biblie do slovenčiny je štúdia J. S k l a d a n e j o kamaldulskom latinsko-slovenskom slovníku z r. 1763 (s. 53 – 70). O tomto slovníku napísala autorka viac štúdií, ktoré uverejnila v domácich i zahraničných časopisoch a zborníkoch.

S dejinami vzniku kamaldulskej rehole a s jej účinkovaním na Slovensku, osobitne v Červenom Kláštore, oboznamuje čitateľov zborník štúdia V. J u d á k a *Pôsobenie kamaldulov na území Slovenska* (s. 71 – 83). Historicky je zacielený aj rozsiahlejší príspevok historika J. V o z á r a *Archívy kamaldulských kláštorov zo Slovenska v Budapešti* (s. 84 – 93). Autor tu však hovorí iba o zvyškoch archívov uložených v Budapešti, lebo po zrušení rehole sa knižnice a archívy rozpredali alebo rozdelili blízky m f a r á m, alebo sa dostali do vlastníctva vtedajším kultúrnym inštitúciám. Tie sa zrejme stratili.

Zborník ďalej obsahuje štúdie venované prekladom Žalмов, a to od zahraničných autorov (D. B i e n k o w s k á do poľštiny, s. 107 – 116, R. T u g u š e v o v á do ruštiny, s. 117 – 122). Prekladaniu Žalmov sa už netýka príspevok J. Ď u r i c u (s. 189 – 197), v ktorom sa jednotlivé žalmy ako najpoužívanejšie texty Biblie hodnotia v tom zmysle, že ide o modlitbové kompendium. Rovnako možno hodnotiť aj štúdiu E. F r i m m o v e j (s. 94 – 106), v ktorej autorka píše o vplyve pôvodnej žalmovej tvorby z Biblie na slovenskú renesančnú a humanistickú poéziu. Tu máme kritickú pripomienku ku konštatovaniu autorky, že „renesancia spolu s reformáciou podnecuje literárne prejavy v národných jazykoch“. Z tohto konštatovania vynecháva tzv. protireformáciu čiže rekatolizáciu, v ktorej najmä františkánska a jezuitská literárna tvorba v najširšom zmysle sa realizovala v národnom či ľudovom jazyku, teda v slovenčine. Štúdia sa vyníma zo základnej problematiky konferencie, teda aj z celkového obsahu zborníka. Podobnými štúdiami sa prezentovali aj autori J. S a b o l (s. 123 – 134), Z. Vašková (s. 198 – 209) a I. V a š k o (s. 210 – 219). Väčšie výhrady možno mať k príspevku Z. V a š k o v e j *Žena v štýle biblickej reči*. Predovšetkým nevhodne či nekriticky opakuje Mistríkovo vymedzenie náboženského štýlu, ktoré je skresľujúce (napr. že najvýraznejšou črtou náboženského štýlu je jeho hymnickosť a s ňou spojená emocionálnosť, patetickosť, pompéznosť...), ďalej nie je celkom jasné, podľa akých konkrétnych prekladov cituje príslušné pasáže týkajúce sa oslovenia ženy v Biblii, najmä v Novom zákone. V citovaných textoch sú aj jazykové chyby. Autorkine exegetické pokusy nie sú alebo nemusia byť v zhode s kritickým poznámkovým aparátom ani s cirkevnými exegetickými výkladmi.

Históriou prekladania celej Biblie do národného jazyka sa zaoberajú príspevky L. N. S m i r n o v a (*História prekladu Biblie do ruštiny*, s. 220 – 231) a A. J a s k i e v i č o v e j (*Preklady Svätého písma do bieloruského jazyka*, s. 232 – 246). Rozsiahly je príspevok J. D e b n á r a *História prekladu a vydania prvého sväto-*

vojteškého Svätého písma (s. 247 – 283). Škoda však, že autor svoju štúdiu primerane nerozčlenil na menšie kapitoly podľa prevládajúcej tematiky textu (história prekladov, autori prekladov, časový priebeh prekladov Svätého písma Spolku sv. Vojtecha atď.). Autor sa z väčšej časti sústredil na staršie dejiny prekladu, na osobné i vecné vzťahy medzi prekladateľmi, na porovnanie prekladov jednotlivých prekladateľských skupín a na jednotlivé etapy prekladov.

Za meritórne príspevky o prekladaní Svätého písma do slovenčiny, v ktorých sa vyslovujú zväčša kritické názory na preložený alebo prekladaný text, resp. na isté jazykové problémy spojené s prekladom, možno pokladať príspevky J. Zemánka (*O niektorých problémoch prekladania Starej zmluvy do slovenčiny*, s. 135 – 151), J. Pavloviča (*O niektorých problémoch prekladania textu Nového zákona*, s. 152 – 161), E. Krošlákovej (*Frazeologizmy v slovenských prekladoch biblických textov*, s. 162 – 182), J. Chovana-Reháka (*K niektorým otázkam jazykovej stránky Biblie*, s. 183 – 188).

V rozsiahlom príspevku sa J. Zemánek, vedúca osobnosť pri ekumenickom prekladaní Biblie, zaoberá rozličnými aspektmi prekladania najmä z lexikálnej a pravopisnej stránky. Na s. 149 konštatuje, že pri uplatňovaní vokatívnych tvarov „medzi sekulárne vychovanými lingvistami a teológmi stojacimi v cirkevných službách zostáva trvalé napätie“. Z celého príspevku J. Zemánka však možno usúdiť, že toto napätie sa netýka iba vokatívov, ale takmer všetkých jazykových otázok, ktoré v príspevku spomína, resp. ktoré sú spojené s prekladaním Biblie do slovenčiny. Toto rozlišovanie medzi jazykovedcami (a vôbec vedcami) a teológmi je podľa nášho názoru veľmi nebezpečné a je spojené s podceňovaním nielen jazykovedy ako vedy, ktorá celkom prirodzene vo výskume zahŕňa aj viaceré problémy náboženských textov, ale vedy vôbec, v ktorej pracujú aj veriaci laici. Spisovný jazyk totiž nemožno členiť na profánny a náboženský. Je iba jeden spisovný jazyk, ktorý je schopný riešiť jazykové problémy vo všetkých sférach profánnej i sakrálnej spoločenskej komunikácie. Všetko ostatné je vecou štylistiky.

V príspevku J. Zemánka je veľa miest, na ktoré by mal jazykovedec reagovať, ale dotkneme sa iba dvoch (na s. 136). Autor hovorí, že na Slovensku sa používajú štyri varianty názvu Biblie v podobách *Písmo sväté*, *Písmo Sväté*, *Sväté Písmo*, *Sväté písmo*. Ak vraj chceme vyjadriť zvýšenú úctu ku knihe a jej obsahu, názov píšeme s obidvoma veľkými písmenami, ak chceme rešpektovať Pravidlá slovenského pravopisu, veľké písmeno uplatňujeme iba na začiatku. Tu máme výhrady v tom zmysle, že keby sme v norme spisovného jazyka uplatňovali subjektívne kritériá, ako je „zvýšená úcta“, veľmi ľahko si možno domyslieť, čo by sa po istom čase stalo s pravopisnou normou. Na katolíckej strane sa tu proti názoru jazykovedcov často operuje subjektívnym argumentom: „To je iné.“ J. Zemánek na s. 141 vyčleňuje tri významy názvu *Izrael*: a) Izákov syn Jakub, b) posvätný zväzok 12 kmeňov...

c) štátny útvar, územie, národ. Názov *Izrael* v prípadoch b), c) označuje ako neživotné podstatné mená. Pýtame sa však, v akom význame sa názov *Izrael* použil napr. v žalme 73: *Aký dobrý je Boh k Izraelovi?* O Jakuba tu zaiste nejde, prečo je tu potom uplatnená životná datívna prípona *-ovi*?

Podobne výkladovo i diskusne je zacielený aj príspevok J. P a v l o v i č a. Autor konštatuje, že na Slovensku je prekladanie Biblie stále problémom, a to nielen z hľadiska vnútornej situácie v Cirkvi, ale aj z jazykového hľadiska. Hovorí o chaotickej situácii v náboženskej terminológii a oprávnene kritizuje neodborne a neobjektívne koncipované príručky. Ako odstrašujúci príklad uvádza brožúru Kresťanská terminológia od L. Takáčovej a kol. Ďalej poukazuje na svojvôľu v písaní veľkých písmen, pričom v niektorých návrhoch či opravách s ním takisto nemožno súhlasiť. V druhom výkladovom okruhu (Vzt'ah Východ – Západ, s. 157 – 160) sa zaoberá obradovou odlišnosťou západných a východných kresťanov, ktorá sa odráža aj v jazykovej rovine.

E. K r o š l á k o v á predkladá v príspevku výsledky porovnávania prekladu frazeologizmov v slovenskom preklade Starého zákona z r. 1913 – 1926 a z r. 1955. Je to veľmi cenná komparatistická štúdia autorky, ktorá sa v posledných rokoch intenzívne venuje výskumu slovenskej frazeológie. Pri porovnávaní sa ako zvyčajne opiera o neutrálne lexikálne významy, ktoré sú obrazne vyjadrené vo frazeologizmoch. Pri čítaní štúdie sme natrafili aj na určenie nevhodného lexikálneho významu niektorých frazeologických spojení, napr. na s. 169 sa frazéma *otvárať materinský život/materinské lono* nevhodne vykladá neutrálnym slovesom *rodiť*. Toto sloveso nemožno dosadiť do kontextu, ktorý uvádza v štúdi: *...preto obetujem Pánovi všetko mužské, čo otvára materinský život*. Tu ide o význam „čo sa narodí ako prvé“. Ide teda o sloveso *narodiť sa*, ale s dôležitou dištinkciou „ako prvé“. Podobne aj na s. 173 sa uvádzajú dva preklady latinského zvratu *et in pulverem reverteris*: v prach sa navrátiš – v prach sa obrátiš. Latinské sloveso *revertor*, *reverti* sa raz prekladá v podobe „obrátiť sa, zmeniť sa“, raz ako „navrátiť sa“. Pri udeľovaní popolca už možno kňaza počuť hovoriť: *a do prachu sa navrátiš* (teda nie *v prach*). Na ďalšie upozornenia tu však niet miesta.

J. C h o v a n - R e h á k v príspevku právom zdôrazňuje teologickú interpretáciu znenia textu Biblie, pravda, podľa tých vedeckých a jazykových možností, ktorými v čase prekladania disponovalo a disponuje každé národné spoločenstvo. Autor reaguje na argumentáciu J. Zemánka za používanie označenia *Hospodin*. Decentne ho odmieta v tom zmysle, že výrazy *Hospodin* a *Pán* „nie je možné bez vážnejších ťažkostí v jazykovej praxi meniť...“ K výkladu autora o uplatňovaní nepravej parataxy so spojku *aby* v citovaných súvetiach z Nového zákona máme výhrady v tom zmysle, že spojka *aby* v citovaných súvetiach skutočne uvádza cieľové vedľajšie vetty. Dokazujú to aj odkazovacie výrazy v hlavných vetách, napr. *To sa stalo preto*,

aby sa splnilo Písmo, alebo aj sémantika slovies v prísudku hlavných viet. Treba tu preto rozlišovať medzi prekladom a významovou interpretáciou textu.

V krátkom, ale priam údernom príspevku vyslovil A. S e m e š veľkú pravdu okolo problémov prekladania. Možno len potvrdiť jeho výstižné konštatovanie, že „znalci hebrejčiny či gréčtiny (treba doložiť, že aj latinčiny – pozn. F. K.) nie sú spravidla dobre školení v slovenskej reči“. Preto ešte raz na margo napätia medzi jazykovedcami a teológmi: z popredných starších slovenských jazykovedcov, ktorí sa venovali výskumu jazyka v celom rozsahu, treba uviesť mená jazykovedcov, ktorí dnes už zväčša nežijú: L. Novák, J. Stanislav, J. Štolc, J. Ružička, J. Oravec, V. Uhlár, J. Horecký, J. Mistrík, G. Horák, M. Marsinová, I. Masár a i. Títo jazykovedci by boli vo svojom čase veľmi účinne zasahovali aj do prekladania Svätého písma, nebyť priam každodenného sledovania ich práce zo strany ideologických tajomníkov ÚV KSS. Dnes, keď nie sú nijaké prekážky na takú spoluprácu, mladých fundovaných jazykovedcov v tomto zmysle naozaj niet.

Na záver našich poznámok chceme uviesť, že na prvý pohľad a podľa názvu zborníka by sa zdalo, že ide o monotematický zborník, úplne venovaný problematike najmä prekladaného alebo už preloženého textu Biblie. Nie je to tak, zborník má široký historický záber, v ktorom kamaldulský preklad Svätého písma je iba istým východiskom alebo podkladom na rozvíjanie rozličných aspektov týkajúcich sa textu Svätého písma, najmä histórie jeho prekladania u nás i v niektorých slovanských jazykoch. Na začiatok širších úvah o preklade sakrálnych textov do slovenčiny by to azda aj stačilo ako istý impulz. Treba však začať celú sériu sympózií o prekladaní alebo tvorbe aj iných sakrálnych textov alebo už o preložených textoch (Liturgia hodín, Kódex kánonického práva, Katechizmus katolíckej cirkvi, napokon aj liturgické texty a texty spojené s vykonávaním obradov a úkonov pre potreby Božieho ľudu). Najmä Spolok sv. Vojtecha a iné náboženské vydavateľstvá v tomto smere našej katolíckej societe veľa dlhujú. Keď ide napr. o jazykovú stránku preložených i pôvodných textov, ktoré vydáva napr. vydavateľstvo Lúč, treba vysloviť vážne výhrady. Žiadala by sa tu väčšia sústredenosť pracovníkov v tejto oblasti a najmä väčšia pozornosť voči nim zo strany cirkevnej hierarchie.

František Kočíš

Slováci na Zakarpatskej Ukrajine. Bratislava, Dom zahraničných Slovákov 1998. 138 s.

Pod názvom *Minulosť a prítomnosť Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine* sa 19. decembra 1997 v Bratislave konal odborný seminár, ktorého organizátorom bol Dom zahraničných Slovákov. Výsledkom odborného seminára je zborník *Slováci na Zakarpatskej Ukrajine* (zost. L. Čáni). Účastníci seminára prezentovali výsledky výskumného projektu, ktorého cieľom bolo predstaviť duchovnú a hmotnú kultúru Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine. Archívny a terénny výskum sa realizoval od mája 1996 do októbra 1997 (spolu šesť týždenných expedícií) v spolupráci so Slavistickým kabinetom SAV, Historickým ústavom SAV, Ústavom etnológie SAV, Prešovskou univerzitou, Užhorodskou štátnou univerzitou a Domom zahraničných Slovákov.

Zborník obsahuje referáty, ktoré odzneli na odbornom seminári, ale aj neprednesené príspevky dokumentárneho a spomienkového charakteru, ktoré svojím obsahom prispievajú k lepšiemu poznaniu života Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine. Pretože príspevky sú tematicky rôznorodé, usporiadali sme ich podľa obsahu a zamerania do dvoch skupín. Prvá je venovaná histórii, jazyku, ľudovej kultúre, druhá osobným spomienkam a súčasnému životu slovenského obyvateľstva na Zakarpatskej Ukrajine.

J. D o r u ľ a (Slavistický kabinet SAV, Bratislava) v otváracom prejave *Minulosť a prítomnosť Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine* načrtol projekt komplexného výskumu dejín osídlenia Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine, ich jazyka a ľudovej kultúry a upevňovania vzťahov slovenského a ukrajinského etnika.

Prostredníctvom najstarších doložených názvov obcí (Orichovyca, Jarok, Velyky Hejivci a iné), ktoré boli v čase vzniku evidované ako slovenské (neskôr rusínske alebo pomadžarené), dokumentuje E. H a r a k s i m (Historický ústav SAV, Bratislava) v príspevku *O minulosti Slovákov na Zakarpatsku* národnostné zloženie obyvateľstva a existenciu slovenského etnika na Zakarpatskej Ukrajine od 9. storočia až po súčasnosť.

Viacere oblasti tradičnej kultúry ukrajinských Slovákov sledoval M. B e n ž a (Etnologický ústav SAV, Bratislava) v referáte *Príspevok k štúdiu tradičnej kultúry ukrajinských Slovákov* na základe troch dostupných prameňov (ruská a slovenská etnologická literatúra, vlastný výskum, magnetofónové nahrávky dialektológov Š. Liptáka a L. Bartka).

Predmetom výskumu J. O r d o š a (Vlastivedné múzeum, Prešov), predstavenom v príspevku *Etnografický obraz na slovensko-ukrajinskom pomedzí v širšom kontexte*, sa stal dialektologický materiál, a to najmä materiál súvisiaci so svadobným obradom, ktorý získal pri terénnom výskume L. Bartko v troch zakarpatských obciach.

Jazykovou problematikou sa v zborníku zaoberajú štyri referáty. N. J. D z e n d z e l i v s k á (Užhorodská štátna univerzita) si v referáte *Foneticko-fonologická stránka slovenských nárečí v Zakarpatskej oblasti Ukrajiny* všima proces presíd-

lenia Slovákov na Zakarpatskú Ukrajinu, ich časté presuny za prácou a zárobkom, na základe ktorých dochádzalo k miešaniu obyvateľstva a jeho pôvodných nárečí. Slovenské dialekty na Zakarpatskej Ukrajine tvoria podľa autorky v súčasnosti jediný systém, no i napriek tomu majú svoje špecifické zvláštnosti. Na základe porovnávej analýzy hláskoslovnia nárečí skúmaných obcí s fonologickým systémom nárečí východoslovenského a stredoslovenského makroareálu autorka vyčleňuje päť zmiešaných typov nárečí: 1. abovsko-zemplínsko-šarišský typ, v ktorom prevažujú hláskové javy vlastné abovským nárečiam, ale sú tu aj jednotlivé zemplínske a šarišské prvky (Dovhe, Kolčyne, Lysyčeve, Perečyn, Turji Remety, Velykyj Bereznij); 2. zemplínsko-abovsko-šarišský typ s prevládajúcimi zemplínskymi znakmi (Antonivka, Seredne, Zabrid'); 3. užsko-zemplínsky typ (Domanynci, Storožnycia); 4. užskosotácky typ (Kamianycka Huta); 5. stredoslovensko-východoslovenský typ (Klenovec).

Na záver autorka uvádza najdôležitejšie hláskové znaky, ktoré sú výsledkom ukrajinsko-slovenskej jazykovej interferencie: epentetické *l'* v tvaroch 3. osoby pl. prítomného času slovies (*farbl'a, bav'l'a*); pohyblivý prízvuk v nárečiach obcí Domanynci, Kamianycka Huta, Storožnycia; plnohlasné tvary v náreči obce Domanynci (*vorona, korova*); zmena *ś > s, ź > z* v nárečiach obcí Kolčyne, Lysyčeve, Perečyn, Turji Remety, Velykyj Bereznij; zmena mäkkého *t'* v neurčitkových tvaroch slovies nárečia obce Kamianycka Huta; zmena mäkkého *t'* v tvaroch 3. osoby pl. prítomného času slovies v náreči obcí Domanynci, Kamianycka Huta, Storožnycia; zmena *dl > ll*.

Prehľad a zhodnotenie dialektologického výskumu, uskutočneného v krátkych etapách v r. 1996 – 1997, s poukázaním na niektoré osobitosti tvaroslovného systému nárečí prináša štúdia L. B a r t k a (FF PU, Prešov) *O doterajších výskumoch a niektorých morfológických osobitostiach Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine*. Autor tak prispel k poznaniu života a jazyka slovenskej komunity na Zakarpatskej Ukrajine, rozšíril aktivity slovenských dialektológov zaoberajúcich sa výskumom nárečí zakarpatských Slovákov, ktorým podľa autora väčšiu pozornosť venovali užhorodskí odborníci, čo dokumentuje stručným bibliografickým prehľadom. Na základe charakteristických tvaroslovných znakov vyčlenil aj L. Bartko päť zmiešaných typov slovenských nárečí na Zakarpatskej Ukrajine tak, ako ich v predchádzajúcom príspevku podľa typických hláskových javov vyčlenila N. J. Dzendzelivská. V každom type uvádza autor okrem celovýchodoslovenských morfológických javov i javy typické pre príslušnú nárečovú oblasť a zároveň aj javy, ktoré vznikli ako dôsledok kontaktu s okolitými ukrajinskými nárečiami, čím zmenili svoju pôvodnú podobu a nadobudli ráz nárečí zmiešaného typu. Ich nositelia si aj v nepriaznivých podmienkach zachovali svoju národnú identitu. Za výrazný výsledok ukrajinsko-slovenskej jazykovej interferencie v tvaroslovnej rovine skúmaných nárečí považuje autor tieto

javy: tvary nominatívu pl. životných substantív mužského rodu typu *Slovaki, d'edi*; tvary nominatívu pl. neživotných substantív typu *zubo, slupo, kravo* v nárečí obcí Kamianycka Huta a Domanynci; formy mužských adjektív typu *calyj, hruboj* v nárečí obce Kamianycka Huta; tvary 3. osoby pl. slovíes na *-ut', -jut' (pasut' se, čita-jut')* v nárečiach obcí Kamianycka Huta, Domanynci, Storožnycia; neurčitok na *-t' (karmit')* v nárečí obce Kamianycka Huta.

Nad stavom pôvodnej slovenskej slovnej zásoby Slovákov na Ukrajine sa v príspevku *O lexikálnej stránke slovenských nárečí na Zakarpatskej Ukrajine* zamýšľa Š. Lipták (Slavistický kabinet SAV, Bratislava). Na pomerne dobrý stav slovenskej lexiky na Zakarpatskej Ukrajine malo podľa autora vplyv silné národné povedomie, vytváranie pevných rodinných zväzkov, stále udržiavanie tradičných slovenských zvykov a obyčajov a v nemalej miere aj vplyv jazykového okolia pozdĺž slovensko-ukrajinskej štátnej hranice. Vplyvom uvedených jazykových i mimojazykových skutočností zostavil autor okruhy najstabilnejších výrazov slovnej zásoby slovenských nárečí na Zakarpatskej Ukrajine, ako napr. *hvezda* (Zabrid'), *hvizda* (Storožnycia), *zima* (Lysyčeve), *žima* (Turji Remety), *bl'icha* (Storožnycia), *blecha* (Domanynci), ktoré predstavujú jadro slovnej zásoby vo všetkých nárečových skupinách. Medzi základné prvky lexikálneho systému zaradil výrazy z okruhu pomenovania prírody a prírodných javov, rastlínstva, plodín, zvierat a živočíšstva, rodinného, fyzického a psychického života človeka, bývania, odievania a jedál, zmyslových prejavov človeka a jeho pocitov, ako aj z poľnohospodárskej a remeselníckej výroby. Na záver príspevku autor zaradil aj ukážky nárečových textov. Š. Lipták upozorňuje aj na výraznejší vplyv spisovnej slovenčiny na rozvoj lexiky zakarpatských Slovákov v súčasnosti, ktorý podstatne súvisí so vznikom a činnosťou Katedry slovenskej filológie Užhorodskej štátnej univerzity, s vyučovaním v základnej škole, s vysielaním slovenských relácií v zakarpatskej televízii a rozhlase, ako aj s aktivitami miestnych odborov Matice slovenskej.

Konfrontáciu a teoreticko-štatistický opis slovenských priezvisk podáva v príspevku *Priezviská ukrajinských Slovákov* P. P. Čučka (Užhorodská štátna univerzita). Autor nastolil niekoľko aktuálnych problémov súvisiacich so životom našich krajanov na Ukrajine. Upozorňuje na rozdiely medzi pojmi priesvisko Slováka, slovenské priezvisko a ukrajinský Slováč, ktoré dokumentuje adekvátnymi príkladmi. Analyzuje nielen vlastné slovenské priezviská, ale aj všetky priezviská zakarpatských Slovákov a ich zachované podoby, ako napr. *Sloviak, Slováč*, jeho najstaršiu podobu z dediny Čornotysovo z r. 1458 *Sclavus*, antroponymum *Toth* zachované z r. 1451 vo Vinohradove a Čornotysove. Autor upozornil na rôzne jazykové i mimojazykové faktory vplyvajúce na stavbu a podobu zachovaných priezvisk a podľa motivačných činiteľov a typických formantov vyčlenil základné typy priezvisk ukrajinských Slovákov, ktoré sa ubránili tlaku maďarskej asimilácie.

Ďalšie príspevky sú dokumentárneho a spomienkového charakteru. J. T u r i s (Bratislava) v dokumente *120 rokov medzi Rusínmi* hovoril o vyst'ahovaní 40 rodín z Klenovca v r. 1828 – 1830, ktoré si neďaleko Mukačeva vybudovali dedinu Nový Klenovec a svojou zručnosťou a pracovitnosťou výrazne ovplyvnili život Rusínov. V r. 1947 sa Novoklenovčania vplyvom národného povedomia vrátili na Slovensko.

O presídlení 40 rodín z gemerského Klenovca na Zakarpatskú Ukrajinu, o stodvadsaťročnej životnej ceste vyst'ahovalcov a o ich návrate na Slovensko prednášal 8. februára 1948 na kultúrno-cirkevnej slávnosti v Klenovci novoklenovský učiteľ a osvetár Tomáš Kováč, ktorého text do zborníka upravila jeho dcéra M. K o v á č o v á (Dolný Kubín). Pamiatke svojho otca venovala M. Kováčová aj spomienkový dokument *V klenovskej škole bolo svetlo...*

M. H a p á k o v á (Turji Remety) v príspevku *Slováci v obci Turji Remety* upriamila pozornosť na osídľovací proces obce slovenskými usadlíkmi v 18. storočí, ale najmä na život 200 Slovákov tejto obce a ich spôsob osvojovania si spisovnej slovenčiny.

V zborníku sa nachádza aj dokument M. B a b i a k a (UK, Bratislava) *Sakrum a estetika intímneho* o výtvarnom umení Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine, ďalej text scenára výstavy *Slováci na Zakarpatskej Ukrajine*, ktorý autorsky pripravili L. Č á n i (Dom zahraničných Slovákov, Bratislava) a M. B a b i a k, a referát M. G u ň o v e j (Vlastivedné múzeum, Prešov) *O slovensko-ukrajinských literárnych vzťahoch z pohľadu múzejníka*.

Štatistický prehľad prinášajú príspevky dvoch autorov z Matice slovenskej v Užhorode, a to referát J. H a j n i š a *Spolková činnosť a duchovný život Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine* a text G. M o l n á r o v e j *Slovenské menšinové školsťvo na Zakarpatskej Ukrajine*.

Všetky príspevky v zborníku prispeli svojím obsahovým zameraním k lepšiemu poznaniu životnej, vzdelanostnej a kultúrnej úrovne Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine.

Luba Sičáková

Významné životné jubileum Konštantína Palkoviča

12. októbra 1999 sa dožil významného životného jubilea PhDr. Konštantín P a l k o v i č, CSc. Osemdesiatka tohto záhorskeho rodáka (nar. 12. 10. 1919 v Brodskom), príslušníka výraznej a silnej generácie slovenských jazykovedcov, ktorá začala bádateľsky i pedagogicky pôsobiť v období po skončení 2. svetovej vojny, je vzácnou príležitosťou (znova) pripomenúť aj na tomto mieste niektoré atribúty či dimenzie jeho nezvyčajne tematicky rozvetveného a stále sa rozvíjajúceho diela, pokúsiť sa aspoň v náznakoch načrtnúť hlavné zameranie jeho doterajšej výskumnej práce v slovenskej jazykovede a pripomenúť isté ďalšie mnohoaspektové aktivity. Pri tomto bilancovaní najvýznamnejších jubilentových bádateľských počinov nadväzujeme prirodzene na slová vyslovené či napísané pri predchádzajúcich okrúhlych výročiach K. Palkoviča (Slavica Slovaca, 24, 1989, s. 273 a n.; Slavica Slovaca, 29, 1994, s. 168 a n.; Kultúra slova, 28, 1994, s. 297 a n.). R. 1989 (porov. Slovenská reč, 54, 1989, s. 297 a n.) sa publikoval aj kompletný súpis jazykovedných prác autora, ktorý dnes možno nájsť aj v bibliografiách L. Dvonča Slovenskí jazykovedci (Veda 1997, 1998).

Bohatá, dnes už vyše polstoročná publikačná aktivita K. Palkoviča má široký záber. Medzi jej dominanty však nesporne patrí dialektológia, vyrastajúca z jeho bytostnej spätosti s nevyčerpatelne inšpirujúcim rodným krajom. Záujem o poznanie, výskum i sprístupnenie výsledkov široko koncipovaného – nielen dialektologického – štúdia Záhoria je signifikantný pre celú dlhoročnú tvorbu jubilanta. Skúmal a v príslušných kapitolách zborníkov alebo monografií opísal nárečie Skalice, Senice, Brodského, Brezovej, Starej Turej, Modry, Piešť'an, Vajnor, Rače, Trnavy a jej okolía a i.

Ako vysokoškolský pedagóg (od r. 1961 až do odchodu do dôchodku v r. 1985 pôsobil na Katedre slovenského jazyka FF UK v Bratislave) získal pomocou vlastného *Dotazníka pre výskum slovnej zásoby slovenských nárečí* bohatý lexikálny materiál, ktorý spracoval a následne predstavil vo viacerých štúdiách (napr. *Nárečová terminológia súvisiaca s dojením a spracovaním mlieka*, 1969; *Nárečová terminológia saní a ich častí*, 1973; *Nárečová terminológia súvisiaca so zakáľ'ačkou*, 1987; *Nárečová terminológia plemenitby domácich zvierat*, 1997).

K. Palkovič mal v rokoch po 2. svetovej vojne možnosť študovať slovenské enklávy na území Maďarska. V teréne získal (zapísal) cenný materiál, ktorý postupne spracúval a publikoval. Okrem obsiahlej štúdie o slovnej zásobe (*Z vecného*

slovníka Slovákov v Maďarsku) napísal a na rozličných miestach publikoval celý rad štúdií o slovenských nárečiach v Ostrihomskej, Peštianskej (tu sa hovorilo tzv. pilišskými nárečiami) i Fehérskej župe. Venoval sa aj výskumu nárečových prejavov Slovákov v Rumunsku, býv. Juhoslávii i v Rakúsku.

Istým vyvrcholením lexikálnych bádání a úsilí K. Palkoviča na rodnom Záhorí a na západnom Slovensku sú jeho posledné tri knižné práce, v ktorých zúročil svoje poznatky i materiál. R. 1996 vydal v edícii Krátkych slovníkov základných slovenských nárečí dokonca dva tituly, a to *Krátky slovník nárečia slovenského modranského* (6. diel edície) a *Krátky slovník nárečia slovenského záhoráckeho senického* (9. diel edície). R. 1997 mu vyšiel vo vydavateľstve Hevi *Záhorácky slovník* (296 s.). Táto knižná publikácia však nie je iba slovníkom; autor do nej zaradil aj časti, ktoré bývajú súčasťou „klasických“ opisných monografií jednotlivých nárečových regiónov.

Od r. 1946, keď K. Palkovič publikoval v Slovenskej reči svoj prvý príspevok (*Názvy častí rebrika*), sa jeho bibliografia rozrástla na vyše 550 štúdií, príspevkov, článkov, jednoznačne dokumentujúcich jeho mnohostranný bádateľský záujem. Usiluje sa – a to aj publicisticky pohotovo – reagovať na najrozmanitejšie jazykovedné problémy i podnety, hodnotiť a pripomínať aktivity a jubileá slovenských vzdelancov. Publikuje nielen v odbornej tlači, ale aj v regionálnych či lokálnych zborníkoch, ba aj v rozličných periodikách. Jeho portréty výrazných osobností sprístupňujú ich bádateľský odkaz, sú – ako sa to už konštatovalo pri predchádzajúcej jubilejnej príležitosti – súčasťou komplexnej „výchovy dejinami“. K. Palkovič sa sústreďuje aj na prezentáciu starších slovníkových a nárečových zbierok (súpisov), čím posúva poznanie v oblasti historickej i nárečovej lexikológie a lexikografie (pri príprave Historického slovníka slovenského jazyka a Slovníka slovenských nárečí). Do tejto výskumnej oblasti jubilanta nesporne patria napr. štúdie *Ján Matej Korabinský ako lexikograf* (1965), *Oravský idiotikon Ctíboha Zocha* (1966), *Michal Godra a jeho zbierka nárečových slov* (1966), *Rukopisný slovníček Jána Chalupku* (1970), *Slovenský etymologický slovník Rudolfa Skotnického* (1971), *Hruškov latinsko-slovenský slovník z r. 1706* (1975), *Zo Zochovej frazeológie* (1985), *Etymologický slovník L. A. Reussa* (1985), *Riznerov pokus o slovník slovenského jazyka* (1985), *Archívny materiál zo stredného Slovenska* (1996), *Samuel Hatala a jeho výskum nárečia v Prietrži* (1997), *Archívny materiál západoslovenských a východoslovenských nárečí* (1997) a mnohé ďalšie.

Konštantín Palkovič je slovenský jazykovedec a rodolub, ktorý bez zbytočného pátosu nezištne a neúnavne pracuje na národa roli dedičnej. V živote i v diele zostáva verný svojim nemenným istotám. Verí v životodarnú inšpiráciu rodného Záhoria, v nezastupiteľnosť poznania kultúrneho dedičstva pri potrebnej kontinuitnej výchove nastupujúcich generácií. Úprimne mu želáme, aby ho i naďalej sprevádzalo dobré

zdravie, pracovná verva a taká atmosféra, v ktorej by mohol dôstojne zavížiť realizáciu všetkých ešte nenaplnených tvorivých ambícií a plánov.

Ivor Ripka

Súpis prác Konštantína Palkoviča za roky 1989 – 1998

Táto bibliografia nadväzuje na Súpis prác Konštantína Palkoviča za roky 1946 – 1988 od L. Dvonča, ktorý vyšiel v Slovenskej reči, 54, 1989, s. 297 – 311.

1989

Nárečie. – In: Rača. Red. J. Podolák. Bratislava, Obzor 1989, s. 234 – 258, rus. res. s. 281, nem. res. s. 284, angl. res. s. 287.

Nárečie horného Pohornádia. – In: Michálek, J. a kol.: Ľud hornádskej doliny (na území Popradského okresu). Košice, Východoslovenské vydavateľstvo pre ONV – odbor kultúry a Podtatranské múzeum v Poprade 1989, s. 461 – 516, rus. res. s. 520, angl. res. s. 532.

Slovenské nárečia v Peštianskej župe. – Slavica Slovaca, 24, 1989, s. 22 – 33, rus. res. s. 33.

Básnické etymológie Jána Hollého. – Onomastický zpravodaj ČSAV (Zpravodaj Místopisné komise ČSAV), 30, 1989, s. 92 – 94.

Štefan Mišík o pôvode názvu *Váh*. – Slovenská reč, 54, 1989, s. 352 – 353.

Jazyk a zvyky Lužických Srbov. – Príroda a spoločnosť, 38, 1989, č. 17, s. 57 – 59.

Ľudovít Šenšel – autor prvej slovenskej štylistiky. – Slovenská reč, 54, 1989, s. 114 (k 100. výročiu narodenia Ľ. Šenšela).

Sorabistika a serbokroatistika. – Kultúra slova, 23, 1989, s. 86 – 87. – Tamže: *Geodet – geograf – geológ* (s. 122 – 123). – *Veľické pleso* (s. 248 – 249). – *Snenie, snívanie, usínanie* (s. 310). – *Strážčan – Strážšťan* (s. 376).

Požičať – vypožičať (si). – Kultúra slova, 23, 1989, s. 286 – 287. – Tamže: *Zotavovňa, ozdravovňa, liečebňa* (s. 288).

Spomienka na Michala Gálíka. – Slovenská reč, 54, 1989, s. 310 – 311.

Ján Holý. (Z galérie učiteľov – slovenčinárov.) – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 35, 1988/89, s. 217 – 218.

Štefan Tóvik. (Z galérie učiteľov – slovenčinárov.) – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 36, 1989/90, s. 88 – 89.

Jazykovedec Ľudovít Novák. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 35, 1988/89, s. 153 – 154 (k 80. narodeninám).

Osemdesiatka Eugena Jónu. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 36, 1989/90, s. 122.

Jozef Orlovský. (Z galérie učiteľov – slovenčinárov.) – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 35, 1988/89, s. 185 (k 80. narodeninám).

Samo Mazúr. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 35, 1988/89, s. 252 (k 80. narodeninám).
Katarína Habovštiaková. (Z galérie učiteľov – slovenčinárov.) – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 35, 1988/89, s. 313 – 314.
PhDr. Ladislav Rybár, CSc. – Obzor Gemera, 20, 1989, s. 101 – 102 (k 70. narodeninám).
Jemná, dynamická, krásna. – Kamarát, 21 (39), 1989, č. 27, s. 5 (rozhovor J. Masárovej s K. Paľkovičom o slovenčine a o jeho jazykovedných výskumoch).

1990

Lužickí Srbi v diele Jána Hollého. – Lëtopis Instituta za serbski ludospyt, rjad D – kultura a sumělstvo, č. 5, 1990, s. 23 – 25, nem. res. s. 25.
Ján Hollý a Bulhari. – Slavica Slovaca, 25, 1990, s. 179 – 185.
Pastrnkov nárečový výskum. – In: Vlastivedné štúdie. 8. Red. J. Bolfík. Martin, Osveta 1990, s. 165 – 205, rus. res. s. 205, nem. res. s. 206, maď. res. s. 205 – 207.
Slovenské nárečové názvy zvieracieho tela. Neologizmy a archaizmy. – In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 38. 1988. Red. J. Dolník et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1990, s. 91 – 118, rus. res. s. 118 – 119.
Príspevok k výskumu rumunských Slovákov. – In: Slováci v zahraničí. 16. Red. F. Bielik – C. Baláž. Martin, Matica slovenská 1990, s. 165 – 166.
Konštrukcie s absolútnym N a A v slovenčine a hornej lužickej srbčine. – Slavica Slovaca, 25, 1990, s. 204 – 213, rus. res. s. 213.
Frazeológia a jej vyučovanie. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 36, 1989/90, s. 236 – 239.

Ako sa ochudobňuje náš jazyk. – Národná obroda, 6. 10. 1990, s. 10.
[Znalosť slovenčiny u Maďarov na Slovensku.] – Učiteľské noviny, 40, 1990, č. 23, s. 9.
Záhorie a slovenská jazykoveda. – Záhorák, 31 (41), 1990, č. 29, s. 2.
J. N. Pavelka o názve obce Dojč. – Hlas ľudu, 3. 1. 1990, s. 3.
Ako oslovujeme? – Smena, 1. 1. 1990, s. 4.
Ako ďalej so SAS-om. – Slovenské národné noviny, 1 (5), 1990, č. 3, s. 7.
Ako pomenovať ulice? – Smena, 16. 1. 1990, s. 3.
Štefánik a Masaryk. – Čas, 8. 8. 1990, s. 5.
Krátke oznamy. – Kultúra slova, 24, 1990, s. 59 – 60.
Valensa a Elblong. – Národná obroda, 17. 8. 1990, s. 10.
Spomienka na Jozefa Koreňa. – Slovenská reč, 55, 1990, s. 52 – 53 (k 20. výročiu úmrtia J. Koreňa).
Michal Knap, profesor a prekladateľ. – Záhorák, 31 (41), 1990, č. 17, s. 3. – Znovu publikované: Brodčan, 1991, sept., s. [3].
Bohuslav Šulek. – Slovenská reč, 55, 1990, s. 240.
Gejza Horák. (Z galérie učiteľov – slovenčinárov.) – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 36, 1989/90, s. 253 – 254.
Založil slovenskú onomastickú školu. Jazykovedec Vincent Blanár sedemdesiatnikom. – Národná obroda, 19. 12. 1990, s. 9.
Životné jubileum doc. G. Baláza. – Záhorák, 31 (41), 1990, č. 27, s. 3 (k 60. narodeninám).

Za Valériou Betákovou. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 37, 1990/91, s. 59 – 60.

1991

Druhotné prípony v slovenčine. – Slovenská reč, 56, 1991, s. 27 – 34.

Pastrnkov výskum nárečí a Štefan Mišík. – In: Nové obzory. Spoločenskovedný zborník východného Slovenska. 32. Red. I. Michnovič. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo v Košiciach pre Vlastivedné múzeum v Prešove 1991, s. 127 – 145, rus. res. s. 145 – 146, nem. res. s. 146 – 147.

O pôvode názvu *Plavecký hrad*. – Slovenská reč, 56, 1991, s. 238 – 239.

Štefan Leška prvý slovenský etymológ. – Slovenská reč, 56, 1991, s. 110 – 111.

Štefan Jančovič ako prvý lexikograf Štúrovej slovenčiny. – Slovenská reč, 56, 1991, s. 53 – 55 (pri príležitosti 180. výročia narodenia Š. Jančoviča).

Slovieni a Slováci. – Literárny týždenník, 4, 1991, č. 14, s. 16.

Vážme si svoj jazyk. – Slovenský denník, 14. 3. 1991, s. 2.

Slovenčina a spoločnosť: Bohatstvo nášho jazyka. – Slovenské národné noviny, 2 (6), 1991, č. 21, s. 4.

Nezaškodí vedieť po slovensky. List maďarským rodičom i školákom. – Národná obroda, 9. 4. 1991, s. 3.

Česko, Slovensko, Česko-Slovák. – Práca, 17. 5. 1991, s. 5.

Pán Havel a Česko. – Zmena, 3, 1991, č. 85, s. 9 (o správnom používaní vlastných mien).

Nová slovinská nárečová monografia. [Karničar, L.: Der Ober-Dialekt in Kärnten. Wien 1990.] – In: Slavica Slovaca, 26, 1991, s. 261 – 262 (ref.).

Názvy *dietky* a *hračka*. – Kultúra slova, 25, 1991, s. 304 – 305.

Jazyková poradňa: *NSR* + *NDR* = *Nemecko*. – Práca, 7. 1. 1991, s. 5.

Indické názvy. – Večerník, 2. 8. 1991, s. 3. – Tamže: *Slovinsko a Lublana* (15. 11., s. 3).

Jubilej na viden slovaški slavist. – Bългарски език, 41, 1991, č. 4, s. 405 (k 70. narodeninám V. Blanára).

Jozef Hrabovský a slovenčina. – Slovenská reč, 56, 1991, s. 333 – 334 (k 70. narodeninám J. Hrabovského).

K nedožitej sedemdesiatke Mikuláša Krippela. – Kultúra slova, 25, 1991, s. 305 – 306.

Za Jurajom Pavelkom. – Slovenská reč, 56, 1991, s. 240.

Životné jubileum Jána Žigu. Slovenská reč, 56, 1991, s. 51 (k 75. narodeninám).

1992

Seminárne cvičenia zo slovenskej morfológie. 2. preprac. vyd. Bratislava, Univerzita Komenského 1992. 88 s. – Dotlač: 1994 (spoluautor M. Darovec).

Cudzie slová v slovenčine a slovinčine. – Slavica Slovaca, 27, 1992, s. 142 – 152, rus. res. s. 153.

Hollého jazyk a záhorské nárečia. – In: Pamätnica Antona Bernoláka. Red. J. Chovan v spolupráci s M. Majtánom. Martin, Matica slovenská 1992, s. 205 – 209.

Reč staršej Bratislavy. – Slovenská reč, 57, 1992, s. 351 – 360.

Pastrnkov organizovaný výskum slovenských nárečí. – Zápisník slovenského jazykovedca, 11, 1992, s. 11 – 12 (tézy prednášky na 5. celoslovenskom stretnutí jazykovedcov 100 rokov areálovej lingvistiky, konanom 3. – 4. 9. 1992 v Banskej Bystrici).

- Jenč, H. et al.: Němsko-hornjoserbski slownik. 1. A – K. Budyšin 1989. – In: *Slavica Slovaca*, 27, 1992, s. 96 – 97 (rec.).
- Horák, E.: Srbochorvátsko-slovenský a slovensko-srbochorvátsky slovník. Bratislava 1991. – In: *Slovenská reč*, 57, 1992, s. 313 – 314 (rec.).
- Výborná monografia. [Cífer. Red. L. Bernadič. Cífer 1991.] – In: *Cíferpress* 1992, č. 11, s. 8 (ref.).
- Rehoľné rády. – *Večerník*, 13. 3. 1992, s. 3. – Tamže: *Ischias, aerolinie, perkelt, revue* (17. 4., s. 3). – *Krajina Sriem v Srbsku* (15. 5., s. 3).
- Deväťdesiatka Antona Dubaya. – *Slovenská reč*, 57, 1992, s. 376 – 377.
- Jubileum českého slovakistu. – *Slovenská reč*, 57, 1992, s. 307 (k 100. výročiu narodenia V. Vážneho).
- Spomienka na pedagóga a jazykovedca. – *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 38, 1991/92, s. 374 – 375 (spomienka na J. Mihála).
- Jozef Štolc. (Z galérie učiteľov – slovenčinárov.) – *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 38, 1991/92, s. 470 – 471.
- Pavel Ondrus. (Z galérie učiteľov – slovenčinárov.) – *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 38, 1991/92, s. 426 – 427.
- Víťazoslav Hečko a slovenský jazyk. – *Kultúra slova*, 26, 1992, s. 372 – 373 (pri 20. výročí úmrtia V. Hečka).
- Mysliaci človek. – *Slovenské národné noviny*, 3 (7), 1992, č. 16, s. 4 (portrét Š. Ondruša).
- Lubomír Ďurovič. – *Slovenská reč*, 57, 1992, s. 308 – 310.
- Šesťdesiatka Ábela Kráfa. – *Slovenská reč*, 57, 1992, s. 304 – 305.
- Životné jubileum Matildy Hayekovej. – *Slovenská reč*, 57, 1992, s. 168 – 170 (k 70. narodeninám).
- Kňaz a spisovateľ Štefan Vragaš. – *Záhorie*, 1, 1992, č. 3, s. 23 – 24.
- Eduard Gašinec a jeho jazykovedná práca. – *Kanadský Slovák*, 50, 1992, č. 30, s. 1.
- Za Viktorom Smolejom (1910 – 1992). – *Slovenská reč*, 57, 1992, s. 243 – 244. – Ďalší autorov nekrológ: Odišiel veľký priateľ Slovákov. Za Viktorom Smolejom. – *Národná obroda*, 24. 5. 1992, s. 7.
- Za PhDr. Ladislavom Rybárom. – *Slovenská reč*, 57, 1992, s. 46 – 47.

1993

Encyklopédia jazykovedy. Sprac. J. Mistrík s kolektívom autorov. 1. vyd. Bratislava, Obzor 1993. 520 s. (člen kolektívu autorov).

- Ref.: 1. Dvonč, L.: *Nedelná Pravda*, 2, 1993, č. 38, s. 6. – 2. Gašinec, E.: Všetko o jazyku a štýle pre slovenčinárov a jazykárov. – *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 40, 1993/94, s. 125 – 127. – 3. Jarošová, A.: *Knižná revue*, 3, 1993, č. 17, s. 1 – 4. – 4. Ondruš, Š.: *Encyklopédia jazykovedy. Dielo vyše šesťdesiatich slovenských a českých lingvistov.* – *Slovenská Republika*, 16. 10. 1993, s. 10. – 5. Škvareninová, O.: *Učiteľské noviny*, 43, 1993, č. 33, s. 12. – 6. Bartáková, J.: In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada jazykovědná. A. 42. Red. I. Pospíšil. Brno, Masarykova univerzita – Filozofická fakulta 1994*, s. 135 – 136. – 7. Dolník, J.: *Jazykovedný časopis*, 45, 1994, s. 58 – 60. – 8. Dubníček, J.: Najpodrobnejšie o slovenčine. – *Práca*, 24. 2. 1994, s. 5. – 9. Chmelík, A.: Na okraj recenzie *Encyklopédie jazykovedy.* – *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 41, 1994/95, s. 121 (k J. Dubníčkovi). – 10. Uhlár, V.: *Literárny týždenník*, 7, 1994, č. 2, s. 5. – 11. Králik, L.: *Slavica Slovaca*, 30, 1995, s. 71 – 73.

Z nárečia starej Modry. Ľudová keramická terminológia. 1. vyd. Modra, Múzeum Ľudovíta Štúra v Modre 1993. 88 s.

- Ref.: 1. Kalesný, F.: *Múzeum*, 39, 1994, č. 4, s. 47. – 2. Lipták, Š.: Užitočná práca. – *Kultúra slova*, 28, 1994, s. 102 – 104. – 3. Minárik, J.: Inšpiratívna magickosť, magická inšpiratívnosť. – *Slovenské pohľady*, 4 + III, 1995, č. 10, s. 203 – 207.

Osobnosti Záhoria. 1. vyd. Senica, Okresná knižnica 1993. 73 s. + mapová príloha.
Ref.: Petrovič, V.: Záhorie, 2, 1993, č. 5, s. 33.

Adaptácia cudzích slov v slovenčine a slovinčine. – Slavica Slovaca, 28, 1993, s. 208 – 214.

Jazyk Palkovičovej bernolákovskej Biblie. – In: Slovenské učené tovarištvo 1792 – 1992. Red. M. Petráš. Trnava, Západoslovenské múzeum 1993, s. 130 – 134.

Výskum záhorských nárečí. – Slovenská reč, 58, 1993, s. 352 – 357.

Z dejín slovenskej dialektológie. – Slovenská reč, 58, 1993, s. 261 – 267.

Názvy chorôb domácich zvierat v slovenských nárečiach. – In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 41. 1993. Venované XI. slavistic-kému kongresu. Red. P. Žigo et al. Bratislava, Univerzita Komenského 1993, s. 159 – 173, rus. res. s. 173.

Martin Čulen a slovenčina. – Slovenská reč, 58, 1993, s. 286 – 288.

Ako sa hovorilo v starej Bratislave. – Večerník, 15. 1. 1993, s. 6.

Zaimstvovannyje slova v slovacskom i slovenskom jazykoch. – In: XI. medzinárodný zjazd slavistov. Zborník resumé. Red. S. Mislovičová et al. Bratislava, Veda 1993, s. 547 – 548.

Nový pohľad na dielo Cyrila a Metoda. [Habovštiaková, K. – Krošláková, E.: Z tvorby solúnskych bratov a ich žiakov. Trnava 1993.] – In: Katolícke noviny, 108 (144), č. 48, s. 11 (ref.).

Portorož a Mogadišo. – Kultúra slova, 27, 1993, s. 319 – 320.

Nízka oblačnosť. – Večerník, 3. 9. 1993, s. 3.

Jubileum Vševlada Jozefa Gajdoša. – Slovenská reč, 58, 1993, s. 116 (k 85. výročiu narodenia V. J. Gajdoša).

Lexikograf Jozef Hajdušek jubiluje. – Slovenská reč, 58, 1993, s. 307 – 308 (k 70. narodeninám J. Hajduška).

Jubileum jazykovedca Jána Holého. – Slovenská reč, 58, 1993, s. 368 – 369 (k 80. narodeninám).

Jubileum ruského slovakistu. – Slovenská reč, 58, 1993, s. 369 – 370 (k 65. narodeninám L. N. Smirnova).

Spomienka na Janka Frýdeckého. – Slovenské pohľady, 4 + 109, 1993, č. 12, s. 140 – 141.

Kongres onomastikov. – Literárny týždenník, 6, 1993, č. 25, s. 2 (rozhovor K. Palkoviča s V. Blanárom o onomastickom kongrese konanom v apríli 1993 v Trevíre, Nemecko).

1994

Búranské nárečie. – In: Borský Mikuláš. 1394 – 1994. Red. E. Fordinálová. Skalica, Záhorské múzeum v Skalici pre Obecný úrad Borský Mikuláš 1994, s. 55 – 61.

Z Pastrnkovho výskumu dolnozemskej nárečí. – In: Slováci v zahraničí. 17. Red. F. Bielik – C. Baláž. Martin, Matica slovenská 1994, s. 117 – 131.

Archívne záznamy o nárečovom výskume F. Pastrnka (Tekov, Hont a Novohrad). – Slovenská reč, 59, 1994, s. 48 – 51.

Archívne materiály o hornotrenčianskych nárečiach. – Slovenská reč, 59, 1994, s. 230 – 232.

O výskume Slovákov v Maďarsku. – In: Slováci v zahraničí. 17. Red. F. Bielik – C. Baláž. Martin, Matica slovenská 1994, s. 55 – 68.

Z prameňov k dejinám Slovákov v Maďarsku. – In: *Slováci v zahraničí*. 18 – 19. Red. C. Baláž – F. Bielik. Martin, Matica slovenská 1994, s. 121 – 126.
Etymologický pokus Gustáva M. Reussa. – *Slovenská reč*, 59, 1994, s. 94 – 97.

Zo začiatkov slovakistiky na UK. – *Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život*, 4 + 110, 1994, č. 8, s. 127 – 128.

Chlieb náš každodenný. – *Extra Slovensko*, 3, 1994, č. 12, s. 13 (o niektorých nedostatkoch v bežnom používaní slovenčiny).

Homérovské prirovnania u Jána Hollého. – *Romboid '94*, č. 4, s. 65 – 67.

Geografické názvy na Záhorí. – *Záhorie*, 3, 1994, č. 2, s. 25.

Životy našich prvoučiteľov. [Vragaš, Š.: *Život Konštantína Cyrila a Život Metoda*. 3. vyd. Martin 1994.] – In: *Katolícke noviny*, 109, 1994, č. 29, s. 11 (ref.).

Odkaz moravských prvoučiteľov. [Habovštiaková, K. – Krošláková, E.: *Z tvorby solúnskych bratov a ich žiakov*. Trnava 1993.] – In: *Slovenské pohľady*, 4 + 110, 1994, č. 10, s. 148 – 151 (rec.).

Schuster-Šewc, H.: *Das Sorbische und der Stand seiner Erforschung*. Berlin 1991. – In: *Slavica Slovaca*, 29, 1994, s. 78 – 80 (ref.).

Regionálny výskumník Šariša Jozef Pospesch. – *Verbum*, 5, 1994, č. 1, s. 43 – 44.

Keď jubilant pracuje... – *Slovenské pohľady*, 4, 1994, č. 10, s. 127 – 128 (k 70. narodeninám J. Komorovského). – Ďalší autorov jubilejný článok: Ján Komorovský. – *Slovenské národné noviny*, 5 (9), 1994, č. 4, s. 4.

Prof. Miloslav Okál osemdesiatročný. – *Slovenská reč*, 59, 1994, s. 55 – 56. – Ďalší autorov jubilejný článok: Miloslav Okál. – *Slovenské národné noviny*, 5 (9), 1994, č. 1, s. 4.

Pripomíname životné jubileum Jozefa Šulhana. – *Slovenská reč*, 59, 1994, s. 119 – 120 (k 65. narodeninám J. Šulhana).

Za Antonom D. Dubayom. – *Slovenská reč*, 59, 1994, s. 56 – 57. – Ďalší autorov nekrológ: Odišiel kňaz a vedec Anton D. Dubay. – *Naše Záhorie*, 1994, č. 3, s. 30 – 31.

Obzory našej reči. – *Literárny týždenník*, 7, 1994, č. 9, s. 1, 11 (rozhovor K. Palkoviča s V. Blanárom).

Plautus v skalickom rúchu. – *Naše Záhorie*, 1994, č. 4, príl., s. 9 (rozhovor K. Palkoviča s V. Černým).

1995

Prečo je v slovenčine byť, ale bol? – *Slovenská reč*, 60, 1995, s. 307 – 309.

Príspevok k starším dejinám slovenskej lexikografie. – *Slovenská reč*, 60, 1995, s. 221 – 225.

Fraňo Šupala a začiatky vydávania starých rukopisov. – *Slovenská reč*, 60, 1995, s. 172.

Príspevok o staršej slovenskej numizmatickej terminológii. – *Slovenská reč*, 60, 1995, s. 172.

Cudzozajčný slovník M. Janotu. – *Slovenská reč*, 60, 1995, s. 60 – 62 (spoluautor D. M. Janota).

Ako si vyberali mená. Pseudonymy podľa Senice a okolia. – *Národná osveta*, 5, 1995, č. 6, príl. Slovo, č. 1, s. 11 (prevzaté z čas. *Záhoriák*, 22, 1981, č. 4, s. 3).

Slovník odlišných záhoráckych slov. – *Národná osveta*, 5, 1995, č. 6, príl. Slovo, č. 1, s. 5 – 7 (spoluautor Š. Moravčík).

Jenč, H. et al.: *Němsko-hornjoserbski slownik*. 2. L – Z. Budyšin 1991. – In: *Slavica Slovaca*, 30, 1995, s. 84 – 86 (rec.).

Štolc, J.: *Slovenská dialektológia*. Z autorovej pozostalosti na vydanie pripravil I. Ripka. Bratislava 1994. – In: *Jazykovedný časopis*, 46, 1995, s. 120 – 123 (rec.). – Ďalší autorov príspevok o tej is-

tej publikácii: Reprezentácia našej jazykovedy. – In: Literárny týždenník, 8, 1995, č. 13, s. 4 (ref.).

Cenný príspevok k rozvoju frazeológie. [Mlacek, J. et al.: Frazeologická terminológia. Bratislava 1995.] – In: Literárny týždenník, 8, 1995, č. 41, s. 5 (ref.).

Ján Lenhard 75-ročný. – Slovenská reč, 60, 1995, s. 104 – 105.

Ján Šimko. – Slovenské národné noviny, 6 (10), 1995, č. 17, s. 4.

Eduard Gašinec. Životné jubileum. – In: Kysucké Nové Mesto kedysi a dnes. 3. Red. J. Furdek. Kysucké Nové Mesto 1992 – 1995, s. 108 – 109 (k 70. narodeninám E. Gašincea).

1996

Krátky slovník nárečia slovenského záhoráckeho senického. 1. vyd. Bratislava, Print-servis 1996. 144 s. (s doslovom I. Hudeca).

Ref.: 1. Moravčík, Š.: Akut'aját, ancvaj, aňi hňi... – Knižná revue, 7, 1997, č. 1, s. 5. – 2. Moravčík, Š.: Akut'aját, ancvaj, aňi hňi. – Záhorie, 6, 1997, č. 1, s. 29 – 30.

Krátky slovník nárečia slovenského modranského. 1. vyd. Bratislava, Print-servis 1996. 198 s. (s doslovom I. Hudeca).

Adaptácia cudzích slov vo francúzštine a slovenčine. – In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 43. Red. J. Bartoš. Bratislava, Univerzita Komenského 1996, s. 59 – 76, slov. res. s. 76 – 77, fr. res. s. 77.

Nárečie Senice a okolia. – In: Senica, dejiny mesta. Red. M. Benža. Senica, Mestský úrad v Senici 1996, s. 145 – 157.

Ako neľúbiť jazyk svojich predkov? – Slovenské pohľady, 4 + 112, 1996, č. 7 – 8, s. 20.

Pôvod povedačky *Tóth nem ember*. – Slovenské národné noviny, 7 (11), 1996, č. 10, s. 8.

Kuchar, R.: Žilinská právna kniha – magdeburské právo. Bratislava 1993. – In: Slovenská reč, 61, 1996, s. 253 – 254 (ref.).

Archívny nárečový materiál zo stredného Slovenska. – Slovenská reč, 61, 1996, s. 292 – 295.

Jubileum Anny Rýzkovej. – Slovenská reč, 61, 1996, s. 160 – 161 (k 60. narodeninám).

Jazyk je majetkom národa. Hovoríme s jazykovedcom prof. Rudolfom Krajčovičom. – Literárny týždenník, 9, 1996, č. 1, s. 1, 10 (rozhovor K. Palkoviča s R. Krajčovičom). – Odpovede na dve otázky znovu publikované: Z rozhovoru s Rudolfom Krajčovičom. – Kultúra slova, 30, 1996, s. 60 – 62.

1997

Záhorácky slovník. 1. vyd. Bratislava, vydavateľstvo Hevi 1997. 296 s.

Ref.: 1. Horecký, J.: Slovenská reč, 63, 1998, s. 99 – 102. – 2. Košťál, A.: O nárečí záhorskej obce Brodské. – Kultúra slova, 32, 1998, s. 240 – 242.

Nárečová terminológia plemenitby domácich zvierat. – In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 45. Red. P. Žigo et al. Bratislava, Univerzita Komenského vo Vydavateľstve UK 1997, s. 189 – 195.

Nárečová terminológia zvierat podľa rozličných znakov. – In: Zborník Spolku vojvodinských slovakistov. 14 (1992). Red. E. Horák. Nový Sad (Juhoslávia),

Spolok vojvodinských slovakistov 1997, s. 39 – 43, chorv. res. s. 43, angl. res. s. 44.

Samuel Hatala a jeho výskum nárečia v Prietrži. – *Záhorie*, 6, 1997, č. 2, s. 27 – 29.

O pilišských Slovákoch. – *Pilišan*, 3, 1997, č. 4, s. 2.

Archívny materiál západoslovenských a východoslovenských nárečí. – *Slovenská reč*, 62, 1997, s. 301 – 304.

Za profesorom Jánom Matejčíkom. – *Slovenské národné noviny*, 8 (12), 1997, č. 3, s. 2.

Náš rozhovor s jazykovedcom Konštantínom Palkovičom. – *Záhorie*, 6, 1997, č. 3, s. 14 – 17 (rozhovor E. Fordínalovej s K. Palkovičom).

1998

Nárečie Brezovej. – In: *Brezová pod Bradlom*. Zost. a red. J. Michálek. Bratislava, Stimul 1998, s. 325 – 349, angl. res. s. 413.

Z výskumov slovenských nárečí v Rakúsku. – In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*. *Philologica*. 49. Red. P. Žigo et al. Bratislava, Univerzita Komenského 1998, s. 29 – 33.

O pilišských Slovákoch. – *Ludové noviny*, 41, 1998, č. 2, s. 3.

Slovenské osídlenie v Pilišských vrchoch. – *Slovenské národné noviny*, 9 (13), 1998, č. 4, s. 5.

Jozef Štolc. – *Slovenské národné noviny*, 9 (13), 1998, č. 12, s. 12 (k 90. výročiu narodenia J. Štolca).

Redakčná činnosť

Záhorie, 1, 1992 – 4, 1995 (člen red. rady).

Naše Záhorie. Vlastivedný časopis venovaný dejinám, tradíciám, kultúre a súčasnosti Záhoria, 1994 – 1995 (člen redakcie).

Františkánske gymnázium v Malackách 1927 – 1945 a jeho maturanti. Red. I. Budinský et al. Bratislava, Serafin 1997. 192 s. (člen red. rady).

Zostavil *Ladislav Dvonč*

Životné jubileum PhDr. Antona Bujalku

24. júna 1999 sa Anton B u j a l k a dožil sedemdesiatky – pri dobrom zdraví a donedávna v príkladnom angažovaní sa v pedagogickej práci na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. Jeho základnou doménou ako učiteľa slovenčiny bol súčasný slovenský spisovný jazyk. Mával prednášky z morfológie slovenského jazyka a z úvodu do štúdia jazykov a jazykovej komunikácie. Ako člen katedry uplatňoval svoje široké vedomosti a skúsenosti v oblasti príprav študijných programov a sústav vyučovacích predmetov zo slovenského jazyka na vysokej škole a v príprave otázok na prijímacie pohovory. Dôkladne pozná problematiku tvorby učebníc slovenského jazyka na základných školách a aj v súčasnosti má veľký podiel na vypracúvaní učebníc pre prvý stupeň ZŠ. Okrem iného tak zúročuje svoje predchádzajúce učiteľské pôsobenie na bývalej Pedagogickej fakulte UK v Trnave a na viacerých stredných školách ako profesor slovenčiny.

A. Bujalka sa narodil 24. 6. 1929 v Chynoranoch (okr. Topoľčany). Študoval v r. 1950 – 1954 na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave, v r. 1954 – 1955 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, v letnom semestri r. 1953 na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe (slovenský jazyk – ruský jazyk). Po ukončení štúdia na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v r. 1955 začal pracovať v bývalom Ústave slovenského jazyka SAV (dnes Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV). Po troch rokoch práce musel z ústavu odísť pre isté nezhody s vtedajším riaditeľom Š. Peciarom, a to aj s negatívnym kádrovým posudkom, ktorý ho potom dlhé roky sprevádzal po rozličných učiteľských štáciách (Zdravotnícka škola v Topoľčanoch, Detský domov v Jánovej Vsi, Stredná poľnohospodárska technická škola v Bánovciach nad Bebravou a inde), až sa napokon v r. 1967 stal odborným asistentom na Katedre slovenského jazyka a literatúry na Pedagogickej fakulte UK v Trnave, kde pôsobil do r. 1984. V r. 1974 – 1984 bol tajomníkom katedry. Medzitým bol v r. 1978 – 1980 lektorom slovenského jazyka na univerzite v Lipsku. Po premiestnení Pedagogickej fakulty do Bratislavy sa zamestnal vo Výskumnom ústave pedagogickom v Bratislave. V r. 1991 odišiel do dôchodku, ale už v r. 1992 začal prednášať na Trnavskej univerzite – na jej Pedagogickej fakulte – až do konca školského roka 1998/1999. Svoje pôsobenie na tejto vysokej škole ukončil nielen pre finančné ťažkosti univerzity, ale najmä pre personálne zmeny v obsadení učiteľských postov na katedre.

Tento výpočet zamestnaní A. Bujalku budú azda poniektorí čitatelia časopisu posudzovať ako nadbytočný. Bolo ho však treba uviesť, aby sa vyjavila pravá príčina jeho neradostnej školskej a vlastne aj životnej anabázy, o ktorej sa v nedávnej minulosti muselo pomlčať. A. Bujalka mal vždy pevné náboženské presvedčenie a v študentských rokoch pracoval ako vedúci funkcionár v skautskej organizácii. Pre

túto kádrovú charakteristiku, v tom čase, pravda, negatívnu, putoval od školy k škole, na Pedagogickej fakulte UK ho pre ňu neodporúčali na aspirantúru a tým bol jeho vedecko-pedagogický osud spečatený. Tento jeho údel by bolo možné ilustrovať aj inými konkrétnymi prípadmi, ale dnes už všetko akosi dobolelo, zabudlo sa a mnohí túto históriu neradi počúvajú. Aj málo je nažive tých horlivých či zbabelých straníckych funkcionárov, ktorí by si mohli a mali v tomto ohľade spytovať svedomie.

Vedeckú orientáciu A. Bujalku teda vo veľkej miere ovplyvnilo spomínané zamestnanecké pôsobenie. Sľubný rozbeh vo vedeckom výskume slovenčiny naznačila jeho známa štúdia *K otázke bezspojkových súvetí* z r. 1958 a potom niektoré štúdie v časopise *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, zamerané na problematiku slovných druhov (slovesá, číslovky, prídavné mená), na výchovno-vzdelávací proces vo vyučovaní materinského jazyka, na učebné osnovy, na skladbu učebníc slovenského jazyka, na rozvoj poznávacích a rečových schopností žiaka.

Značnú časť svojho pracovného úsilia venoval A. Bujalka tvorbe vysokoškolských skrípt pre poslucháčov slovenčiny na pedagogických školách, a to so svojimi kolegami na Katedre slovenského jazyka a literatúry PF UK v Trnave: skríptá *Slovenský jazyk I* (od r. 1977 do r. 1996 vyšlo šesť vydaní), *Slovenský jazyk II* (od r. 1978 vyšlo päť vydaní). V ostatných rokoch sa A. Bujalka venuje tvorbe učebníc slovenského jazyka pre 2. – 4. ročník základných škôl. Ako spoluautor učebníc je aj jazykovým poradcom najmä pri riešení teoreticko-didaktických problémov. Má svoj podiel aj na tvorbe učebných osnov, didaktických testov a na recenzovaní učebníc. V r. 1986 – 1989 ako pracovník Výskumného ústavu pedagogického v Bratislave sa zúčastnil na riešení výskumnej úlohy *Zdokonalenie výchovno-vzdelávacieho procesu v materinskom jazyku*. Výsledky tejto práce sú evidované v báze dát EUDISED v bulletine č. 39 (evid. číslo 9316).

Treba vari ešte uviesť, že A. Bujalka od r. 1981 pôsobil ako člen Predmetovej rady pre vyučovanie materinského jazyka na pedagogických fakultách a sústreďoval sa na sledovanie problémov v gramatickej stavbe spisovnej slovenčiny.

Na záver krátkeho pripomenutia si jeho života a vedeckej práce treba ešte uviesť, že A. Bujalka svojou duchovnou orientáciou, pre ktorú sa v minulosti nemohol výraznejšie uplatniť vo vedecko-pedagogickej profesii, by bol dnes veľmi platný v cirkevnej oblasti, a to v spojitosti s potrebami spisovnej slovenčiny v sakrálnych textoch.

Pri dosiahnutí zrelého životného jubilea priateľovi a spolupracovníkovi A. Bujalkovi želáme, aby si aj naďalej zachoval životnú sviežosť, svoj pracovný rytmus a ešte prehĺbenejší duchovný ponor do problémov súčasných i budúcich dní.

František Kočíš

Súpis prác Antona Bujalku za roky 1956 – 1996

Bibliografia prác A. Bujalku je usporiadaná chronologicky a ďalej v rámci jednotlivých rokov podľa druhu príspevkov: najprv sa v príslušnom roku uvádzajú knižné práce a vedecké štúdie v odborných jazykovedných časopisoch a iných odborných zborníkoch, za nimi (menším typom písma, petitom) referáty a drobné príspevky. Príspevky v časopisoch, ktoré vychádzajú počas školského roku, sa zaraďujú podľa toho, na aký kalendárny rok pripadá príslušné číslo časopisu.

1956

Číslovka *milión*. – Slovenská reč, 21, 1956, s. 321 – 322.

1957

Jazykovedné štúdie. 1. Spisovný jazyk. Red. J. Ružička. Bratislava 1956. – In: Naša veda, 4, 1957, s. 133 – 134 (ref.).

1958

K otázke bezspojkových súvetí. – In: Jazykovedné štúdie. 3. Spisovný jazyk. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1958, s. 357 – 369.

E. Ďurovič. Modálnosť. Lexikálno-syntaktické vyjadrovanie modálnych a hodnotiacich vzťahov v slovenčine a ruštine. Bratislava 1956. – In: Slovenská reč, 23, 1958, s. 172 – 175 (ref.).

1969

O našej Kultúre slova. – Kultúra slova, 3, 1969, s. 60 – 62.

1970

O vyučovaní čísloviek. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 17, 1970/71, s. 45 – 50.

1971

Triedy a vzory slovenských slovies. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 17, 1970/71, s. 314 – 317.

1972

O vzťahových prídavných menách s adjektívno-substantívnym základom. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 19, 1972/73, s. 40 – 43.

Poznávajme slovnú zásobu slovenčiny. [Horecký, J.: Slovenská lexikológia. 1. Tvorenie slov. Bratislava 1971.] – In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 19, 1972/73, s. 32 a 3. s. obálky (ref.).

1973

Slovesá v Czamblovej Rukováti. (Niekoľko poznámok, najmä k triedeniu slovies.) – In: Universitas Comeniana. Facultas Paedagogica Tyrnaviensis. Spoločenské

vedy. Philologia. 3. Slovenčina na rozhraní 19. a 20. storočia. (Materiály z vedeckej konferencie o Samuelovi Czambelovi.) Red. L. Horečný et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, s. 93 – 97, rus. res. s. 232, nem. res. s. 236.

1977

Slovenský jazyk. 1. A. 1. vyd. Bratislava, Univerzita Komenského 1977. 140 s. – 2. vyd. 1979. – 3. vyd. 1982. – 4. vyd. Slovenský jazyk. 1. Zvuková stránka jazyka. Náuka o slovnej zásobe. 1988. – 5. vyd. 1993. – 6. vyd. 1996 (spoluautori P. Baláž, A. Rýzková).

1978

Slovenský jazyk. 1. B. 1. vyd. Bratislava, Univerzita Komenského 1978. 168 s. – 2. vyd. 1982. – 3. vyd. Slovenský jazyk. 1. B. Morfológia. 1987. – 4. vyd. Slovenský jazyk. 2. 1993. – 5. vyd. Slovenský jazyk. 2. Morfológia. 1996 (spoluautor J. Dubníček).

1985

Dvonč, L.: Dynamika slovenskej morfológie. Bratislava 1984. – In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 31, 1984/85, s. 252 – 254 (ref.).

1986

Binárny princíp pri vyučovaní tvorenia jednoduchých slovesných tvarov. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 32, 1985/86, s. 205 – 207.

Ladislav Dvonč jubiluje. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 33, 1986/87, s. 86 – 87 (k 60. narodeninám).

1987

Jazykové a slohové vyučovanie na málotriednych školách. – Komenský, 112, 1987, s. 222 – 227.

1988

Slovenský jazyk a literatúra – zložka jazykové vyučovanie a slohová výchova. – In: Špecifické problémy málotriednych škôl. Red. S. Hronská. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988, s. 18 – 30.

1989

Poradňa odpovedá. [Pisárčiková, M. a kol.: Jazyková poradňa odpovedá. Red. M. Pisárčiková. Bratislava 1988.] – In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 35, 1988/89, s. 189 – 190 (ref.).

1990

K rozvoju poznávacích a rečových schopností žiakov v materinskom jazyku. – Komenský, 115, 1990, s. 76 – 80.

Ako ďalej vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry na prvom stupni základnej školy. Slovenský jazyk. – Slovenský jazyk a literatúra v škole, 36, 1989/90, s. 210 – 211.

Zostavil Ladislav Dvonč

ROZLIČNOSTI

E. Téry – Téryho chata – Těrinka. – Edmund Téry (1856 – 1917), lekár a nadšený organizátor horolezectva, začal v r. 1889 presadzovať myšlienku vybudovať vo Vysokých Tatrách útulňu. Organizoval finančné zbierky, bol hnacím motorom celého projektu. Od augusta 1899 stojí v Malej Studenej doline chata pomenovaná jeho menom – *Téryho chata*.

Pri príležitosti storočnice Téryho chaty uverejnila magazínová príloha denníka SME (19. 6. 1999, s. 2) reportáž pod názvom Chatársky chlebík mal aj na Térynke vždy dve kôrky – horkosť driny prebýjali sladké sústa súznenia s horami. V titulku reportáže, ale aj v samotnej reportáži sme na viacerých miestach zaregistrovali deminutívnu podobu „Térynka“:

Najdlhšie si profesiu chatára na T é r y n k e odkrútil spisovateľ Belo Kapolka. – Súčasní chatári z T é r y n k y vítajú 76-ročného chatára Júliusa Paráka... – Spolu s Mirom Jílkom juniorom z chatárskeho chlebíka na T é r y n k e odhrýza aj Františka Kriššáková. – Podľa jeho slov je už storočná T é r y n k a nachystaná na ďalšiu sezónu... – ...vďaka priaznivcovi T é r y n k y P. Jasičovi z firmy Sigenia...

J. Horecký v Slovenskej lexikológii I. Tvorenie slov (1971, s. 163) hovorí, že názvy označujúce malé, drobné veci alebo osoby sa tvoria od podstatných mien všetkých troch rodov, a to spravidla tak, že ostávajú v rámci toho rodu, ktorý má základné podstatné meno. Zdrobnené podstatné mená sa tvoria obyčajne len od názvov osôb a od konkrétnych názvov vecí. Vlastné meno *Téry* je mužského rodu a v slovenčine ho zaraďujeme do skloňovacieho typu *kuli*: *od Téryho, Térymu, o Térym, s Térym*. J. Horecký uvádza zdrobnené názvy s príponami *-enka/-ienka, -inka*, ktoré sú príznačné pre ženský rod: *šablenka, slobodienka, fujarenka, dušinka, maminka*. Od nesklonných hypokoristik ženského rodu *Fany, Lily, Nely* môžeme príponou *-inka* tvoriť deminutíva *Faninka, Lilinka, Nelinka*, ktoré sa používajú v dôvernom styku a vyjadrujú kladný citový vzťah. Aj od dvojslovného spojenia *Téryho chata* môžeme príponou *-inka* utvoriť jednoslovné citovo zafarbené slovo (vlastné meno) *Těrinka*. Vo vlastnom mene *Téry* píšeme v tvaroslovnom základe tvrdé *y*, ktoré pri odvodzovaní vplyvom mäkkého *i* v slovotvornom formante *-inka* vypadáva: *Téryho chata – Těrinka*. Štylisticky príznakové meno *Těrinka* sa teda píše s mäkkým *i*.

Jozef Jacko

INFORMÁCIE AUTOROM

V súvislosti so zmenenými technickými podmienkami pri vydávaní časopisu redakcia od začiatku roka 1994 prijíma príspevky spracované na počítači – textový editor Text602 (T602) pod operačným systémom MS DOS. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať tieto zásady:

V celom texte používať jednotné riadkovanie 2; prípadný petit vyznačiť len na vytlačenej stránke príspevku.

V texte za každým interpunkčným znamienkom urobiť medzeru (napr. R. Auty; s. 312 a pod.).

Tvrдый koniec riadka používať iba na konci odsekov!

Pri rozlišovaní typov písma pridržať sa naďalej úzu časopisu, používať kurzívu, riedenie, horný/dolný index. Nič nepodčiarkovať, nepoužívať široký a vysoký typ písma a pod.

Pri riedení použiť najprv jednu normálnu medzeru (medzerovník) a jednu tvrdú medzeru (pri stlačení klávesu ALT stlačiť aj kláves M); na obrazovke sa medzi jednotlivými písmenami objaví malý bod. Po skončení riedenia postupovať opačne. (Napri. Treba vždy vyznačiť aj toto ·v·š·e·o·b·e·c·n·e·p·l·a·t·n·é· pravidlo.)

Pomlčky vyznačovať dvoma spojovníkmi s medzerou na začiatku aj na konci (napr. s. 3 – 12; v r. 1888 – 1889; G. Altmann – V. Krupa; spojovníky: T. Slama-Cazacu; vedecko-metodologický a pod.).

Znaky, ktoré neobsahuje textový editor T602 (poľské písmená, praslovanské a pod.), pisať kombináciou dvoch znakov tak, aby jednoznačne určili príslušné písmeno. Napri.

#Z = Ź	#z = ź	&Z = Ź	&z = ź
#N = Ń	#n = ń	#L = Ł	#l = ł
#E = Ę	#e = ę	#A = Ą	#a = ą

Zoznam používaných znakov uviesť na začiatku príspevku.

Poznámky pod čiaru používať iba v nevyhnutných prípadoch. V texte označiť horným indexom (napri. vzniká tým synergický efekt,¹ ktorý...), poznámky uviesť na konci príspevku v tvare horný index, medzera, obsah poznámky (napri. ¹ Synergia znamená spolupôsobenie...).

Grafy a schémy pripojiť na osobitnom liste maximálne vo veľkosti šírky a výšky strany časopisu (podľa požadovanej veľkosti).

Do redakcie treba poslať dva vytlačené exempláre príspevku. Po posúdení a redakčnom spracovaní redakcia vráti autorovi jeden exemplár. Tento exemplár autor pošle späť redakcii spolu so skorigovanou disketou 5¼' alebo 3½' a opraveným vytlačeným príspevkom.

Upozorňujeme autorov, ktorí chcú mať separátne výtlačky uverejnených štúdií, aby svoju požiadavku o počte separátov poslali do redakcie spolu s ponúkanou štúdiou. Separáty, ako aj doberku si však musia zaplatiť (cena 1 separátneho výtlačku je 3 Sk).

Súčasťou každej štúdie od 1. čísla 63. ročníka Slovenskej reči je záväzne abstrakt v anglickom jazyku (vrátane preloženého titulku). Abstrakt by mal mať max. 100 slov a obsahovať tzv. kľúčové slová na identifikáciu príspevku v rámci vedecko-výskumnej oblasti.

**SLO-
VENS**

**ROČNÍK
64-1999**

REC

časopis pre výskum slovenského jazyka

ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU
EUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

SAP
SLOVAK ACADEMIC PRESS

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

MIČ 49 611

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 64, 1999. Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26. Hlavný redaktor: I. Ripka. Výkonná redaktorka: S. Duchková. Technický redaktor: V. Radik.

Vychádza šesť ráz za rok. Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. Registračné číslo 7089.

Distributed by SAP – SLOVAK ACADEMIC PRESS Ltd., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia.

Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4,
P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia.

Distribution rights held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 Mün-
chen, Germany.

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 1999

